

DANI PRIMENJENE PSIHLOGIJE DAYS OF APPLIED PSYCHOLOGY

Department za psihologiju

**IX konferencija
Dani primenjene psihologije u Nišu
Knjiga rezimea**

Programski odbor:

Prof. dr Snežana Stojiljković, predsednica odbora
Prof. dr Joviša Obrenović
Prof. dr Vladimir Nešić
Prof. dr Marina Hadži-Pešić
dr Slavica Maksić
Prof. dr Dragana Bjekić
Prof. dr Elisaveta Sardžoska
Doc. dr Vanja Ković
Doc. dr Aleksandra Hadžić-Krnetić
Ass. mr Gordana Đigić, sekretar odbora

Organizacioni odbor:

Prof. dr Tatjana Stefanović-Stanojević, predsednica odbora
Prof. dr Bojana Dimitrijević
Doc. dr Vladimir Hedrih
Doc. dr Nebojša Milićević
Ass. mr Miodrag Milenović
Ass. Ivana Simić
Ass. Kristina Ranđelović
Ass. Dušan Todorović
Ass. Milica Mitrović
Doc. dr Jelena Opsenica-Kostić, sekretar odbora

Urednici knjige rezimea:

Prof. dr Snežana Stojiljković
Ass. mr Gordana Đigić

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

NAUČNI SKUP
Darovitost, talenat, kreativnost
Giftedness, Talent and Creativity

DANI PRIMENJENE PSIHOLOGIJE

IX KONFERENCIJA

27–28. septembar 2013.

KNJIGA REZIMEA

Niš 2013.

PROGRAM KONFERENCIJE

PETAK, 27.9.2013.

10.00 – 10.30

REGISTRACIJA UČESNIKA

10.30 – 11.00 (amfiteatar 21)

OTVARANJE

PLENARNA PREDAVANJA:

11.00 – 12.00 (amfiteatar 21)

MODES AND MODELS OF LIFELONG LEARNING IN AND BEYOND ORGANIZATIONS

OBLICI I MODELI CELOŽIVOTNOG UČENJA UNUTAR I IZVAN ORGANIZACIJA

Jaap van Lakerveld

12.30 - 13.30 (amfiteatar 21)

DAROVITOST, TALENTI I KREATIVNOST: OD MERENJA DO IMPLICITNIH TEORIJA

GIFTEDNESS, TALENT AND CREATIVITY: FROM ASSESSMENT TO IMPLICIT THEORIES

Slavica Maksić

SEKCIJE:

14.30 – 16.30 (amfiteatar 21)

KREATIVNOST

Voditeljji: Snežana Vidanović i Slavica Maksić

1. TEORIJSKA (NE)ZASNOVANOST POJMA KREATIVNOSTI – Milorad Todorović
2. KREATIVNOST U MULTIKULTURALNOM KONTEKSTU: IDEJE, POTVRDE I PREDLOZI – Ljubiša Zlatanović
3. KREATIVNOST OBOGAĆENA MUDROŠĆU – Kristina Krstić Joksimović, Ljiljana Mihić
4. THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATORY PROCESSES IN FOSTERING CREATIVITY – Violeta Arnaudova

5. IMPLICITNE TEORIJE KREATIVNOSTI NASTAVNIKA:
INDIVIDUALISTIČKI KONCEPT I PROCESNE MANIFESTACIJE
KREATIVNOSTI U OSNOVNOJ ŠKOLI – Jelena Pavlović
6. VIŠEDIMENZIONALNI TEST ZA PROCENU KREATIVNIH
SPOSOBNOSTI – Jovana Milićević, Ninoslava Milić, Gordana
Maksimović, Milica Erić, Jovana Bjekić
7. KREATIVNOST I ORIGINALNOST KOD DECE SRPSKE I ROMSKE
NACIONALNOSTI – Miljana Spasić, Nemanja Mitrović, Bojana Dojčinov
8. PODSTICANJE KREATIVNOSTI MATEMATIČKIM IGRAMA – Jelena
Vragović Cvetković
9. ISPOLJAVANJE KREATIVNOSTI KOD UČENIKA MLAĐIH ŠKOLSKIH
UZRASTA PRI INTERPRETACIJI BAJKE – Mirjana Dimitrijević
Stanković
10. NEURONAUKA KREATIVNOSTI – Milica Nešić, Sonja Nešić,
Vladimir Nešić, Svetlana Čičević

16.30 – 18.00 (učionica 206)

PSIHOLOGIJA PORODICE

Voditeljji: Jelisaveta Todorović i Ivana Simić

1. SAVREMENI VASPIITNI STILOVI I RAZVOJ LIČNOSTI DETETA – Mia
Marić, Marija Sakač
2. PARENTING STYLES, CHILD TEMPERAMENT AND BEHAVIOR
PROBLEMS IN CHILDREN – Katerina Dojčinova
3. FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA, RODITELJSKI STILOVI
I PSIHOLOŠKA SEPARACIJA ADOLESCENATA – Miloš Kocić,
Anđelija Stojanović
4. RAZLIKE U PROCENI PORODIČNIH ODNOSA KOD ADOLESCENATA IZ
SRBIJE I REPUBLIKE SRPSKE – Ivana Stevanović, Jelisaveta Todorović
5. KARAKTERISTIKE RODITELJA U ULOZI PROCENJIVAČA DEČIJEG
FUNKCIONISANJA – Tanja Panić, Jelena Opsenica Kostić
6. PERMISIVNOST RODITELJA – POLNE RAZLIKE – Jelisaveta
Todorović, Marina Matejević
7. MODEL PSIHO-SOCIJALNE INTERVENCIJE SA DECOM
RAZVEDENIH RODITELJA – Dragana Batić

18.30 – 20.00 (učionica 206)

AFEKTIVNA VEZANOST

Voditeljji: Tatjana Stefanović Stanojević i Gorjana Koledin

1. OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI RODITELJA U SVETLU USPEŠNOSTI
DECE U PREPOZNAVANJU FACIJALNIH EKSPRESIJA EMOCIJA –
Tatjana Stefanović Stanojević, Milica Šarković, Vesna Jovanović

2. AFEKTIVNA VEZANOST U FUNKCIJI PREDVIĐANJA SOCIJALNO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA – Gorjana Koledin, Đorđe Petronić
3. POVEZANOST OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI I STILOVA LJUBAVI – Nenad Cvetanović, Maja Ignjatović
4. KVALITETI PARTNERSKE AFEKTIVNE VEZANOSTI, STILOVI LJUBAVI I STAVOVI PREMA SEKSUALNOSTI – Mladen Anđelković, Maja Stanojević
5. OSOBINE LIČNOSTI I DIMENZIJE SEKSUALNOG PONAŠANJA KOD STUDENATA – Maja Stanojević, Mladen Anđelković

16.30 – 18.00 (učionica 207)

PSIHOLOGIJA RADA 1

Voditelji: Joviša Obrenović, Dobrila Vujić i Miodrag Milenović

1. BURNOUT SINDROM: POKUŠAJ REDEFINICIJE POJMA – Joviša Obrenović
2. RELACIJE IZMEĐU SAMOEFIKASNOSTI I ZADOVOLJSTVA POSLOM – Miroslav Gavrić, Daliborka Vasilić, Mladen Knežević
3. POVEZANOST EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I PROCENE STRESA NA POSLU KOD ZDRAVSTVENIH RADNIKA – Miloš Ristić, Suzana Savić
4. PRISTUP RAZVOJU TALENATA U POSLOVNOJ ORGANIZACIJI – Dobrila Vujić, Jelena Dostanić, Katarina Suvajdžić
5. POTREBE MLADIH ZA PROFESIONALNIM INFORMISANJEM, KARIJERNIM SAVETOVANJEM I VOĐENJEM – Natalija Milošev Stanimirov
6. ODNOS NEZAPOSLENIH LICA SA INVALIDITETOM I POSLODAVACA PREMA SAJMOVIMA ZAPOŠLJAVANJA KAO NAČINU BRŽEG DOLAŽENJA DO POSLA – Anđelka Pajtić, Anđelka Marinković, Dubravka Smiljanić
7. PROCENA KANDIDATA U SELEKCIJI: ULOGA SLIČNOSTI PROCENJIVAČA I KANDIDATA – Marko Živanović, Sofija Čerović, Ivana Petrović
8. DA LI EFIKASNOST PROCENJIVAČA IMA ULOGU PRI PROCENI KANDIDATA U SELEKCIJONOM INTERVJUJU? – Sofija Čerović, Miloš Javorina, Ivana Petrović

18.30 – 20.00 (učionica 207)

PSIHOLOGIJA RADA 2

Voditelji: Zorica Marković, Miroslava Đurišić Bojanović i Dušan Todorović

9. RELACIJE IZMEĐU STRESA I ZADOVOLJSTVA POSLOM KOD NASTAVNIKA U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA – Jelena Grubačić, Milanko Čabarkapa

10. ZADOVOLJSTVO POSLOM U PRIVATNIM I DRŽAVNIM ORGANIZACIJAMA – Zorica Marković, Dušan Todorović
11. ZADOVOLJSTVO POSLOM: UTICAJ ORGANIZACIJSKE KULTURE, ORGANIZACIJSKE PRAVDE I DEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA – Biljana Mirković, Svetlana Čizmić
12. KREATIVNO REŠAVANJE KOMPLEKSNIH PROBLEMA NA RADU: INDIVIDUALNO VS. GRUPNO – Miroslava Đurišić Bojanović
13. RADNO OPTEREĆENJE, FIZIČKO ZDRAVLJE I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM ZDRAVSTVENIH RADNIKA I RADNIKA U OBRAZOVANJU – Elisaveta Sardžoska, Biljana Blaževska Stoilkovska
14. MLADI I (NE)ZAPOSLTENOST – Žaklina Đurić
15. SAMOPROCENA BUDUĆIH PREDUZETNIKA – Aleksandra Štrbac, Anđelka Pajtić
16. MERENJE VREMENA REAKCIJE U ONLINE EKSPERIMENTIMA – Svetlana Čičević, Aleksandar Trifunović, Milkica Nešić

SIMPOZIJUMI:

17.00 – 19.00 (amfiteatar 21)

PSIHOLOGIJA UMETNOSTI

Voditelji: Irena Ristić i Nebojša Milićević

1. ISTRAŽIVANJA U UMETNOSTI (uvod u Simpozijum) – Irena Ristić
2. PODSTICANJE I NEGOVANJE KREATIVNOSTI DECE I MLADIH – PEDAGOŠKO-METODIČKA PRIPREMA STUDENATA UMETNIČKIH FAKULTETA – Aleksandra Joksimović, Sanja Filipović
3. VIZUELNI PRIKAZ APSTRAKTNIH POJMOVA – Bojana Škorc, Biljana Pejić, Irena Ristić
4. LINEARNO PREDSTAVLJANJE BOJA – Biljana Pejić, Bojana Škorc
5. MERENJE GRUPNE KREATIVNOSTI - Ristić, Bojana Škorc, Tijana Mandić
6. UTICAJ DUŽINE EKSPOZICIJE NA ESTETSKU PROCENU SLIKA SA PRIJATNIM I NEPRIJATNIM SADRŽAJEM – Bojana Jovanović, Ivan Stojilović, Gordana Stankov Stojilović
7. UTICAJ INFORMACIJA NA PROCENU SLIKE – Ivan Stojilović, Bojana Jovanović, Gordana Stankov Stojilović
8. MOGUĆNOSTI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA STILSKIH PROMENA – Nebojša Milićević, Dijana Jovanović

16.30 – 18.30 (učionica 204)

POZITIVNA PSIHOLOGIJA

Voditelj: Đurđa Soleđa Grijak i Ljubiša Zlatanović

1. POZITIVNA PSIHOLOGIJA NA DRŽAVNOM UNIVERZITETU U NOVOM PAZARU (uvod u Simpozijum) - Đurđa Soleđa Grijak
2. PRIMARNA I SEKUNDARNA KONTROLA I SUOČAVANJE SA ISPITNOM SITUACIJOM – Mijana Beara, Gorana Rakić Bajić
3. BRAČNI STATUS I SAMOPOŠTOVANJE KAO KORELATI PSIHOLOŠKOG BLAGOSTANJA – Gorana Rakić Bajić
4. INTEGRITET KAO JEDNA OD SNAGA LIČNOSTI MLADIH – Đurđa Soleša Grijak
5. PREPOZNAJEMO LI ZAHVALNOST? – Anida Fazlagić
6. NIVO ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM, ASERTIVNOSTI I VERBALNE AGRESIVNOSTI STUDENATA U NOVOM PAZARU – Milena Belić, Gorana Rakić Bajić
7. POZITIVNA PREOCENA KAO FAKTOR ZA ADAPTACIJU I BLAGOSTANJE KOD STARIJIH OSOBA – Lilija Babakova
8. PERFEKCIONIZAM, OPTIMIZAM – PESIMIZAM I SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE STUDENATA – Damjana Panić, Dragana Radojković, Marina Hadži Pešić
9. TRADICIONALNO SHVATANJE RODNIH ULOGA, SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE I SAMOPOŠTOVANJE – Ivana Simić, Jelisaveta Todorović, Dušan Todorović

16.30 – 20.00 (učionica 208)

LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD

Autori: Snežana Stojiljković, Jelisaveta Todorović, Gordana Đigić, Valentina Rančić

Darovitost i kreativnost i obrazovno-vaspitni rad (16.30 – 18.00) –

Voditelji: Snežana Stojiljković i Gordana Đigić

1. PSIHOLOŠKE KARAKTERISTIKE DAROVITE DECE – Gordana Stankovska, Svetlana Pandilovska
2. OD DAROVITOSTI KA EKSPERTSKOM MIŠLJENJU – Zora Krnjajić
3. AKTUELNI VASPITNO-OBRAZOVNI IZAZOVI U RADU SA DAROVITIM UČENICIMA – Marija Sakač, Mia Marić
4. INDIKATORI DAROVITOSTI I NAČINI RADA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA – Olgica Stojić, Ivana Mihić
5. MIŠLJENJA POLAZNIKA ISTRAŽIVAČKE STANICE PETNICA O MOGUĆNOSTIMA ZA PODSTICANJE KREATIVNOSTI U ŠKOLI – Smiljana Jošić, Ivana Ćirović

6. PRAKTIČNI ASPEKTI SAVREMENIH SHVATANJA JEZIČKE DAROVITOSTI – POGLED IZ UGLA NASTAVNIKA – Radmila Bodrič
Nastavnici (18.30 – 20.00) – Voditelji: Dragana Bjekić i Gordana Đigić
7. MOGUĆNOSTI STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA ZA RAD SA DAROVITIM UČENICIMA – Milica Vučetić
8. PROFESIONALNI TIMSKI RAD NASTAVNIKA USMEREN KA UNAPREĐENJU UČENIKOVIH POSTIGNUĆA – Orhideja Šurbanovska, Tamara Čupeva
9. RELACIJE IZMEĐU INTELEKTUALNE SPOSOBNOSTI UČENIKA I PERCEPCIJE RADNE EFIKASNOSTI NASTAVNIKA – Ljiljana Krneta
10. POŽELJNE OSOBINE I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU – Marija Balkovoj, Gordana Lazić
11. SAMOPROCENA STILOVA UPRAVLJANJA RAZREDOM – KONSTRUKCIJA INVENTARA ZA NASTAVNIKE – Gordana Đigić, Danka Janjić, Snežana Stojiljković
12. RAZVOJ I PODSTICANJE PROSOCIJALNE ORIJENTACIJE MLADIH – Snežana Joksimović

RADIONICE:

16.30 – 18.00 (učionica 209)

KOMPETENCIJE TRENERA INTERNIH OBUKA

Voditelj: Jelena Uvalin Matić

16.30 – 18.00 (učionica 210)

DOŽIVLJAJ TELESNOG SELFA I SIGNALI ORGANIZMIČKOG FUNKCIONISANJA

Voditelj: Mladen Kostić

SUBOTA, 28.9.2013.

09.30 – 10.00 (amfiteatar 21)

Prezentacija licenciranih srpskih izdanja psiholoških testova: 16PF peto izdanje, PAI, MMSE-2 i RCTF – Nataša Barišić Ciganović (Izdavačka kuća SINAPSA EDICIJE)

SEKCIJE:

10.00 – 11.30 (amfiteatar 21)

SLOBODNA SAOPŠTENJA 1

Voditelji: Vesna Anđelković i Vladimir Nešić

1. UTICAJ FIZIOLOGIJE NA RAZVOJ EKSPERIMENTALNE PSIHOLOGIJE U SRBIJI - Vladimir Nešić, Milkica Nešić, Svetlana Čičević
2. GENERATIVNOST U ODRASLOM DOBU – Vesna Anđelković, Ivana Zubić
3. ISPITIVANJE RAZVOJA POJMA LAŽI KOD MLADIH SA PODRUČJA BEOGRADA I SARAJEVA – Marija Bogićević, Alma Jeftić
4. SPOSOBNOST UČENIKA ZA PREPOZNAVANJE ODREĐENIH OBLIKA NASILJA – Ivana Lukić, Aleksandra Simčević, Aleksandra Malenović
5. PREVALENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA U OSNOVNIM ŠKOLAMA: PRAKTIČNE IMPLIKACIJE ZA PREVENCIJU – Marija Marković, Branislava Popović-Čitić, Dubravka Mitrović
6. PERCEPCIJA UČENIKA O NEGATIVNIM UTICAJIMA MEDIJA – Mario Stanojević, Lidija Bukvić, Branislava Popović Čitić
7. PUT KREATIVNOSTI OD STARIH KA NOVIM MEDIJIMA – Velibor Petković
8. MEDIJSKO PREDSTAVLJANJE ŽENSKOG TELA I NEZADOVOLJSTVO TELOM KOD DEVOJAKA – Maja Branković, Vesna Anđelković

12.00 – 14.00 (amfiteatar 21)

SLOBODNA SAOPŠTENJA 2

Voditelji: Vladimir Nešić i Aleksandra Kostić

1. STILOVI PREVLAĐAVANJA KOD MUZIČARA RAZLIČITOG UZRASTA – Blanka Bogunović, Tijana Mirović
2. IZRAŽENOST ANKSIOZNOSTI KOD MUZIČARA RAZLIČITIH PROFILA – Ivana Jocić, Bobana Petrović, Marija Mladenov
3. ULOGA MUZIKE U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU MLADIH – Igor Vujović, Gorjana Koledin

4. PREGLED UTICAJA MUZIKE NA RAZVOJ ODREĐENIH SPOSOBNOSTI U RANOM DETINJSTVU – Marija Savić
5. ŠTO JE LEPO TO JE I DOBRO? UTICAJ FACIJALNE PRIVLAČNOSTI OPAŽENE OSOBE NA FORMIRANJE IMPRESIJE O NJENOJ LIČNOSTI – Stefan Đorić
6. TAČNOST OPAŽANJA EMOCIJA NA OSNOVU FACIJALNIH MIKROEKSPRESIJA KOD OSOBA RAZLIČITIH PROFESIJA – Marija Mladenov
7. VELIČINA, DALJINA, NJENA ANIZOTROPIJA I NJEN LJUBAVNIK – NEZAVISNOST OPAŽANJA VELIČINE I DALJINE – Oliver Tošković
8. „CHOICE BLINDNESS“ VERSUS „CHANGE BLINDNESS“: THE EVALUATION OF THE CONCEPT OF „CHOICE BLINDNESS“ USING SKIN CONDUCTANCE RESPONSE INTENSITY MEASUREMENT AS AN INDICATOR OF TENSION – Željko Mladenović, Vasilije Gvozdenović

10.00 – 11.30; 12.00 – 13.00 (učionica 207)

PEDAGOŠKA PSIHOLOGIJA I PSIHOLOGIJA UČENJA

Voditelji: Miroslav Komlenić i Jelena Opsenica Kostić

1. EFEKAT PRIMARNOSTI U UČENJU – Miroslav Komlenić, Marija Mladenov
2. OSNOVNO OBRAZOVANJE DECE I ODRASLIH – SLIČNOSTI I RAZLIKE: MOTIVACIJA I PSIHOLOŠKI PRINCIPI UČENJA – Mira Dimitrijević
3. PRAKTIČNE IMPLIKACIJE ISTRAŽIVANJA STRATEGIJA UČENJA I POSTIGNUĆA U ŠKOLI – Biljana Pejić, Vesna Sisel
4. PODSTICANJE KRITIČKOG MIŠLJENJA KOD DECE – Nikola Mančić, Uroš Miljković, Aleksandra Mihajlović
5. POVEZANOST EMOCIONALNE KOMPETENCIJE, ISPITNE ANKSIOZNOSTI I ŠKOLSKOG USPJEHA KOD UČENIKA PRVOG I DRUGOG RAZREDA SREDNJE ŠKOLE – Olivera Davidović, Ivana Zečević
6. PROGRAM FIZIČKE AKTIVNOSTI (PFA) I DAROVITOST DECE – Dragica Gutalj
7. STIDLJIVO DETE U VRTIĆU: KAKO SE PONAŠA, ŠTA MISLI I OSEĆA – Olgica Babić Bjelić
8. USPOSTAVLJANJE PRAVILA KAO USLOV ZA POZITIVNU DISCIPLINU U RAZREDU – Svetlana Pandiloska Grnčarovska, Gordana Stankovska, Fadbi Osmani
9. PROCENA PREFERENCIJA UČENIKA I STUDENATA KADA SU U PITANJU OPTIMALNI FIZIČKI USLOVI ZA AKTIVNOST UČENJA – Ivana Vulić, Nađa Mladenović

12.00 – 13.00 (učionica 209)

KARAKTERISTIKE LIČNOSTI I INDIVIDUALNE RAZLIKE

Voditelji: Snežana Stojiljković, Janko Međedović i Kristina Ranđelović

1. PERSONALITY TRAITS, SELF-CONCEPT AND LOCUS OF CONTROL DIFFERENCES BETWEEN AUSTRIAN AND BOSNIAN STUDENTS – Đorđe Čekrlija, Dijana Đurić
2. POVEZANOST SPREMNOSTI NA EMPATIJU SA SELF-KONCEPTOM MLADIH – Miljana Pavićević
3. DELOVANJE ŠIZOTIPIJE NA KREATIVNU PRODUKTIVNOST: DIREKTAN UTICAJ I INTERREAGOVANJE SA CRTAMA LIČNOSTI – Janko Međedović
4. LIČNOSNI KORENI MILITANTNOG EKSTREMIZMA – RELACIJE SA AMORALNIM PONAŠANJEM – Boban Petrović, Janko Međedović
5. PRELIMINARNA PSIHOMETRIJSKA VALIDACIJA PREVODA SKALE ANKSIOZNOSTI OD SOCIJALNE INTERAKCIJE – Sanja Radetić Lovrić, Biljana Mirković
6. OSOBINE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI SPREMNOSTI NASTAVNIKA ZA PROFESIONALNI RAZVOJ I SAMOEFIKASNOSTI NASTAVNIKA – Anđelija Stojanović, Snežana Stojiljković
7. VREMENSKA PERSPEKTIVA I STRATEGIJE ZA PREVLAĐAVANJE STRESA – Aleksandra Kostić, Jasmina Nedeljković
8. OSOBINE LIČNOSTI I MOTIVACIONE STRATEGIJE UČENJA KOD MLADIH NADARENIH ZA SPORT I INFORMATIKU – Sanja Cvejić, Milena Stojković, Zorana Vasić

10.00 – 11.30 (učionica 210)

KLINIČKA PSIHOLOGIJA 1

Voditelji: Bojana Dimitrijević i Dijana Sulejmanović

1. DEFICITS IN RECOGNITION OF THE EMOTIONAL FACIAL EXPRESSION IN ALCOHOL DEPENDENT INDIVIDUALS – Martin Gjorgjiev
2. DEPRESIVNOST, ANKSIOZNOST I DISTRES KOD PSIHIJATRIJSKIH BOLESNIKA – Tatjana Dragišić, Dijana Sulejmanović
3. PSIHOSOMATSKA STRUKTURA LIČNOSTI: ILUSTRACIJA MODELA – Aleksandra Milunović Petrović
4. ISTORIJAT, PRIMJENA I EFIKASNOST KOGNITIVNO-BIHEJVORALNE MODIFIKACIJE – Dijana Sulejmanović
5. DEPRESIVNOST I SAMOPOŠTOVANJE GOJAZNE DECE U REPUBLICI SRPSKOJ – Sanja Lukač, Nada Letić
6. SUOČAVANJE PORODILJA SA NEONATALNOM PATOLOGIJOM – Nada Letić, Dragica Jojić

12.00 – 13.00 (učionica 210)

KLINIČKA PSIHOLOGIJA 2

Voditelji: Bojana Dimitrijević i Milica Mitrović

7. POVEZANOST RODITELJSKIH ZABRANA I ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA – KONCEPT TRANSAKCIONE ANALIZE – Anđela Novaković, Jevrosima Pejović, Dragica Rajković
8. MIŠLJENJE U SHIZOFRENIJI – Vojislav Jovanović, Zorana Filipović, Tatjana Subotić
9. UMETNIČKI IZRAZ KAO TERAPIJSKO SREDSTVO U LEČENJU PSIHOTIČNIH POREMEĆAJA – Tatjana Subotić, Zorana Filipović, Vojislav Jovanović, Katarina Stojčević

SIMPOZIJUMI:

10.00 – 13.30 (učionica 208)

LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD

Autori: Snežana Stojiljković, Jelisaveta Todorović, Gordana Đigić, Valentina Rancić

Nastava (10.00 – 11.30) – Voditelji: Gordana Đigić i Lidija Zlatić

13. PRIMJENA BLUMOVE TAKSONOMIJE U ANALIZI ISHODA OBRAZOVANJA ZA OSNOVNU ŠKOLU – Aleksandra Hadžić Krnetić, Milica Drobac, Brane Mikanović, Ivana Zečević
14. ULOGA I ZNAČAJ PRODUKTIVNIH ISTRAŽIVAČKIH ZADATAKA U RADU SA DAROVITIM UČENICIMA U NASTAVI SRPSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI – Mirjana Stakić
15. STVARALAČKO MIŠLJENJE UČENIKA U POČETNOJ NASTAVI MATEMATIKE – Ivana Jovanović
16. IDENTIFIKACIJA I RAD SA DAROVITIM UČENICIMA U POČETNOJ NASTAVI MATEMATIKE – Vesna Milenković
17. ISPITIVANJE STAVOVA STUDENATA O UČENJU STRANOG JEZIKA U NASTAVNOM KONTEKSTU – Milevica Bojović

Inkluzija (12.00 – 13.30) – Voditelji: Gordana Đigić i Mirjana Stanković Dorđević

18. KREATIVNOST I DAROVITOST (NE)SKRIVENE DISLEKSIJOM – Svetlana Obradović, Dragana Bjekić, Lidija Zlatić
19. ZNAČAJ VERBALNOG I AUDITIVNOG PODSTICANJA ZA ISPOLJAVANJE KREATIVNOSTI KOD DECE S LAKOM INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU U VIZUELNOM DOMENU IZRAŽAVANJA – Sanja Gagić, Mirjana Japundža Milisavljević
20. PODSTICANJE LIKOVNE KREATIVNOSTI KOD UČENIKA SA HIPERKINETSKIM POREMEĆAJEM – Smiljana Kojić Grandić, Miroslava Kojić, Zagorka Markov

21. DOPRINOS EMPATIČNOSTI NASTAVNIKA I MAJKI DOŽIVLJAJU PRIPADANJA ŠKOLI DECE SA RAZVOJNIM SMETNJAMA – Mirjana Stanković Đorđević
22. PARAMETRI STRESA KOD RODITELJA DECE S DIJAGNOZOM AUTIZMA, VISOKOFUNKCIONALNOG AUTIZMA I ASPERGEROVOG SINDROMA – Nada Dragojević, Ivona Vidojević Milačić, Marija Čolić
23. UTICAJ KONTAKTA NA POZITIVNOST STAVA PREMA OSOBAMA SA DEMENCIJOM - Ivona Vidojević Milačić, Nada Dragojević, Marija Čolić

RADIONICE:

10.00 – 11.30 (učionica 204)

RAD NA SAMOPOUZDANJU KROZ UPOZNAVANJE STROKE EKONOMIJE

Voditelj: Maja Delibašić

10.00 – 11.30 (učionica 206)

UNAPREĐENJE PERSONALNIH GRANICA U TELESNO-PSIHOTERAPIJSKOM SETINGU (JA-TI-MI: GDE I KAKO POVUĆI „CRTU“?)

Voditelj: Aleksandra Milunović Petrović

12.00 – 13.30 (učionica 204)

TEHNIKE ZA POMOĆ KOD NESUICIDALNOG SAMOPOVREĐIVANJA ADOLESCENATA

Voditelj: Maja Mišić

12.00 – 13.30 (učionica 206)

KREATIVNOST I TELESNI PROCES U GEŠTALT TERAPIJI

Voditelj: Jelena Želeskov Đorić

14.00

ZATVARANJE

SADRŽAJ

PLENARNA PREDAVANJA	31
MODES AND MODELS OF LIFELONG LEARNING IN AND BEYOND ORGANIZATIONS OBLICI I MODELI CELOŽIVOTNOG UČENJA UNUTAR I IZVAN ORGANIZACIJA Jaap van Lakerveld	31
DAROVITOST, TALENTI I KREATIVNOST: OD MERENJA DO IMPLICITNIH TEORIJA GIFTEDNESS, TALENT AND CREATIVITY: FROM ASSESSMENT TO IMPLICIT THEORIES Slavica Maksić	33
SAOPŠTENJA	35
TEORIJSKA (NE)ZASNOVANOST POJMA KREATIVNOSTI Milorad Todorović	35
KREATIVNOST U MULTIKULTURALNOM KONTEKSTU: IDEJE, POTVRDE I PREDLOZI Ljubiša Zlatanović	37
KREATIVNOST OBOGAĆENA MUDROŠĆU Kristina Krstić Joksimović, Ljiljana Mihić	38
THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATORY PROCESSES IN FOSTERING CREATIVITY Violeta Arnaudova	39
IMPLICITNE TEORIJE KREATIVNOSTI NASTAVNIKA: INDIVIDUALISTIČKI KONCEPT I PROCESNE MANIFESTACIJE KREATIVNOSTI U OSNOVNOJ ŠKOLI Jelena Pavlović	40

VIŠEDIMENZIONALNI TEST ZA PROCENU KREATIVNIH SPOSOBNOSTI Jovana Milićević, Ninoslava Milić, Gordana Maksimović, Milica Erić, Jovana Bjekić	41
KREATIVNOST I ORIGINALNOST KOD DECE SRPSKE I ROMSKE NACIONALNOSTI Miljana Spasić, Nemanja Mitrović, Bojana Dojčinov	42
PODSTICANJE KREATIVNOSTI MATEMATIČKIM IGRAMA Jelena Vragović Cvetković	43
ISPOLJAVANJE KREATIVNOSTI KOD UČENIKA MLAĐIH ŠKOLSKIH UZRASTA PRI INTERPRETACIJI BAJKE Mirjana Dimitrijević Stanković	44
NEURONAUKA KREATIVNOSTI Milkica Nešić, Sonja Nešić, Vladimir Nešić, Svetlana Čičević	45
PERSONALITY TRAITS, SELF-CONCEPT AND LOCUS OF CONTROL DIFFERENCES BETWEEN AUSTRIAN AND BOSNIAN STUDENTS Đorđe Čekrlija, Dijana Đurić	46
POVEZANOST SPREMNOSTI NA EMPATIJU SA SELF-KONCEPTOM MLADIH Miljana Pavićević	47
DELOVANJE ŠIZOTIPIJE NA KREATIVNU PRODUKTIVNOST: DIREKTAN UTICAJ I INTERREAGOVANJE SA CRTAMA LIČNOSTI Janko Međedović	48
LIČNOSNI KORENI MILITANTNOG EKSTREMIZMA – RELACIJE SA AMORALNIM PONAŠANJEM Boban Petrović, Janko Međedović	49
PRELIMINARNA PSIHOMETRIJSKA VALIDACIJA PREVODA SKALE ANKSIJOSNOSTI OD SOCIJALNE INTERAKCIJE Sanja Radetić Lovrić, Biljana Mirković	51

OSOBINE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI SPREMNOSTI NASTAVNIKA ZA PROFESIONALNI RAZVOJ I SAMOEFIKASNOSTI NASTAVNIKA Anđelija Stojanović, Snežana Stojiljković	52
VREMENSKA PERSPEKTIVA I STRATEGIJE ZA PREVLADAVANJE STRESA Aleksandra Kostić, Jasmina Nedeljković	53
OSOBINE LIČNOSTI I MOTIVACIONE STRATEGIJE UČENJA KOD MLADIH NADARENIH ZA SPORT I INFORMATIKU Sanja Cvejić, Milena Stojković, Zorana Vasić	54
SAVREMENI VASPITNI STILOVI I RAZVOJ LIČNOSTI DETETA Mia Marić, Marija Sakač	55
PARENTING STYLES, CHILD TEMPERAMENT AND BEHAVIOR PROBLEMS IN CHILDREN Katerina Dojčinova	56
FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA, RODITELJSKI STILOVI I PSIHOLOŠKA SEPARACIJA ADOLESCENATA Miloš Kocić, Anđelija Stojanović	57
RAZLIKE U PROCENI PORODIČNIH ODNOSA KOD ADOLESCENATA IZ SRBIJE I REPUBLIKE SRPSKE Ivana Stevanović, Jelisaveta Todorović	58
KARAKTERISTIKE RODITELJA U ULOZI PROCENJIVAČA DEČIJEG FUNKCIONISANJA Tanja Panić, Jelena Oспенica Kostić	59
PERMISIVNOST RODITELJA – POLNE RAZLIKE Jelisaveta Todorović, Marina Matejević	60
MODEL PSIHO-SOCIJALNE INTERVENCIJE SA DECOM RAZVEDENIH RODITELJA Dragana Batić	61
OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI RODITELJA U SVETLU USPEŠNOSTI DECE U PREPOZNAVANJU FACIJALNIH EKSPRESIJA EMOCIJA Tatjana Stefanović Stanojević, Milica Šarković, Vesna Jovanović	62

AFEKTIVNA VEZANOST U FUNKCIJI PREDVIĐANJA SOCIJALNO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA Gorjana Koledin, Đorđe Petronić	63
POVEZANOST OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI I STILOVA LJUBAVI Nenad Cvetanović, Maja Ignjatović	64
KVALITETI PARTNERSKE AFEKTIVNE VEZANOSTI, STILOVI LJUBAVI I STAVOVI PREMA SEKSUALNOSTI Mladen Anđelković, Maja Stanojević	65
OSOBI NE LIČNOSTI I DIMENZIJE SEKSUALNOG PONAŠANJA KOD STUDENATA Maja Stanojević, Mladen Anđelković	66
DEFICITS IN RECOGNITION OF THE EMOTIONAL FACIAL EXPRESSION IN ALCOHOL DEPENDENT INDIVIDUALS Martin Gjorgjiev	67
DEPRESIVNOST, ANKSIOZNOST I DISTRES KOD PSIHIJATRIJSKIH BOLESNIKA Tatjana Dragišić, Dijana Sulejmanović	68
PSIHOSOMATSKA STRUKTURA LIČNOSTI: ILUSTRACIJA MODELA PSYCHOSOMATIC STRUCTURE AND PERSONALITY: A MODEL ILLUSTRATION Aleksandra Milunović Petrović	69
ISTORIJAT, PRIMJENA I EFIKASNOST KOGNITIVNO-BIHEJVORALNE MODIFIKACIJE Dijana Sulejmanović	71
DEPRESIVNOST I SAMOPOŠTOVANJE GOJAZNE DECE U REPUBLICI SRPSKOJ Sanja Lukač, Nada Letić	72
SUOČAVANJE PORODILJA SA NEONATALNOM PATOLOGIJOM Nada Letić, Dragica Jojić	73

POVEZANOST RODITELJSKIH ZABRANA I ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA – KONCEPT TRANSAKCIONE ANALIZE Anđela Novaković, Jevrosima Pejović, Dragica Rajković	74
MIŠLJENJE U SHIZOFRENIJI Vojislav Jovanović, Zorana Filipović, Tatjana Subotić	75
UMETNIČKI IZRAZ KAO TERAPIJSKO SREDSTVO U LEČENJU PSIHOTIČNIH POREMEĆAJA Tatjana Subotić, Zorana Filipović, Vojislav Jovanović, Katarina Stojčević	76
BURNOUT SINDROM: POKUŠAJ REDEFINICIJE POJMA Joviša Obrenović	77
RELACIJE IZMEĐU SAMOEFIKASNOSTI I ZADOVOLJSTVA POSLOM Miroslav Gavrić, Daliborka Vasilčić, Mladen Knežević	78
POVEZANOST EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I PROCENE STRESA NA POSLU KOD ZDRAVSTVENIH RADNIKA Miloš Ristić, Suzana Savić	79
PRISTUP RAZVOJU TALENTA U POSLOVNOJ ORGANIZACIJI Dobrića Vujić, Jelena Dostanić, Katarina Suvajdžić	80
POTREBE MLADIH ZA PROFESIONALNIM INFORMISANJEM, KARIJERNIM SAVETOVANJEM I VOĐENJEM Natalija Milošev Stanimirov	81
ODNOS NEZAPOSLENIH LICA SA INVALIDITETOM I POSLODAVACA PREMA SAJMOVIMA ZAPOSŁJAVANJA KAO NAČINU BRŽEG DOLAŽENJA DO POSLA Anđelka Pajtić, Anđelka Marinković, Dubravka Smiljanić	82
PROCENA KANDIDATA U SELEKCIJI: ULOGA SLIČNOSTI PROCENJIVAČA I KANDIDATA Marko Živanović, Sofija Čerović, Ivana Petrović	83
DA LI EFIKASNOST PROCENJIVAČA IMA ULOGU PRI PROCENI KANDIDATA U SELEKCIJOM INTERVJUJU? Sofija Čerović, Miloš Javorina, Ivana Petrović	84

RELACIJE IZMEĐU STRESA I ZADOVOLJSTVA POSLOM KOD NASTAVNIKA U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA Jelena Grubačić, Milanko Čabarkapa	85
ZADOVOLJSTVO POSLOM U PRIVATNIM I DRŽAVNIM ORGANIZACIJAMA Zorica Marković, Dušan Todorović	86
ZADOVOLJSTVO POSLOM: UTICAJ ORGANIZACIJSKE KULTURE, ORGANIZACIJSKE PRAVDE I DEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA Biljana Mirković, Svetlana Čizmić	87
KREATIVNO REŠAVANJE KOMPLEKSNIH PROBLEMA NA RADU: INDIVIDUALNO VS. GRUPNO Miroslava Đurišić Bojanović	88
RADNO OPTEREĆENJE, FIZIČKO ZDRAVLJE I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM ZDRAVSTVENIH RADNIKA I RADNIKA U OBRAZOVANJU Elisaveta Sardžoska, Biljana Blaževska Stoilkovska	89
MLADI I (NE)ZAPOSLENOST Žaklina Đurić	90
SAMOPROCENA BUDUĆIH PREDUZETNIKA Aleksandra Štrbac, Anđelka Pajtić	91
MERENJE VREMENA REAKCIJE U ONLINE EKSPERIMENTIMA Svetlana Čičević, Aleksandar Trifunović, Milkica Nešić	92
EFEKAT PRIMARNOSTI U UČENJU Miroslav Komlenić, Marija Mladenov	93
OSNOVNO OBRAZOVANJE DECE I ODRASLIH – SLIČNOSTI I RAZLIKE: MOTIVACIJA I PSIHOLOŠKI PRINCIPI UČENJA Mira Dimitrijević	94
PRAKTIČNE IMPLIKACIJE ISTRAŽIVANJA STRATEGIJA UČENJA I POSTIGNUĆA U ŠKOLI Biljana Pejić, Vesna Sisel	95

PODSTICANJE KRITIČKOG MIŠLJENJA KOD DECE Nikola Mančić, Uroš Miljković, Aleksandra Mihajlović	96
POVEZANOST EMOCIONALNE KOMPETENCIJE, ISPITNE ANKSIJOSNOSTI I ŠKOLSKOG USPJEHA KOD UČENIKA PRVOG I DRUGOG RAZREDA SREDNJE ŠKOLE Olivera Davidović, Ivana Zečević	97
PROGRAM FIZIČKE AKTIVNOSTI (PFA) I DAROVITOST DECE Dragica Gutalj	98
STIDLJIVO DETE U VRTIĆU: KAKO SE PONAŠA, ŠTA MISLI I OSEĆA Olgica Babić Bjelić	99
USPOSTAVLJANJE PRAVILA KAO USLOV ZA POZITIVNU DISCIPLINU U RAZREDU Svetlana Pandiloska Grnčarovska, Gordana Stankovska, Fadbi Osmani	100
PROCENA PREFERENCIJA UČENIKA I STUDENATA KADA SU U PITANJU OPTIMALNI FIZIČKI USLOVI ZA AKTIVNOST UČENJA Ivana Vulić, Nađa Mladenović	101
UTICAJ FIZIOLOGIJE NA RAZVOJ EKPERIMENTALNE PSIHOLOGIJE U SRBIJI Vladimir Nešić, Milkica Nešić, Svetlana Čičević	102
GENERATIVNOST U ODRASLOM DOBU Vesna Anđelković, Ivana Zubić	103
ISPITIVANJE RAZVOJA POJMA LAŽI KOD MLADIH SA PODRUČJA BEOGRADA I SARAJEVA Marija Bogičević, Alma Jeftić	104
SPOSOBNOST UČENIKA ZA PREPOZNAVANJE ODREĐENIH OBLIKA NASILJA Ivana Lukić, Aleksandra Simčević, Aleksandra Malenović	105
PREVALENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA U OSNOVNIM ŠKOLAMA: PRAKTIČNE IMPLIKACIJE ZA PREVENCIJU Marija Marković, Branislava Popović-Čitić, Dubravka Mitrović	106

PERCEPCIJA UČENIKA O NEGATIVNIM UTICAJIMA MEDIJA Mario Stanojević, Lidija Bukvić, Branislava Popović Čitić	107
PUT KREATIVNOSTI OD STARIH KA NOVIM MEDIJIMA Velibor Petković	108
MEDIJSKO PREDSTAVLJANJE ŽENSKOG TELA I NEZADOVOLJSTVO TELOM KOD DEVOJAKA Maja Branković, Vesna Anđelković	109
STILOVI PREVLAĐAVANJA KOD MUZIČARA RAZLIČITOG UZRASTA Blanka Bogunović, Tijana Mirović	110
IZRAŽENOST ANKSIOZNOSTI KOD MUZIČARA RAZLIČITIH PROFILA Ivana Jocić, Bobana Petrović, Marija Mladenov	111
ULOGA MUZIKE U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU MLADIH Igor Vujović, Gorjana Koledin	112
PREGLED UTICAJA MUZIKE NA RAZVOJ ODREĐENIH SPOSOBNOSTI U RANOM DETINJSTVU Marija Savić	113
ŠTO JE LEPO TO JE I DOBRO? UTICAJ FACIJALNE PRIVLAČNOSTI OPAŽENE OSOBE NA FORMIRANJE IMPRESIJE O NJENOJ LIČNOSTI Stefan Đorić	114
TAČNOST OPAŽANJA EMOCIJA NA OSNOVU FACIJALNIH MIKROEKSPRESIJA KOD OSOBA RAZLIČITIH PROFESIJA Marija Mladenov	115
VELIČINA, DALJINA, NJENA ANIZOTROPIJA I NJEN LJUBAVNIK – NEZAVISNOST OPAŽANJA VELIČINE I DALJINE Oliver Tošković	116
„CHOICE BLINDNESS“ VERSUS „CHANGE BLINDNESS“: THE EVALUATION OF THE CONCEPT OF „CHOICE BLINDNESS“ USING SKIN CONDUCTANCE RESPONSE INTENSITY MEASUREMENT AS AN INDICATOR OF TENSION Željko Mladenović, Vasilije Gvozdenović	117

SIMPOZIJUM ISTRAŽIVANJA U UMETNOSTI	119
ISTRAŽIVANJA U UMETNOSTI	
Irena Ristić	119
PODSTICANJE I NEGOVANJE KREATIVNOSTI DECE I MLADIH – PEDAGOŠKO-METODIČKA PRIPREMA STUDENATA UMETNIČKIH FAKULTETA	
Aleksandra Joksimović, Sanja Filipović	120
VIZUELNI PRIKAZ APSTRAKTNIH POJMOVA	
Bojana Škorc, Biljana Pejić, Irena Ristić	121
LINEARNO PREDSTAVLJANJE BOJA	
Biljana Pejić, Bojana Škorc	122
MERENJE GRUPNE KREATIVNOSTI	
Irena Ristić, Bojana Škorc, Tijana Mandić	123
UTICAJ DUŽINE EKSPOZICIJE NA ESTETSKU PROCENU SLIKA SA PRIJATNIM I NEPRIJATNIM SADRŽAJEM	
Bojana Jovanović, Ivan Stojilović, Gordana Stankov Stojilović	124
UTICAJ INFORMACIJA NA PROCENU SLIKE	
Ivan Stojilović, Bojana Jovanović, Gordana Stankov Stojilović	125
MOGUĆNOSTI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA STILSKIH PROMENA	
Nebojša Miličević, Dijana Jovanović	126
SIMPOZIJUM POZITIVNA PSIHOLOGIJA	127
POZITIVNA PSIHOLOGIJA NA DRŽAVNOM UNIVERZITETU U NOVOM PAZARU	
Đurđa Soleđa Grijak	127
PRIMARNA I SEKUNDARNA KONTROLA I SUOČAVANJE SA ISPITNOM SITUACIJOM	
Mijana Beara, Gorana Rakić Bajić	128

BRAČNI STATUS I SAMOPOŠTOVANJE KAO KORELATI PSIHOLOŠKOG BLAGOSTANJA Gorana Rakić Bajić	129
INTEGRITET KAO JEDNA OD SNAGA LIČNOSTI MLADIH Đurđa Soleša Grijak	130
PREPOZNAJEMO LI ZAHVALNOST? Anida Fazlagić	131
NIVO ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM, ASERTIVNOSTI I VERBALNE AGRESIVNOSTI STUDENATA U NOVOM PAZARU Milena Belić, Gorana Rakić Bajić	132
POZITIVNA PREOCENA KAO FAKTOR ZA ADAPTACIJU I BLAGOSTANJE KOD STARIJIH OSOBA Lilija Babakova	133
PERFEKCIONIZAM, OPTIMIZAM – PESIMIZAM I SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE STUDENATA Damjana Panić, Dragana Radojković, Marina Hadži Pešić	134
TRADICIONALNO SHVATANJE RODNIH ULOGA, SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE I SAMOPOŠTOVANJE Ivana Simić, Jelisaveta Todorović, Dušan Todorović	135
SIMPOZIJUM LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD	137
LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD Snežana Stojiljković, Jelisaveta Hristić, Gordana Đigić, Valentina Rančić	137
PSIHOLOŠKE KARAKTERISTIKE DAROVITE DECE Gordana Stankovska, Svetlana Pandilovska	139
OD DAROVITOSTI KA EKSPERTSKOM MIŠLJENJU Zora Krnjajić	140
AKTUELNI VASPITNO-OBRAZOVNI IZAZOVI U RADU SA DAROVITIM UČENICIMA Marija Sakač, Mia Marić	141

INDIKATORI DAROVITOSTI I NAČINI RADA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA	
Olgica Stojić, Ivana Mihić	142
MIŠLJENJA POLAZNIKA ISTRAŽIVAČKE STANICE PETNICA O MOGUĆNOSTIMA ZA PODSTICANJE KREATIVNOSTI U ŠKOLI	
Smiljana Jošić, Ivana Ćirović	143
PRAKTIČNI ASPEKTI SAVREMENIH SHVATANJA JEZIČKE DAROVITOSTI – POGLED IZ UGLA NASTAVNIKA	
Radmila Bodrič	144
MOGUĆNOSTI STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA ZA RAD SA DAROVITIM UČENICIMA	
Milica Vučetić	145
PROFESIONALNI TIMSKI RAD NASTAVNIKA USMEREN KA UNAPREĐENJU UČENIKOVIH POSTIGNUĆA	
Orhideja Šurbanovska, Tamara Čupeva	146
RELACIJE IZMEĐU INTELEKTUALNE SPOSOBNOSTI UČENIKA I PERCEPCIJE RADNE EFIKASNOSTI NASTAVNIKA	
Ljiljana Krneta	147
POŽELJNE OSOBINE I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU	
Marija Balkovoj, Gordana Lazić	148
SAMOPROCENA STILOVA UPRAVLJANJA RAZREDOM – KONSTRUKCIJA INVENTARA ZA NASTAVNIKE	
Gordana Đigić, Danka Janjić, Snežana Stojiljković	149
RAZVOJ I PODSTICANJE PROSOCIJALNE ORIJENTACIJE MLADIH	
Snežana Joksimović	150
PRIMJENA BLUMOVE TAKSONOMIJE U ANALIZI ISHODA OBRAZOVANJA ZA OSNOVNU ŠKOLU	
Aleksandra Hadžić Krnetić, Milica Drobac, Brane Mikanović, Ivana Zečević	151

ULOGA I ZNAČAJ PRODUKTIVNIH ISTRAŽIVAČKIH ZADATAKA U RADU SA DAROVITIM UČENICIMA U NASTAVI SRPSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI Mirjana Stakić	152
STVARALAČKO MIŠLJENJE UČENIKA U POČETNOJ NASTAVI MATEMATIKE Ivana Jovanović	153
IDENTIFIKACIJA I RAD SA DAROVITIM UČENICIMA U POČETNOJ NASTAVI MATEMATIKE Vesna Milenković	154
ISPITIVANJE STAVOVA STUDENATA O UČENJU STRANOG JEZIKA U NASTAVNOM KONTEKSTU STUDENTS' BELIEFS ABOUT LEARNING FOREIGN LANGUAGE IN THE CLASSROOM CONTEXT Milevica Bojović	155
KREATIVNOST I DAROVITOST (NE)SKRIVENE DISLEKSIJOM Svetlana Obradović, Dragana Bjekić, Lidija Zlatić	157
ZNAČAJ VERBALNOG I AUDITIVNOG PODSTICANJA ZA ISPOLJAVANJE KREATIVNOSTI KOD DECE S LAKOM INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU U VIZUELNOG DOMENU IZRAŽAVANJA Sanja Gagić, Mirjana Japundža Milisavljević	158
PODSTICANJE LIKOVNE KREATIVNOSTI KOD UČENIKA SA HIPERKINETSKIM POREMEĆAJEM Smiljana Kojić Grandić, Miroslava Kojić, Zagorka Markov	159
DOPRINOS EMPATIČNOSTI NASTAVNIKA I MAJKI DOŽIVLJAJU PRIPADANJA ŠKOLI DECE SA RAZVOJNIM SMETNJAMA Mirjana Stanković Đorđević	160
PARAMETRI STRESA KOD RODITELJA DECE S DIJAGNOZOM AUTIZMA, VISOKOFUNKCIONALNOG AUTIZMA I ASPERGEROVOG SINDROMA Nada Dragojević, Ivona Vidojević Milačić, Marija Čolić	161

UTICAJ KONTAKTA NA POZITIVNOST STAVA PREMA OSOBAMA SA DEMENCIJOM Ivona Vidojević Milačić, Nada Dragojević, Marija Čolić	162
RADIONICE	163
DOŽIVLJAJ TELESNOG SELFA I SIGNALI ORGANIZMIČKOG FUNKCIONISANJA Mladen Kostić	163
KREATIVNOST I TELESNI PROCES U GEŠTALT TERAPIJI Jelena Želeskov Đorić	164
UNAPREĐENJE PERSONALNIH GRANICA U TELESNO-PSIHOTERAPIJSKOM SETINGU (JA-TI-MI: GDE I KAKO POVUĆI „CRTU“?) Aleksandra Milunović Petrović	165
RAD NA SAMOPOUZDANJU KROZ UPOZNAVANJE STROKE EKONOMIJE Maja Delibašić	166
TEHNIKE ZA POMOĆ KOD NESUICIDALNOG SAMOPOVREĐIVANJA ADOLESCENATA Maja Mišić	167
KOMPETENCIJE TRENERA INTERNIH OBUKA Jelena Uvalin Matić	168

PLENARNA PREDAVANJA

MODES AND MODELS OF LIFELONG LEARNING IN, AND BEYOND ORGANIZATIONS

Jaap van Lakerveld

Centre for research and development in education and training PLATO,
University of Leiden, Netherlands

The topic of the conference is: Giftedness, Talent and Creativity. The participants are from a variety of back grounds. That is why I decided to devote my key note lecture not just to education. I will give an overview on the key features of effective (professional) adult learning. After that I will focus on the conditions that facilitate professional adult learning processes in organizations in such a way that they become beneficial to people's own and to the organizational performance and professional growth. I will do so, referring to studies I did, or in which I was involved in Adult and Vocational education throughout Europe (Buiskool c.s. 2008, Adult Learning Professionals in Europe, ALPINE), and referring to studies on the corporate curriculum and knowledge productivity, and on a related study named Contextual Learning In Management And Teaching in Europe, CLIMATE (Lakerveld, J.A. van and N. Engels, 2010). I will then continue to reflect upon the (potential) roles and models for universities in establishing a culture of lifelong professional learning among their alumni and other similar professionals throughout their careers. This issue is the theme of a study I am currently involved in on the role of universities in promoting lifelong learning, the project conducting this study is named Tertiary Higher Education for mid-life People (THEMP). So the focus of the lecture will consecutively be on:

- effective adult professional learning;
- organizational conditions for professional learning; and
- the potential role of universities in promoting lifelong learning.

Key words: *lifelong learning, adult professional learning, organizational conditions, role of universities*

OBLICI I MODELI CELOŽIVOTNOG UČENJA UNUTAR I IZVAN ORGANIZACIJA

Tema konferencije je: darovitost, talenat, kreativnost. Konferencija okuplja učesnike iz različitih oblasti. Zbog toga sam odlučio da moje plenarno predavanje ne bude posvećeno samo obrazovanju. Načinu pregled ključnih svojstava efektivnog (profesionalnog) učenja odraslih. Nakon toga ću posvetiti pažnju uslovima koji olakšavaju proces profesionalnog učenja odraslih unutar organizacija, i to tako da to učenje donese dobit i samom pojedincu, a doprinosi i učinku organizacije i profesionalnom razvoju. To ću učiniti oslanjajući se na sopstvene ili na studije u kojima sam učestvovao radeći na profesionalnom obrazovanju odraslih širom Evrope (Buiskool c.s. 2008, Adult Learning Professionals in Europe, ALPINE), zatim pozivajući se na studije o korporativnom kurikulumu i produktivnosti zasnovanoj na znanju, kao i na srodnu studiju pod nazivom Kontekstualno učenje o upravljanju i podučavanju u Evropi (Contextual Learning In Management And Teaching in Europe, CLIMATE, Lakerveld, J. A. van and N. Engels, 2010). Nastaviću sa razmatranjem (moguće) uloge univerziteta u uspostavljanju kulture celoživotnog profesionalnog učenja tokom radne karijere kod svojih svršenih studenata i drugih profesionalaca. Ovo pitanje predstavlja temu istraživanja u kome trenutno učestvujem, a tiče se uloge univerziteta u promociji celoživotnog učenja – projekat u okviru koga se sprovodi istraživanje nosi naziv Tercijarno više obrazovanje za sredovečne ljude (Tertiary Higher Education for mid-life People - THEMP). Dakle, predavanje će se baviti sledećim temama:

- efektivno profesionalno učenje odraslih;
- organizacioni uslovi za profesionalno učenje i
- moguća uloga univerziteta u promovisanju celoživotnog učenja.

Ključne reči: celoživotno učenje, profesionalno učenje odraslih, organizacioni uslovi, uloga univerziteta

DAROVITOST, TALENTI I KREATIVNOST: OD MERENJA DO IMPLICITNIH TEORIJA

Slavica Maksić

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Darovitost, talenti i kreativnost predstavljaju visoko vrednovana svojstva savremenog čoveka, što ih čini i visoko poželjnim ciljevima obrazovanja. Predmet interesovanja u ovom radu su teorijski i praktični aspekti ova tri fenomena i njihovih međusobnih relacija: naučno tumačenje, praksa merenja i perspektive u daljem proučavanju. Analiza aktuelnih naučnih teorija otkriva da se darovitost vidi kao potencijal za ostvarivanje visokih postignuća. Talenat se određuje kao darovitost ispoljena u određenoj oblasti, a kreativnost kao suština i cilj talenta. Kreativnost odraslih potvrđuje se njihovim delima, što nije slučaj kod dece. Dilema oko pitanja da li su deca kreativna bila je podsticaj za istraživanje o mogućnostima merenja kreativnosti u detinjstvu i mladosti, koje je sproveo autor rada sa saradnicima. Rezultati testiranja i procenjivanja kreativnosti u grafičkom i verbalnom domenu ukazali su na značajne razlike u relevantnim karakteristikama kreativnih i nekreativnih učenika osnovne škole na nivou grupa, ali se nijedna od karakteristika nije mogla smatrati kritičnom na individualnom nivou. Nedovoljnost naučnog tumačenja i nezadovoljavajući rezultati u praksi merenja bili su podsticaj za novo istraživanje koje se odnosi na implicitne teorije. U radu se prikazuju rezultati ispitivanja implicitnih teorija relevantnih društvenih grupa koje je sproveo autor sa saradnicima. Dobijeni podaci ukazuju da uverenja i stavovi koje imaju vaspitači, nastavnici i drugi učesnici u vaspitno-obrazovnom radu, kao i istraživači koji proučavaju obrazovanje, utiču na to kako će opažati kreativnost i kako će se prema njoj ponašati. U završnom delu rada, diskutuju se perspektive u proučavanju kreativnosti mladih i mogućnosti vaspitno-obrazovnih ustanova da doprinesu kreativnom izražavanju budućih nosilaca društvenog razvoja, u okviru sledećih pitanja: kome treba kreativna škola i kakve rizike nosi kreativna orijentacija mladih.

***Ključne reči:** darovitost, talenat, kreativnost, merenje kreativnosti, implicitne teorije kreativnosti*

GIFTEDNESS, TALENT AND CREATIVITY: FROM ASSESSMENT TO IMPLICIT THEORIES

Giftedness, talent and creativity are highly valued qualities of modern human being that make them highly desirable educational goals as well. Topics of interest in the paper are theoretical and practical aspects of the three phenomena and their interrelations: scientific theories, assessment practice and perspectives for further research in the field. The analysis of the actual scientific theories revealed that giftedness is considered as an individual potential for the high achievement. Talent is defined as giftedness manifested within a specific area, and creativity as the essence and the outcome of the talent. Creativity of adults is confirmed by their creative production, which is not the case in creativity of children. Dilemma about children's creativity was the incentive for the research of creativity assessment in childhood and youth that was done by the author and her collaborators. Results of testing and estimation of primary school students' creativity in visual and verbal domain pointed to significant differences in relevant characteristics of creative and non-creative group of students, but not only one of the characteristic had critical effect on the individual level. Insufficient scientific explanation and results of creativity assessment were incentive for starting new research study of creativity which was related to the implicit theories. Findings from research studies of relevant social groups' implicit theories which were done by the author and her collaborators are presented in the paper. These findings indicated that beliefs and attitudes of educators, teachers, and other participants in the education process, as well as educational researchers, had the impact on their perceptions of and behavior toward creativity. Capacity of educational institutions to contribute to the creative expression of future leading actors in social development is discussed in the framework of the following questions: who needs creative education and what are the risks of creative orientation of the youth.

Key words: *giftedness, talent, creativity, measurement of creativity, implicit theories of creativity*

SAOPŠTENJA

TEORIJSKA (NE)ZASNOVANOST POJMA KREATIVNOSTI

Milorad Todorović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini sa sedištem
u Kosovskoj Mitrovici

Postoji li psihološka (ili, možda, neka druga) teorija „kreativnosti“, „stvaralaštva“, „talentovanosti“, „genijalnosti“? Ili, drugačije rečeno, postoji li neka sveobuhvatna opšta psihološka teorija koja objašnjava ove fenomene i njihove pretpostavke tako da ih ne svodi na neko neobično nadahnuće, otkrovenje, pro-svetljenje ili izuzetnu veštinu? Takva teorija stvaralaštva, bar ako pođemo od teorije kao skupa utvrđenih pretpostavki, zasigurno ne postoji. To što postoje određene hipoteze o stvaralaštvu svakako je mnogo manje od theôrie koja nužno podrazumeva složene sistematske odnose između velikog broja činilaca. Ako se suštinom naučne teorije smatra osporavanje ili potvrđivanje „opšteprihvaćenog“ tj. mnjenja, psihološka teorija stvaralaštva bi trebalo prvo da dà odgovor na pitanje šta je to što kreira ili što stvara, jer je postojanje takozvanih „kreativnih“ aktivnosti – nesporna empirijska činjenica. Kreativnost se najčešće vezuje za „crte ličnosti“, koje i najlakše pokazuju put ulaska u stvaralačko područje ‘psihičkog’. Nije teško zaključiti da je teorija crta, makar one bile smeštene u kontekst karaktera, nedovoljna za objašnjenje stvaralaštva, ako ni zbog čega drugog, zbog suštine onoga što je određeno kao „ličnost“ ili „subjekt“. Skup crta koje čine talenat činile bi od stvaralaštva običnu veštinu, koja se (teže ili lakše, pre ili kasnije, bolje ili lošije) po definiciji može uvežbati. „Kreacija“ pak, kao što je pokazala Melani Klajn (Melanie Klein), ulazi u psihički život mnogo pre formiranja crta ili postojanja crta. Iz teorije književnosti, gde se ‘stvaranje’ podrazumeva, kreativne aktivnosti su glavni oblici oslobađajuće delatnosti koju pravi igra reči i igra rečima. Specifičan materijal u drugim oblicima stvaralaštva uopšte nije sekundarnog karaktera, već bivajući deo iskustvenog konteksta (tragova sećanja; nesvesnog; ili spremnosti za predsvesno „zakačivanje“) jeste baš ono što može da proizvede nešto ‘novó’ ili ‘orginalno’. Taj novi izraz je uspeo da se otme krutom zakonu podređivanja kome poleže – poslužimo se Lakanovim (Lacan) pojmom – govorbiče. U trenutku otimanja je izgrađeni orginal tu samo po svojoj volji i ne prima ništa od dnevnih stvari, osim ono što je svojstveno samom

zadatku. Sudbina čoveka kao bića koje govori jeste da mehanički ponavlja ono što već svi znaju, što je već uobličeno, ili da ponavlja samo jedan deo već iskazanog. Jedini način da se izađe iz takvog strogo određenog konvencionalnog okvira jeste da se zaboravi sve i ne liči ni na koga, što bi bilo vrlo blisko ludilu. 'Original' je uvek postojanje samo za sebe, neka vrsta protesta od koga originalno ja zavisi. Kreativnost kao traganje za drukčijim i novim jeste udaljavanje od (pravog) ja, onog ja koje se ispostavlja drugom. 'Novo', kao skretanje od uobičajenog puta i uobičajenih znakova na njemu, uobičajenih sredstava i načina mora po definiciji biti senka onoga ja. Talenat je, kako je rekao Ežen Jonesko (Eugčne Ionesco), ispoljavanje ogromnog nedostatka ličnosti. Ukoliko polazimo od postojanja psihičkog aparata i onoga što se u njemu događa u svakoj sekvenci, patnja koja se uobliči u 'novo' jeste najbliža, kako kaže Hajnc Kohut (Heinz Kohut), svesnoj svesnosti predsvesno doživljenog psihološkog konflikta ili predsvesno doživljenog psihičkog oštećenja.

***Ključne reči:** kreativnost, predsvesno, govorbiće, činjenje svesnim psihičkog oštećenja*

KREATIVNOST U MULTIKULTURALNOM KONTEKSTU: IDEJE, POTVRDE I PREDLOZI

Ljubiša Zlatanović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Novija istraživanja povezanosti između multikulturalnosti i kreativnosti pružila su potvrdu koja podupire ideju da multikulturalno iskustvo može da podstakne ili olakša kreativnost pojedinca. Međutim, iako su pružila nesumnjivo značajne savremene doprinose, ova istraživanja zanemaruju činjenicu da i kreativnost i multikulturalnost mogu da variraju po svom kvantitetu i kvalitetu. Svrha ovog rada je da sažeto izloži i kritički razmotri glavne ideje i empirijske nalaze postojećih istraživanja ove teme, kao i predloge zasnovane na ključnoj kritičkoj primedbi da su ta razmatranja i istraživanja donekle ograničenog opsega. Jer, ona su većinom fokusirana na manje oblike kreativnosti ("malo k" kreativnost: npr. papir-i-olovka mere kreativnost) i na veće oblike multikulturalnog iskustva ("veliko M" multikulturalnost: npr. višegodišnje življenje u inostranstvu). U radu se razmatra opravdanost predloga da bi trebalo sprovesti opsežnija istraživanja povezanosti između multikulturalnog iskustva i kreativnosti koja bi obuhvatila veće (više) oblike kreativnosti ("veliko K" kreativnost: npr. velika umetnička ostvarenja ili naučna otkrića) i manje oblike multikulturalnog iskustva ("malo m" multikulturalnost: npr. izloženost kros-kulturalnim informacijama kod kuće). Zbog toga što visoka kreativna dostignuća i pronalasci mogu suštinski promeniti tok kulturnog, društvenog i opšteg ljudskog napretka, pitanje da li različiti oblici multikulturalnog iskustva mogu da utiču na "veliko K" kreativnost relevantno je i zanimljivo kako za istraživače procesa kulture i kreativnosti tako i za laike, čija su životna iskustva u današnjem globalizovanom svetu sve više određena interkulturalnošću i multikulturalnošću. U ovoj prezentaciji se obrazlaže tvrdnja da ovakvo istraživanje može da osvetli načine na koje se može doći do velikih ili istaknutih kreativnih uvida, otkrića i inovacija, a ujedno i da pruži odgovor na pitanje da li i blaži oblici multikulturalnog iskustva mogu biti podsticajni za više oblike kreativnosti. Pored usmeravanja pažnje na povezanost između drugih oblika kreativnosti i multikulturalnog iskustva, od suštinske važnosti je da buduća istraživanja budu multimetodski sprovedena, uz primenu, kako laboratorijskih psiholoških eksperimenata, tako i kvalitativnih metoda istraživanja kao što su studija slučaja i različiti oblici intervjuja. To bi takođe bio važan korak u dobrom pravcu, onom koji vodi potpunijem razumevanju povezanosti između multikulturalnog iskustva i kreativnosti.

***Ključne reči:** kreativnost, multikulturalnost, interkulturalnost, kreativna gonicija, procesi kulture*

KREATIVNOST OBOGAĆENA MUDROŠĆU

Kristina Krstić Joksimović, Ljiljana Mihić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Zanemarivanje darovitosti u starom životnom dobu veliki je gubitak društva. Cilj predstavljenog rada sadržan je u razmatranju kompleksnog odnosa fenomena kreativnosti i mudrosti u starosti, zasnovanom na sistematskom pregledu dostupne literature i istraživanja iz ove oblasti. Sterbergov model darovitosti prepoznaje mudrost kao najvažniju komponentu koja posreduje između inteligencije i kreativnosti, i definiše je kao ličnu odluku da se sopstvena inteligencija, kreativnost i iskustvo iskoriste za zajedničko dobro. Daroviti pojedinci mogu biti inteligentni i kreativni na različite načine, ali ni inteligencija ni kreativnost ne garantuju mudrost. Rezultati dosadašnjih studija govore u prilog tome da se kreativna ekspresija i produkcija nastavljaju u starosti, u zavisnosti od postojanja ličnih i sredinskih izvora pozitivne stimulacije. Starosne razlike u kreativnoj ekspresiji pripisuju se složenoj interakciji kognitivnih promena, uticaja eksternih činilaca (stereotipi, socijalne norme) i unutrašnjih faktora, među kojima su motivacija i ličnosti. U okviru životnog ciklusa ističu se sledeće promene u kreativnosti: u poredjenju sa početnim stvaralačkim fazama, kasniji radovi prikazuju teme kontinuiteta u vizuelnoj imaginaciji i ekspresiji, kontrolisanu implementaciju ideja i zamenu neustaljenih radnih navika konzistentnim obrascima. Snažnu unutrašnju motivaciju obogaćuje integracija, u kojoj proces stvaranja postaje bitniji od instrumentalne vrednosti stvorenih produkata. Kompenzacija se ogleda u prilagođavanju rada okolnostima života i fizičkim promenama, ali i u samoizražavanju i kreativnosti kao načinima suočavanja sa promenama koje nastaju sa starenjem. Nedovoljno razjašnjenja, priroda i odnos ovih fenomena u starosti upućuju na dalje potrebe istraživanja ove problematike, pri čemu pozivaju na pitanje: „Da li je dokazano moguća kreativnost starih i potrebna?“. Zašto bi stari, pogotovu u našem društvu, bili kreativno produktivni, umesto izabrali ulogu dodeljenu socijalnim stereotipima i prepustili se pasivnosti, nemoći, bolesti, zavisnosti...?

Ključne reči: kreativnost, mudrost, staro životno doba

THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATORY PROCESSES IN FOSTERING CREATIVITY

Violeta Arnaudova

Faculty of Philosophy, University of Skopje, Macedonia

Empirical evidence suggests that there are many routes to enhance the students' creative behavior and thinking. The educational programs in creativity are organized around the four themes- person, processes, products and press. Many interventions are designed to enhance the creativity through generally specific programs. Motivation for these individuals can be enhanced if they use high-quality self regulatory processes, such as close self-monitoring. Research in self-regulation indicated that developing regulatory skills alone will not contribute much if students do not apply them persistently in the face of difficulties. For successful engagement in self-regulation, Zimmerman underlines the systematic use of three important processes: metacognitive, motivational and behavioral processes. The aim of this study is to present a socio-cognitive approach to understanding how motivation and elements of self-regulatory processes could be incorporated in promoting the development of creative behaviors in the classroom. Self-regulatory processes emphasize the construction of learning experiences that require active involvement and participation from the learners.

Key words: *motivation, self-regulatory processes, creative behavior, creativity*

IMPLICITNE TEORIJE KREATIVNOSTI NASTAVNIKA: INDIVIDUALISTIČKI KONCEPT I PROCESNE MANIFESTACIJE KREATIVNOSTI U OSNOVNOJ ŠKOLI

Jelena Pavlović
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Implicitne teorije nastavnika o kreativnosti značajne su za njihov odnos prema kreativnosti učenika i njenom podsticanju u školskom kontekstu. Predmet proučavanja su implicitne teorije kreativnosti nastavnika koje su ispitivane sa ciljem da se utvrdi kako nastavnici definišu kreativnost i njeno ispoljavanje na osnovnoškolskom uzrastu. U radu se prikazuju rezultati dve studije sa nastavnicima osnovne škole o tome šta je kreativnost za njih (studija 1) i kako se ispoljava na osnovnoškolskom uzrastu (studija 2). U studiji 1 učestvovalo je 144 nastavnika, dok je u studiji 2 bilo 92 nastavnika osnovne škole. Dobijeni odgovori otvorenog tipa analizirani su kvalitativno i kvantitativno. Odgovori nastavnika klasifikovani su na dva načina: 1. prema sadržaju - kao opisi kreativne osobe, procesa, produkta ili kreativne sredine (Model 4 P); 2. prema složenosti – kao jednodimenzionalni i višedimenzionalni odgovori. Na osnovu dobijenih odgovora mogu se razlikovati konceptualni model, u kome dominira opis kreativne osobe, kao i manifestni model kreativnosti, gde je fokus na kreativnom procesu. Većina nastavnika u obe studije daje jednodimenzionalne opise kreativnosti. Dobijeni podaci mogu se interpretirati na nivou opšteg određenja kreativnosti kao implicitni individualizam, na koji upućuju teorije i prethodna istraživanja. Procesno viđenje kreativnosti u osnovnoj školi upućuje na značaj aktivnosti učenika. Rezultati su analizirani u svetlu mogućnosti nastavnika da doprinesu podsticanju i razvoju kreativnosti učenika u osnovnoj školi.

Ključne reči: implicitne teorije, nastavnici, osnovna škola, individualistički koncept, procesne manifestacije kreativnosti

VIŠEDIMENZIONALNI TEST ZA PROCENU KREATIVNIH SPOSOBNOSTI

Jovana Milićević, Ninoslava Milić, Gordana Maksimović,
Milica Erić, Jovana Bjekić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu (studenti)

Cilj ovog rada je da prikaže mogućnosti procene opšte kreativne sposobnosti na osnovu višedimenzionalnog testa baziranog na savremenim teorijama u ovoj oblasti. Specifičnost testa u odnosu na postojeće instrumente za procenu kreativnosti predstavlja postojanje unapred utvrđenih, objektivnih kriterijuma za ocenjivanje zadataka, naspram najčešće korišćene metode konsenzualnog ocenjivanja. Konstruisani test se sastoji od 21 zadataka verbalnog i neverbalnog tipa, organizovanih u četiri subskale: Fluentnost, Produktivnost, Originalnost i Elaboracija. Pouzdanost testa u poređenju sa testovima kreativnog mišljenja slične strukture je veoma dobra ($\alpha = .89$), i ostaje u sličnom opsegu pri primeni testa na različitim grupama (studenti umetničkih fakulteta $\alpha = .91$; srednjoškolci $\alpha = .88$, studenti neumetničkih fakulteta $\alpha = .87$). Najpouzdanija procena dobija se na subskalama Produktivnost i Fluentnost (redom iznosi $\alpha = .89$ i $\alpha = .80$). Subskale Elaboracija i Originalnost pokazale su nešto slabiju pouzdanost ($\alpha = .75$ i $\alpha = .52$), međutim, nakon revizije ovih indikatora njihova pouzdanost se poboljšala ($\alpha = .87$ i $\alpha = .78$). U dosadašnjim istraživanjima, test je pokazao zadovoljavajuću kriterijumsku validnost. Tako je na osnovu postignuća na subskali Originalnosti moguće razlikovati umetnike od neumetnika ($t(71) = 3.662$, $p < 0.01$), dok postignuće na subskali Elaboracije značajno korelira sa ocenom na pismenom zadatku iz srpskog jezika ($r = .276$, $sig = .000$).

Cljučne reči: kreativnost, višedimenzionalna procena, kriterijumska validnost

KREATIVNOST I ORIGINALNOST KOD DECE SRPSKE I ROMSKE NACIONALNOSTI

Miljana Spasić, Nemanja Mitrović, Bojana Dojčinov
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (studenti master studija)

Uzimajući u obzir da su kreativnost i originalnost karakteristike osoba koje u većoj meri zavise od faktora okruženja nego od naslednih činilaca, odnosno stepen njihove izraženosti posledica je podsticajne/nepodsticajne sredine, osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati da li postoje statistički značajne razlike u stepenu izraženosti kreativnosti i originalnosti između učenika romske nacionalnosti i učenika srpske nacionalnosti. Zbog vrlo ograničenog broja radova iz oblasti psihologije stvaralaštva koji uključuju romsku populaciju, jedan od ciljeva ovog istraživanja je provera mernih instrumenata kao i teorijskih koncepata koji stoje iza njih. Istraživanjem je obuhvaćeno 60 učenika sedmog razreda osnovne škole. Testiranje je obavljeno u dve niške osnovne škole. Od tog broja, 26 ispitanika je muškog pola, dok je 34 ispitanika ženskog pola. Jednu polovinu ispitanika čine učenici romske nacionalnosti, dok drugu polovinu čine učenici srpske nacionalnosti. Za procenu stepena kreativnosti korišćen je Test različitih upotreba (The Alternative User Test), konstruisan od strane Gilforda. Za procenu stepena originalnosti korišćena je skala Racionale SPA, konstruisana od strane Holanda i Barda. Na osnovu ovih instrumenata dobijen je rezultat da postoji statistički značajna razlika u stepenu izraženosti kreativnosti, i ona je u korist pripadnika srpske nacionalnosti. Međutim, nije se javila statistički značajna razlika u stepenu izraženosti originalnosti između dece romske i srpske nacionalnosti. Može se pretpostaviti da su ovakvi rezultati posledica razlika u načinu i stilu života, kao i razlika u sistemima vrednosti između pripadnika romske i srpske nacionalnosti. Takodje, ovakvi rezultati mogu biti i posledica jezičke barijere koja se ispoljila na testu Racionale Spa kod dece romske nacionalnosti. Na kraju, praktične implikacije istraživanja podrazumevaju davanje podsticaja nastavnicima da rade sa kreativnom decom romske nacionalnosti koja predstavljaju marginalizovanu grupu.

***Ključne reči:** kreativnost, originalnost, učenici romske i srpske nacionalnosti*

PODSTICANJE KREATIVNOSTI MATEMATIČKIM IGRAMA

Jelena Vragović Cvetković
Učiteljski fakultet u Užicu, Univerzitet u Kragujevcu
(student doktorskih studija)

Rad se bavi razvijanjem kreativnosti u početnoj nastavi matematike pomoću uvođenja igre u nastavu. Kreativnost je zastupljena u svakom uzrastu, a svaki čovek poseduje sposobnost kreativnog mišljenja. Nastava ima zadatak da prati i podstiče kreativan proces kod učenika uz uvažavanje individualnih razlika. Uvođenjem igre u nastavu, matematiku smo približili realnom svetu i školsku aktivnost utemeljili na interesovanjima učenika. Primetili smo da učenici lakše usvajaju nastavno gradivo ukoliko naučene nastavne jedinice mogu da primene u praksi. Stečena pozitivna iskustva u korišćenju matematike pomažu deci da razvijaju radoznalost, mišljenje, samostalnost u rešavanju problema. Kroz igru deca uče i istražuju matematičku dimenziju ovog sveta. Ona upoređuju, nalaze primere, snalaze se u prostoru, suočavaju sa realnim problemima i nalaze rešenje. Na ovaj način matematika im pomaže da postanu osetljivija na sopstveno okruženje, kako na fizičko, tako i na društveno. Igra, takođe, pruža mogućnost deci da matematiku zavole, a nastavnicima pruža mogućnost da učenicima približe značaj matematike i primenljivost školskog znanja u praksi. Igra učenike motiviše da matematiku prihvate sasvim prirodno, bez straha od nje, odnosno, sa maksimalnim poverenjem u ličnu sposobnost da je razumeju, barataju njome i primene je na odgovarajući način. U ovom radu se razmatra mogućnost podsticanja kreativnosti korišćenjem igre u određenoj nastavnoj jedinici u četvrtom razredu osnovne škole. Učenici su dobili početnu ideju za igru, a njihov zadatak je bio da osmisle i nacrtaju potreban materijal, kao i da reše zadate matematičke probleme. Učenike smo podsticali da svojim idejama dopune igru, da upoređuju rešenja, da pronalaze veze u zadacima, da rešavanjem problema sami pronađu najoptimalnije rešenje koje bi im omogućilo bolji rezultat u igri. Kreativnost smo procenjivali po broju nacrtanih detalja, po tome da li i na koji način je napravljena veza između crteža i života i rada matematičara, po idejama koje su koristili u rešavanju matematičkih zadataka.

***Ključne reči:** kreativnost, matematika, učenik, igra, obrazovno-vaspitni rad*

ISPOLJAVANJE KREATIVNOSTI KOD UČENIKA MLADIH ŠKOLSKIH UZRASTA PRI INTERPRETACIJI BAJKE

Mirjana Dimitrijević Stanković
Učiteljski fakultet u Užicu, Univerzitet u Kragujevcu
(student doktorskih studija)

Umeće nastavnika, pored naučnih i stručnih znanja, sastoji se u izboru metoda i sredstava kojima će ta znanja što bolje preneti mladima. To umeće prilagođavanja znanja sposobnostima učenika nazivamo kreativnošću. Kreativnost je skup osobina koje u krajnjem ishodu podrazumevaju spajanje postojećih ili novih ideja. Za kvalitetnu analizu bajki na času potrebno je posredovanje, kako metodičkih, tako i književno-teorijskih znanja o bajci. Interpretacijom bajki učenici saznaju mnogo toga o rešavanju konflikata, jer sve to utiče na njihove reakcije u određenim situacijama. Cilj ovog rada je da se obradom bajke pokaže da učenici mogu imati kreativniji odnos pri obradi bajke od uobičajenog, kao i veću motivaciju. Pri interpretaciji bajke učenici razgovaraju o tematici bajke izražavajući svoje misli, iskustva, doživljaje i saznanja. Nastavnik mora dobro da osmisli zadatke kojima će učenicima omogućiti da bajku potpuno dožive i shvate. Čitajući bajku, najmlađi čitalac komunicira sa njom, sa njenim junacima, za trenutak se seli u taj čudesan svet i postaje deo njega. Zahvaljujući bajci razvija se kod učenika estetsko osećanje i fantazija, a deca u bajci uživaju jer sve što je čudesno, neobično i hiperbolično u bajkama, veoma je često stvarnost u dečijoj mašti. Pravilan odnos nastavnika prema književnom žanru bajke doprineće da se mašta razbukta, a učenik će tumačiti književno delo i pronalaziti neka osećanja koja su deo njegovog detinjstva i snova. Nastavnik je kreator u nastavi, a učenik subjekat. Još od prvog razreda nastavnik uvodi učenike u svetove bajki. Vodeći dijalog sa učenicima, on ih uči da shvate značenja reči i da bogate svoj život.

***Ključne reči:** kreativnost, bajka, interpretacija, analiza bajke, učenik u svetu bajke*

NEURONAUKA KREATIVNOSTI

Milkica Nešić, Sonja Nešić, Vladimir Nešić, Svetlana Čičević
Medicinski fakultet, Univerzitet u Nišu; MŠ "Stanislav Binički" Beograd;
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu; Saobraćajni fakultet, Univerzitet u
Beogradu

Kreativnost je mentalni proces stvaranja novih ideja, pojmova ili novih veza između postojećih ideja ili pojmova ili rešenja problema. Kreativne osobe odlikuje visok nivo stručnog znanja i sposobnost divergentnog mišljenja, što podrazumeva visoku aktivnost frontalnog režnja mozga. Kreativnost zahteva kognitivne sposobnosti kao što su radna memorija, održavana pažnja, kognitivna fleksibilnost, adekvatno rezonovanje, što se tipično pripisuje prefrontalnom korteksu. Međutim, ne može se reći da je prefrontalni korteks sedište kreativnosti, već da on doprinosi visoko integrativnim kompjutacijama koje omogućuju nove kombinacije informacija i njihovu primenu u umetnosti i nauci. Za kreativnu inovaciju važna je koaktivacija i komunikacija frontalnih režnjeva sa polimodalnim i supramodalnim regionima temporalnih i parijetalnih režnjeva u kojima su pohranjeni koncepti i znanje. Ove veze mogu selektivno inhibisati ili aktivisati delove zadnjeg neokorteksa i tako biti važne za razvoj alternativnih rešenja. Istraživanja neuroslikanja mozga, proučavanja uticaja droga i analize lezija ukazala su da je kreativni proces rezultat interakcije frontalnog režnja, temporalnog režnja i dopamina iz limbičkog režnja. Frontalni režanj je važan za stvaranje ideja, dok je temporalni režanj važan za obradu, ispravljanje i procenu ideja. Visok nivo dopamina povećava pobuđenost organizma i ponašanje usmereno ka cilju, smanjuje inhibiciju i povećava mogućnost stvaranja novih ideja. Za kreativnost i inovaciju važna je i saradnja frontalnog režnja mozga i malog mozga. Povezivanje različitih znanja pohranjenih u odvojenim kortikalnim modulima zahteva koaktivaciju i komunikaciju različitih regiona mozga. Mozak kreativnih osoba ima mogućnost pohranjivanja znanja u temporoparijetalnom korteksu, divergentnog mišljenja frontalnog korteksa i sposobnost modulisanja sistema frontalni režanj – lokus ceruleus (noradrenalin) tako da se nivoi noradrenali na smanjuju tokom kreativnog procesa vodeći otkriću novih relacija.

***Ključne reči:** neuronauka, kreativnost, moždani regioni, neurotransmiteri*

PERSONALITY TRAITS, SELF-CONCEPT AND LOCUS OF CONTROL DIFFERENCES BETWEEN AUSTRIAN AND BOSNIAN STUDENTS

Đorđe Čekrlija, Dijana Đurić
Faculty of Philosophy, University of Banja Luka, BiH

Different cultural environment and social heritage cause many differences in psychological characteristics of men. In many studies authors report about cultural effects on different psychological constructs such as personality traits, social orientations or attitudes. With purpose to test this hypothesis, we tested the differences in basic personality traits, self-concept and locus of control between students in Austria and Bosnia and Herzegovina. The research was conducted on the Austrian sample of 467 university students (244 male and 223 female) from Karl-Franz University (Graz, Austria) and 272 (107 male and 165 female) students from University of Banja Luka (Bosnia and Herzegovina). The mean age was 23.82 (SD=5.16) for the Austrian sample and 21.33 (SD=2.57) for the Bosnian sample. Participation was completely anonymous and voluntarily. To measure basic personality traits shortened version of Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire (ZKPQ-50-CC) was used. Self-concept was considered through six primary context-dependent domains suggested by Bracken and measured by SC-3 scale. Opačić's 10 items scale from Genself questionnaire was used to measure locus of control orientation. In data analysis, multivariate analysis of variance (MANOVA) was used. At first it was applied to test differences in basic personality traits (Activity, Sociability, Aggression-Hostility, Neuroticism and Impulsive sensation seeking). Second time, it was used to examine differences in six self-concept primary domains (Competence, Academic, Social, Family, Physical and Emotional self-concept) and locus of control. Results indicate that Bosnian students are higher scored for the Sociability and Impulsive sensation seeking while Austrian students score higher for the Neuroticism-Anxiety. Thus, Bosnian students are external locus of control orientated and higher scored for the Physical self-concept. Austrian students scored higher for the Social and Emotional self-concept. Overall findings pull to conclusion that Bosnian students are generally less worried and more oriented to fun and less mature in their competences and characteristics understanding than Austrian students.

Key words: *Personality traits, self-concept, locus of control*

POVEZANOST SPREMNOSTI NA EMPATIJU SA SELF-KONCEPTOM MLADIH

Miljana Pavićević
Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini sa sedištem
u Kosovskoj Mitrovici

Cilj istraživanja je bio da ispitamo da li je spremnost za empatiju, koja je izražena kao empatija sa negativnim emocionalnim stanjima, empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima, empatija kao socijalna uloga i emocionalna reakcija isprovocirana empatijom, povezana sa aspektima self koncepta ispitanika. Takođe, cilj istraživanja je bio da ispitamo da li postoje polne razlike u ispoljavanju spremnosti za empatiju i aspekata self koncepta. Uzorak je činilo 104 ispitanika i 142 ispitanice, ($n=246$), uzrasta od 18 do 26 godina ($AS=21,67$; $SD=1,61$). U istraživanju su korišćeni: Upitnik za procenu spremnosti za empatiju (EMI), Skala za ispitivanje self koncepta i Upitnik sociodemografskih karakteristika. Utvrđeno je da percipirana nekompetentnost negativno korelira sa empatijom kao socijalnom ulogom ($r= -.542$; $p<0,01$). Samopoštovanje pozitivno korelira sa empatijom sa pozitivnim emocionalnim stanjem ($r=.565$; $p<0,01$), Usamljenost kao aspekt self koncepta negativno korelira sa emocionalnom reakcijom isprovociranom empatijom ($r=-.551$; $p<0,01$). Postoji negativna korelacija straha od negativne socijalne evaluacije i empatije kao socijalne uloge ($r=-.500$; $p<0,01$). Utvrđena je pozitivna korelacija opšteg zadovoljstva i empatije sa pozitivnim emocionalnim stanjima ($r=.553$; $p<0,01$). Istrajnost pozitivno korelira sa empatijom sa pozitivnim emocionalnim stanjima ($r=.720$; $p<0,01$) i empatijom kao socijalnom ulogom ($r=.736$; $p<0,01$). Upotrebom t-testa utvrđeno je da su ispitanice spremnije da emocionalno učestvuju u neprijatnim emocionalnim stanjima drugih ljudi ($F=.461$; $df=244$; $p<0,05$), sposobnije da se empatišu sa pozitivnim emocijama drugih ($F=21.524$; $df=244$; $p<0,05$), responsivnije su na potrebe i probleme drugih ($F=58.207$; $df=244$; $p<0,05$) i sklonije da dožive negativnu emocionalnu pobuđenost u situacijama u kojima su drugi ugroženi ($F=1.022$; $df=244$; $p<0,05$) u odnosu na ispitanike. Ispitanici muškog pola sebe doživljavaju kao više nekompetentne ($F=12.019$; $df=244$; $p<0,05$), usamljenije ($F=9.826$; $df=244$; $p<0,05$) i ispoljavaju veći strah od negativne socijalne evaluacije ($F=.005$; $df=244$; $p<0,05$). Ispitanice ženskog pola pokazuju veće samopoštovanje ($F=.876$; $df=244$; $p <0,05$), veće opšte zadovoljstvo ($F=5.006$; $df=244$; $p<0,05$) i veću istrajnost ($F=19.504$; $df=244$; $p<0,05$).

Ključne reči: spremnost za empatiju, self koncept, pol

DELOVANJE ŠIZOTIPIJE NA KREATIVNU PRODUKTIVNOST: DIREKTAN UTICAJ I INTERREAGOVANJE SA CRTAMA LIČNOSTI

Janko Međedović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja,
Beograd i Fakultet za medije i komunikacije, Beograd

Šizotipija predstavlja opštu dispoziciju ka doživljavanju iskustava nalik psihotičnim. Mnogobrojna istraživanja pokazuju da šizotipalne crte koreliraju sa bavljenjem umetničkim aktivnostima i kreativnim ponašanjem. Ciljevi ovog istraživanja bili su sledeći: 1) utvrđivanje uticaja šizotipije na različite aspekte kreativne produktivnosti u uzorku osoba koje se ne bave aktivno umetnošću, kao i 2) utvrđivanje da li je taj uticaj nezavistan ili predstavlja moderaciju delovanja crta ličnosti na kreativnu produktivnost. Uzorak se sastojao od 122 ispitanika (73% ženskih ispitanica; prosečni uzrast 29,9 godina, SD=13.6). Za ispitivanje crta ličnosti korišćen je instrument HEXACO-PI-R koji ispituje šest obuhvatnih dimenzija: Poštenje/Skromnost, Emocionalnost, Ekstraverzija, Saradljivost, Savesnost i Otvorenost. Za operacionalizaciju šizotipije korišćen je konstrukt Dezintegracije, meren inventarom DELTA 10. Kreativna produktivnost ispitanika merena je upitnikom IKP. Analiza glavnih komponenti ovog upitnika ekstrahovala je četiri slabo korelirane latentne komponente: Vizuelnu kreativnost, Muzičku kreativnost, Spisateljstvo i Kreativnost u interakciji. Izvršene su četiri linearne regresije komponenti kreativne produktivnosti na crte ličnosti i Dezintegraciju (pol, uzrast i obrazovanje ispitanika su takođe kontrolisani u analizama). Otkriveni su sistematski nezavisni doprinosi Dezintegracije koja predviđa tri od četiri komponente kreativne produktivnosti. Nakon ovih analiza ispitane su interakcije Dezintegracije sa svakom od crta ličnosti i sposobnost interakcija da nezavisno predvide kriterijumske varijable. Pronađene su značajne interakcije jedino kada je Muzička kreativnost bila kriterijum u analizi. Kod ovog kriterijuma Dezintegracija interreaguje sa čak pet crta ličnosti: Poštenjem/Skromnošću ($\hat{\alpha}=0.27$; $p<0.01$), Emocionalnošću ($\hat{\alpha}=0.22$; $p<0.05$), Saradljivošću ($\hat{\alpha}=0.23$; $p<0.01$), Savesnošću ($\hat{\alpha}=0.21$; $p<0.05$) i Otvorenošću ($\hat{\alpha}=0.21$; $p<0.05$). Rezultati pokazuju da je šizotipija nezaobilazna dispozicija pri istraživanju kreativne produktivnosti i da se u najvećem broju slučajeva njen uticaj na kreativnost ne može redukovati na crte ličnosti. Međutim, različiti aspekti bavljenja muzikom se pokazuju kao distinktni u odnosu na ostale aspekte kreativne produktivnosti kada su u pitanju njihovi izvori u konativno-afektivnom prostoru: ovde šizotipija ne deluje samostalno, već moderirajući uticaj crta ličnosti.

Ključne reči: kreativna produktivnost, HEXACO crte ličnosti, šizotipija, dezintegracija, interakcije

LIČNOSNI KORENI MILITANTNOG EKSTREMIZMA – RELACIJE SA AMORALNIM PONAŠANJEM

Boban Petrović, Janko Međedović
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd;
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd i
Fakultet za medije i komunikacije, Beograd

Tokom poslednjih nekoliko godina, definisan je prvi empirijski utemeljeni model militantno-ekstremističkog pogleda na svet. Prema ovom modelu, tri su faktora militantnog ekstremizma: Apologija nasilja (zagovaranje upotrebe nasilja za ostvarivanje ciljeva), Zli svet (uverenje da je svet u kome živimo zao i da funkcioniše na pogrešan način) i Sveti cilj (verovanje u Boga i mučeništvo, pravdu i sveti cilj). Prethodna istraživanja pokazala su da ova uverenja imaju osnovu u bazičnoj strukturi ličnosti, uključujući i značajan doprinos aspekata šizotipije. S obzirom na to da se militantni ekstremizam često povezuje sa kriminalnim aktivnostima, ovo istraživanje ima za cilj dublju eksploraciju dimenzija militantnog ekstremizma, kroz ispitivanje njihovih relacija i sa setom crta onih oblika ponašanja koje su usko povezane sa kršenjem socijalnih i pravnih normi. Stoga je, pored mera militantno-ekstremističkog pogleda na svet - operacionalizovanog preko instrumenta MEMS24, velikih šest dimenzija ličnosti - operacionalizovanih preko HEXACO-PI-R-a, i šizotipije – merene instrumentom Delta-10, u istraživanje uključen i instrument za procenu amoralnih obrazaca ponašanja – Amoral-9. Istraživanje je realizovano na uzorku od 341 ispitanika iz studentske populacije (prosečnog uzrasta 21 godina, 57% ženskog pola). Pored analize povezanosti ovih mera, osnovu obrade podataka činila je multipla hijerarhijska regresiona analiza. Kao kriterijumi su uvođeni faktori militantnog ekstremizma, a kao prediktori su, na prvom nivou, uvođene dimenzije bazične strukture ličnosti, na drugom šizotipije, a na trećem fakti amorala. Rezultati su pokazali da uvođenje modaliteta amorala u regresione jednačine dovodi do značajnog povećanja procenta objašnjene varijanse prva dva faktora militantnog ekstremizma u odnosu na varijansu objašnjenu bazičnim crtama ličnosti i šizotipijom (u slučaju Apologije nasilja oko 14%, u slučaju Zlog sveta oko 13%). Kada je u pitanju predikcija Apologije nasilja, pored negativnog doprinosa Poštenja i Emocionalnosti na prvom i drugom nivou i značajnog doprinosa šizotipije, na trećem nivou, kao značajni prediktori se javljaju Šizotipija ($\hat{\alpha}=.12$), i sa još snažnijim efektima, Brutalni resentiman ($\hat{\alpha}=.30$) i Sadizam ($\hat{\alpha}=.13$). Kada je u pitanju percepcija sveta kao zlog, Poštenje ($\hat{\alpha}=-.17$) i Šizotipija ($\hat{\alpha}=.20$) su prisutni na sva tri nivoa merenja, dok se na trećem nivou kao snažniji prediktori javljaju Projekcija amoralnih impulsa ($\hat{\alpha}=.29$), Pasivna

amoralnost ($\hat{a}=.26$) i Hedonizam ($\hat{a}=.17$). Crte Amoralna, međutim, nemaju nikakvog efekta kada je u pitanju predikcija trećeg faktora militantnog ekstremizma – Svetog cilja. Pored Emocionalnosti, Saradljivosti i negativnog pondera na Otvorenosti, najsnažniji efekat pokazuje Šizotipija ($\hat{a}=.52$). Ovo istraživanje, kao i prethodna, pokazuje da je odnos ličnih dimenzija i militantno-ekstremističkog pogleda na svet prilično kompleksan. Ipak, mogu se izvući i neki zaključci. Prvo, može se donekle reći da je profil militantnih ekstremista sličan profilu kriminalaca (nisko Poštenje i Emocionalnost, povišena Šizotipija, povišeni skorovi na dimenzijama Amoralna), ali i da se javljaju i empatija, pa i saradljivost. Drugo, evidentan je i doprinos šizotipije, koja omogućava pomirenje suprotstavljenih težnji pribegavanja nasilnom i prokriminalnom ponašanju radi ostvarivanja pravednih ciljeva. Treće, važno je primetiti da oni najteži oblici amoralnog ponašanja bivaju prisutni kod osoba koje imaju tendenciju ka militantno-ekstremističkom sistemu uverenja, što dodatno osvetljava prirodu ovog konstrukta.

Ključne reči: militantni ekstremizam, HEXACO, šizotipija, amoral

PRELIMINARNA PSIHOMETRIJSKA VALIDACIJA PREVODA SKALE ANKSIOZNOSTI OD SOCIJALNE INTERAKCIJE

Sanja Radetić Lovrić, Biljana Mirković
Filozofski fakultet, Univerzitet u Banja Luci, BiH

Skala anksioznosti od socijalne interakcije (engl. Social Interaction Anxiety Scale) je jedna od najčešće korišćenih skala za ispitivanje rasprostranjenosti, intenziteta i ishoda tretmana socijalne anksioznosti. Riječ je o petostepenoj skali koja se sastoji od 20 tvrdnji. Provjera psihometrijskih karakteristika ove skale na engleskom govornom području sugerise da se radi o skali zadovoljavajuće pouzdanosti i konstruktne valjanosti. Do sličnih zapažanja dolaze i studije sprovedene na španskom uzorku. U ovom istraživanju Skala anksioznosti od socijalne interakcije je prvi put prevedena na srpski jezik. Cilj ovog istraživanja je bio provjeriti psihometrijske karakteristike (valjanost, pouzdanost i diskriminativnost) skale na uzorku ispitanika u BiH. Uzorak ispitanika je činilo 288 studenta Univerziteta u Banja Luci ($M=18\%$, $\bar{Z}=72\%$). Valjanost skale je provjerena pomoću faktorske analize metodom glavnih komponenti uz korištenje varimax rotacije. Dobijeni rezultati ukazuju na četverofaktorski model čije komponente ukupno objašnjavaju 61 % varijanse. Pouzdanost skale je provjerena koeficijentima interne konzistencije. Rezultati pokazuju da cjela skala ima visoku pouzdanost ($\alpha=0,91$). Diskriminativnost je provjerena pomoću item-total korelacija. Tri od dvadeset tvrdnji nemaju zadovoljavajuću diskriminativnost (korelacije pomenutih stavki sa ukupnim zbirom se kreću od 0.01 do 0.50). Nalazi sugerisu da se u budućim studijama posveti dodatna pažnja prevodu skale, a takođe se preporučuje provjera skale na uzorku koji će biti uravnoteženiji prema polu.

***Knjiga rezimea:** socijalna anksioznost, skala anksioznosti od socijalne interakcije (SIAS), psihometrijske karakteristike*

OSOBINE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI SPREMNOSTI NASTAVNIKA ZA PROFESIONALNI RAZVOJ I SAMOEFIKASNOSTI NASTAVNIKA

Anđelija Stojanović, Snežana Stojiljković

Centar za socijalni rad, Leskovac; Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Shvatanje efikasnosti i potrebe za profesionalnim razvojem nastavnika se menjalo kroz istoriju. Dok je ranije mišljenje bilo da je dovoljno formalno obrazovanje (PRESET) kako bi nastavnik bio uspešan u svom poslu, danas vlada stanovište da je nastavniku neophodno stalno usavršavanje (INSET) i stalno preispitivanje sopstvenih kompetencija. Aktuelna zakonska regulativa nameće nastavnicima neophodnost usavršavanja, ali, s obzirom na značaj nastavničkog poziva i njegove uloge u podučavanju i vaspitnom delovanju na mlade naraštaje, očekuje se da postoje i lične karakteristike nastavnika koje aktiviraju potrebu za profesionalnim razvojem i koje utiču na percepciju sopstvene efikasnosti u realizaciji nastave. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje prediktivne vrednosti osobina ličnosti sedmofaktorskog modela "Velikih pet plus dva" (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010) za ukupnu samoeffikasnost nastavnika merenu Norveškom skalom samoeffikasnosti (NTSES, Skaalvik and Skaalvik, 2007) i za spremnost za profesionalni razvoj nastavnika izraženu kroz tri faktora skale SPR-N (Beara, 2009) koji su dobijeni na uzorku ovog istraživanja. Ovi faktori su nazvani: svest o značaju usavršavanja, spoljašnja motivacija za usavršavanje i samoinicijativa za usavršavanje. Pored osobina ličnosti, kao prediktore, nacrt istraživanja sadrži i varijable pol, godine starosti i godine radnog staža na poslovima nastavnika. Osim utvrđivanja prediktivne vrednosti osobina ličnosti, jedan od ciljeva ovog istraživanja, bio je i utvrđivanje povezanosti između samoeffikasnosti i spremnosti za profesionalni razvoj nastavnika. Uzorak ispitanika je činilo 150 nastavnika zaposlenih u osnovnom i srednjem obrazovanju. Na osnovu dobijenih rezultata se može zaključiti da se, kao značajni prediktori ukupne samoeffikasnosti, izdvajaju osobine Ekstraverzija i Neuroticizam. Svest o značaju usavršavanja nastavnika značajno predviđaju osobine ličnosti Agresivnost i Otvorenost prema iskustvu. Spoljašnju motivaciju za usavršavanje nastavnika značajno predviđaju osobina savesnosti, pol i godine starosti, dok je značajni prediktor samoinicijative za usavršavanje samo osobina otvorenosti prema iskustvu. Utvrđena je i značajna povezanost tri faktora spremnosti za profesionalni razvoj nastavnika i samoeffikasnosti.

***Ključne reči:** spremnost nastavnika za profesionalni razvoj, samoeffikasnost nastavnika, osobine ličnosti nastavnika, sedmofaktorski model ličnosti*

VREMENSKA PERSPEKTIVA I STRATEGIJE ZA PREVLAĐAVANJE STRESA

Aleksandra Kostić, Jasmina Nedeljković
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu;
Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, Univerzitet Union,
Beograd

Subjektivni doživljaj vremena značajno određuje čovekovu pažnju, percepciju, emocije, motivaciju, procene, način donošenja odluka, mehanizme "nošenja" sa različitim iskustvima, uključujući i stresna. Da li naglašena okrenutost ka jednoj od vremenskih zona može biti povezana sa načinima funkcionisanja osobe u situaciji stresa? Da li vremenska perspektiva utiče na selekciju određenih strategija prevladavanja? Da li visoko ambiciozne osobe, okrenute ciljevima i budućnosti, biraju iste strategije prevladavanja kao i osobe koje posežu za trenutnim zadovoljstvima i stimulacijama? Da li fokusiranost na negativna prošla iskustva, čija gorčina još uvek snažno određuje sadašnjost osobe, vodi izboru specifičnih načina reagovanja na stres? Da li se razlikuju načini reagovanja osobe koja fatalistički gleda na svoju sadašnjost, u poređenju sa osobom koja nostalgично, toplo i sentimentalno misli o svojoj prošlosti? U istraživanju je ispitano 100 učenika (36 mladića i 64 devojke od 17 godina), iz dve srednje škole u Nišu (Medicinska i Ekonomska). Za ispitivanje vremenske perspektive korišćena je srpska verzija upitnika ZTPI (Time Perspective Inventory, Zimbardo & Boyd, 1999), a za ispitivanje načina prevladavanja stresa, korišćen je Cope Inventory, upitnik Karvera, Šejera i Vejntraub (Carver, Scheir & Weintraub, 1989). Istraživanje je potvrdilo odnos povezanosti određenih vremenskih perspektiva i različitih strategija prevladavanja stresa. Iako je utvrđena povezanost srednje jaka i često niska, ona nagoveštava prilično logične i razumljive polazne osnove u biranju ispitivanih strategija prevladavanja.

Ključne reči: *vremenska perspektiva, stres, strategije za prevladavanje stresa*

OSOBINE LIČNOSTI I MOTIVACIONE STRATEGIJE UČENJA KOD MLADIH NADARENIH ZA SPORT I INFORMATIKU

Sanja Cvejić, Milena Stojković, Zorana Vasić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (studenti master studija)

Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitivanje razlika između učenika nadarenih za sport i informatiku u pogledu povezanosti osobina ličnosti (aktivitet, agresivnost - hostilnost, impulsivno traženje senzacija, neurotizizam - anksioznost, socijabilnost) i motivacionih strategija učenja (intrinzičko vrednovanje, samoeфикаsnost, samoregulacija, korišćenje kognitivnih strategija, anksioznost na testu), kao i razlika u izraženosti određenih osobina ličnosti i motivacionih strategija učenja između ovih učenika. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 79 ispitanika, učenika trećeg i četvrtog razreda specijalnih odeljenja Gimnazije „9. maj” i Gimnazije „Bora Stanković”. Uzorak čine 43 učenika specijalnog odeljenja za sport i 36 učenika specijalnog odeljenja za informatiku. Za prikupljanje podataka su korišćeni sledeći instrumenti: Zakerman - Kulmanov upitnik ličnosti – ZKPQ i Upitnik motivacionih strategija učenja – MSLQ. Na nivou celog uzorka, pokazalo se da postoji statistički značajna povezanost između osobine ličnosti impulsivno traženje senzacija i motivacione strategije učenja Samoregulacije ($r = -0,23$, $p < 0,05$), dok ostale povezanosti između osobina ličnosti i motivacionih strategija učenja nisu statistički značajne. Takođe, rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u izraženosti osobina ličnosti i motivacionih strategija između učenika nadarenih za sport i informatiku. Razlika postoji u izraženosti motivacionih strategija učenja između mladića i devojaka na nivou celog uzorka. Naime, kod devojaka su izraženije motivacione strategije učenja. Najveća razlika je u izraženosti strategije Samoregulacija ($t = -4,11$, $p < 0,01$). Razlike, takođe, postoje u izraženosti ostalih motivacionih strategija učenja: Korišćenje kognitivnih strategija ($t = -2,75$, $p < 0,05$), Samoeфикаsnost ($t = -2,46$, $p < 0,05$), Intrinzičko vrednovanje ($t = 2,12$, $p < 0,05$) i Anksioznost na testu ($t = -2,11$, $p < 0,05$).

Ključne reči: osobine ličnosti, motivacione strategije učenja, učenici specijalnih odeljenja, sport i informatika

SAVREMENI VASPITNI STILOVI I RAZVOJ LIČNOSTI DETETA

Mia Marić, Marija Sakač

Pedagoški fakultet u Somboru, Univerzitet u Novom Sadu

Osnovni cilj rada predstavlja razmatranje roditeljskih vaspitnih stilova koji se negativno odražavaju na razvoj detetove ličnosti, pri čemu se po zastupljenosti, ali i brojnim štetnim posledicama po razvoj detetove ličnosti, danas posebno izdvajaju tzv. nedosledan vaspitni stil i preterano popustljiv stil roditelja, prema Baumrindovoj. Nedosledan vaspitni stil karakteriše roditelje koji nemaju izgrađen jedinstven stil, te su skloni nepredvidivim reakcijama, i deca ovakvih roditelja nikada ne znaju sa sigurnošću šta se od njih očekuje. Kod preterano popustljivog stila deci je praktično sve dozvoljeno, i smernice u ponašanju su i ovde na izvestan način svedene na minimum. Posebnu vrstu savremene problematike predstavlja činjenica da su se tradicionalni vaspitni stilovi u velikoj meri napustili, a da se pri tome još uvek nisu iskristalisali novi obrasci poželjnog ponašanja generacija koje odrastaju. Deca su izložena brojnim negativnim modelima ponašanja u sredini, a roditelji često nedovoljno pripremljeni, ni sami nisu sigurni kakav vaspitni stav da zauzmu, te neretko šalju deci nedosledne vaspitne poruke. Nedoslednost vaspitnih postupaka i preterano popustljiv stav roditelja prema deci pokazali su se kao vrlo značajni rizični činioci koji se nalaze na putu pravilnog razvoja detetove ličnosti i podsticanja zrelog i odgovornog ponašanja kod dece. Nalazi savremenih studija koji će biti prikazani u radu govore da se iz roditeljske nedoslednosti razvija zbunjeno, nesigurno i kolebljivo dete, sa tendencijom ka neurotskim manifestacijama, dok se preterano popustljiv roditeljski stav nalazi u osnovi razvoja agresivnog i nasilničkog ponašanja dece i mladih, sa приметnim odsustvom moralne svesti i osećaja odgovornosti. Značaj ovog rada, sa praktičnog stanovišta, ogleda se u isticanju nepoželjnih stilova roditeljskog ponašanja koji su danas dominantni, pri čemu je svest o njihovim negativnim posledicama još uvek nedovoljno razvijena, a sa krajnjom svrhom kako bi se dejstvo ovakvih postupaka ublažilo, a sama ponašanja koja ih karakterišu zamenila primerenijim i postepeno sasvim redukovala.

***Ključne reči:** razvoj ličnosti deteta, vaspitni stilovi, modeli ponašanja*

PARENTING STYLES, CHILD TEMPERAMENT AND BEHAVIOR PROBLEMS IN CHILDREN

Katerina Dojčinova
Shtip, Macedonia (unemployed)

The purpose of this paper is to review the literature about the role of parenting styles and child temperament in the development of behavior problems in children. Identifying and describing the antecedents of behavioral problems in childhood has been of much interest to researchers in the field of child behavior. Much research has been published about the role of the family in children's behavior problems. Of the many parenting variables, parenting styles have been among the most frequently investigated. Baumrind defined parenting style as a consistent pattern with which parents interact with their children along two dimensions: demandingness and responsiveness. Based on this dimensions, Baumrind classified three parenting styles: authoritarian, authoritative and permissive. The research results show that parenting styles, concerning their dimensions, influence the occurrence of behavior problems in children. Individual differences in temperament also influence children's ability to display socially appropriate behavior. Temperament is individual's innate style of responding emotionally and behaviorally to the environment. According to Thomas and Chess, one's temperament is dependent upon nine characteristics which can be grouped in three basic types of temperament: easy, difficult and slow-to-warm-up. The effects of parenting styles on child behavior may vary depending on child temperament. Child temperament has been implicated as a possible mediator and moderator of the relation between parenting and child outcomes. Behavior problems in children can be manifested in either externalizing or internalizing behavior. Externalizing behavior consists of disinhibited behaviors and other expressions of undersocialization with negative emotions directed against others and manifested as anger, aggression and frustration. Internalizing behavior includes withdrawal, fearfulness, inhibition and anxiety with negative emotions directed at oneself rather than others. Both types of behavior problems lead to problems in various life domains, including school, peer relationships and mental health.

Key words: *parenting style, child temperament, externalizing behavior, internalizing behavior*

FUNKCIONALNOST PORODIČNIH ODNOSA, RODITELJSKI STILOVI I PSIHOLOŠKA SEPARACIJA ADOLESCENATA

Miloš Kocić, Anđelija Stojanović
Niš (nezaposlen); Centar za socijalni rad, Leskovac

Psihološka separacija od roditelja je značajan razvojni zadatak adolescencije. Predstavlja multidimenzionalni konstrukt koji se odnosi na pitanja vezanosti i autonomije u poznoj adolescenciji, a ključna je predispozicija formiranja identiteta, jer se pretpostavlja da odvajanje od roditelja doprinosi adolescentovoj sposobnosti da jasnije razlikuje sebe od drugih. Značajno je, stoga, ispitati, koji aspekti porodičnog funkcionisanja i ponašanja roditelja pogoduju procesu sticanja nezavisnosti njihove dece. Na uzorku od 150 studenata prve i treće godine studija, korišćeni su instrumenti FACES IV (Olson et al., 2005) koji meri funkcionalnost porodičnih odnosa, PBI koji se vezuje za PART teoriju Ronalda Ronera (Rohner et al, 2009), a koji meri roditeljske stilove u prvih šesnaest godina života adolescenta, kao i PSI (Hoffman, 1984) koji meri psihološku separaciju, a kao teorijsku osnovu ima teoriju psihoanalitičara Blosa (Blos, 1985). Osnovni cilj istraživanja bio je da se utvrdi kakve su veze funkcionalnosti porodičnih odnosa i roditeljskih stilova sa psihološkom separacijom. Najizraženije utvrđene korelacije ukazuju da prezaštićivanje od strane oba roditelja prati povećanje konfliktne nezavisnosti, dok nega od strane oba roditelja prati smanjenje konfliktne nezavisnosti kod studenata. Pojačana nega i smanjeno prezaštićivanje od strane majke praćeni su povećanjem ostalih, pozitivnih oblika nezavisnosti (funkcionalna nezavisnost, nezavisnost stavova i emocionalna nezavisnost) od majke, kao što i povećanje nege od strane oca prati povećanje pozitivnih aspekata nezavisnosti od oca. Balansirane skale FACES IV, kao i porodična komunikacija i zadovoljstvo porodicom, te i racio skorovi, pozitivno koreliraju sa pozitivnim aspektima psihološke separacije, a negativno koreliraju sa konfliktnom nezavisnošću. Kod nebalansiranih skala ovakav poredak postoji kod dezangažovanosti i haotičnosti koje su u negativnoj korelaciji sa pozitivnim aspektima separacije, a u pozitivnoj korelaciji sa konfliktnom nezavisnošću. Utvrđene su i razlike u psihološkoj separaciji u odnosu na pol, potpunost/nepotpunost porodice i red rođenja, ali ne i po godini studija, kako je očekivano.

***Ključne reči:** psihološka separacija adolescenata, funkcionalnost porodičnih odnosa, roditeljski stilovi*

RAZLIKE U PROCENI PORODIČNIH ODNOSA KOD ADOLESCENATA IZ SRBIJE I REPUBLIKE SRPSKE

Ivana Stevanović, Jelisaveta Todorović
Nezaposlena; Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Proteklih godina svedoci smo mnogih društvenih promena u našoj zemlji i okolnim regionima. Budući da je porodica podložna promenama na nivou društva, naš rad uvažava uticaj društvenih i sredinskih faktora na procenu porodičnih odnosa. Teorijski okvir rada je Olsonov Cirkumpleks model porodičnog i bračnog funkcionisanja, kojim se ispituju zajedništvo i bliskost u porodici, adaptabilnost na promene i komunikacija. Osnovni cilj istraživanja bio je opisivanje specifičnosti porodica u Srbiji i Republici Srpskoj kao razvojnog okruženja u adolescenciji i utvrđivanje postojanja razlika u proceni porodičnih odnosa kod adolescenata iz Srbije i Republike Srpske. U istraživanju je učestvovalo 200 ispitanika uzrasta od 15 do 18 godina iz Niša i Bijeljine. Instrumenti koji su korišćeni u istraživanju su: KOBI, koji meri interakcije deteta i roditelja na dve dimenzije, prihvatanje (emocionalna toplina, intimnost) i odbacivanje (kontrola, emocionalno zanemarivanje, kažnjavanje). Ove dve dimenzije su konceptualizovane u skladu sa teorijom roditeljskog prihvatanja i odbacivanja Ronalda Rohnera (Rohner, 1984, 1999, prema Vulić-Prtorić, 2004), upinik Koroditeljski odnosi u porodici porekla CFO (Stright & Bates, 2003) i upitnik porodičnih odnosa prema Circumplex modelu Olsona i saradnika (FACES IV, Olson, Gorrall i Tiesel, 2006). Prema rezultatima istraživanja postoji značajna razlika u proceni adolescenata iz Srbije i Republike Srpske u pogledu dimenzije porodičnog funkcionisanja - Kvalitet koroditeljske saradnje. Utvrdili smo i da muški ispitanici iz Republike Srpske procenjuju bolje prihvatanje od oca nego ženski ispitanici. Sredine se razlikuju u pogledu tretmana ženske dece od strane očeva. U Srbiji se ženska deca osećaju jednako prihvaćena kao i muška, dok u Republici Srpskoj ne, što ukazuje na kulturološke razlike u vaspitanju muške i ženske dece. Ispitanici iz Srbije koji su nižeg socioekonomskog statusa, procenjuju koroditeljsku saradnju kao manje zadovoljavajuću od ispitanika srednjeg, vrlo dobrog i odličnog socioekonomskog statusa. Verovatno loša materijalna situacija doprinosi pojavi nezadovoljstva oko svakodnevnih aktivnosti u porodici, pa su češći i sukobi među roditeljima.

***Ključne reči:** porodični odnosi, adolescenti, Srbija, Republika Srpska, Cirkumpleks model*

KARAKTERISTIKE RODITELJA U ULOZI PROCENJIVAČA DEČIJEG FUNKCIONISANJA

Tanja Panić, Jelena Opsenica Kostić
Visoka škola strukovnih studija za vaspitače i poslovne informatičare
Sirmijum, Sremska Mitrovica; Filozofski fakultet,
Univerzitet u Nišu

Ispitivanje dečijeg funkcionisanja na nižim uzrastima je ograničena metodološkim problemima i otežana činjenicom da deca na tom uzrastu nisu u mogućnosti da sama daju neophodne informacije. U tu svrhu se koriste procene osoba koje dobro poznaju dete, najčešće su to roditelji. Cilj ovog istraživanja je bio da uporedi procene blagostanja i samopoštovanja deteta koju daju majka i otac, kao i da se te roditeljske procene sagledaju u odnosu na karakteristike roditelja u okviru poduzoraka. U konačan uzorak istraživanja je ušlo 126 parova roditelja dece predškolskog uzrasta. Instrumenti koji su primenjeni u istraživanju su poslužili za samoprocenu zadovoljstva životom roditelja - Skala zadovoljstva životom (Diener, E., et al., 1985) i dimenzija roditeljske ličnosti - BFI (John & Srivastava, 1999), takođe je korišćen i deo upitnika CHQ-55 (Landgraf, Ware Jr., 1999) koji je roditeljima poslužio za procenu opšteg blagostanja i samopoštovanja deteta. Rezultati istraživanja ukazuju na to da su procene roditeljskog para usaglašene i da nema statistički značajne razlike među njima. Takođe postoji pozitivna i statistički značajna korelacija između procena roditelja, u odnosu na samoevaluaciju sopstvenog života. Statistički značajne razlike u odnosu na procenu dečijeg blagostanja i samopoštovanja su pronađene u odnosu na karakteristike samih poduzoraka. Regresionom analizom je utvrđeno da su različite dimenzije ličnosti roditelja dobri prediktori procenama opšteg blagostanja i samopoštovanja dece, kao i da se te dimenzije razlikuju u zavisnosti od pola roditelja. Zaključak ovog istraživanja je da su procene oba roditelja podjednako informativne. Da bi se prevazišli problemi koje izaziva roditeljska subjektivnost, radi pouzdanije procene, potrebno je uvrstiti u procenu o kvalitetu dečijeg funkcionisanja mišljenje i drugih osoba koje dobro poznaju dete, kao što su vaspitači.

***Ključne reči:** roditelji, predškolsko dete, procena, opšte blagostanje, samopoštovanje*

PERMISIVNOST RODITELJA – POLNE RAZLIKE*

Jelisaveta Todorović, Marina Matejević
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Cilj rada je da ispita permisivnost kao roditeljski stil, njegovu izraženu u porodicama ispitanih studenata Univerziteta u Nišu i ulogu u proceni postupaka roditelja prema deci. Permisivan stil obeležava niska kontrola praćena niskim zahtevima uz opšte prihvatanje deteta. Ovaj vaspitni stil karakteriše visok nivo brige i jasnoće u komunikaciji, ali nizak nivo kontrole i zahteva za zrelošću. Popustljivi roditelji dozvoljavaju detetu slobodu u biranju aktivnosti, prihvataju i podržavaju ponašanje deteta i čine malo napora da sprovedu kontrolu nad njim ili da postave standarde ponašanja. U jednom obimnom istraživanju autora Matejević i Todorović (2012) u kome su studenti ocenjivali priče u kojima otac i majka ispoljavaju različite roditeljske stilove, došlo se do podatka da je *permisivnost* oca u vaspitnim postupcima prema detetu poželjnija u procenama i studenata i studentkinja, u odnosu na *permisivnost* majki i ukazuje na bolje porodično funkcionisanje. S druge strane u poređenju sa istraživanjem McGillicuddy-DeLisi i De Lisi iz 2007. godine, srpski studenti bolje procenjuju autoritativne postupke roditelja za razliku od američkih studenata koji bolje procenjuju permisivnost roditelja. U istraživanju, prikazanom u ovom radu, ispitano je 574 studenata (316 muškog i 268 ženskog pola) Filozofskog, Prirodno-matematičkog, Elektronskog i Mašinskog fakultetu u Nišu. Od instrumenata u istraživanju su upotrebljeni Indeks porodičnih odnosa IFR (Hudson 1982) i Upitnik roditeljskih stilova i dimenzija PSDQ (Robinson, Mandlaco, Olsen & Hart, 2001). Kada se pogleda izraženost dimenzija autoritativnog, autoritarnog i permisivnog stila u porodicama ispitivanih studenata, uočavamo da su u porodicama studenata najviše izražene dimenzije autoritativnog roditeljskog stila (povezanost, autonomija i regulacija), zatim sledi dimenzija autoritarnog stila (verbalna hostilnost), a iza nje popustljivost u vaspitnim postupcima. U procenama priča u kojima su opisani različiti vaspitni postupci, studenti su niže procenili permisivnost od autoritativnosti, a pritom je permisivnost očeva poželjnija od permisivnosti majke.

Ključne reči: *roditeljski stilovi, permisivnost, autoritativnost, autoritarnost, studenti*

*Rad je nastao u okviru projekata 179002 i 179074 koje finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

MODEL PSIHO-SOCIJALNE INTERVENCIJE SA DECOM RAZVEDENIH RODITELJA

Dragana Batić

Fakultet bezbednosti, Skopje, Univerzitet Sveti Klliment Ohridski, Bitola,
Makedonija

Na listama stresnih životnih događaja razvod se nalazi pri vrhu. Razvod donosi promene životnog stila, koje se dešavaju očekivano ili neočekivano i predstavljaju moćne stresore budući da dovode u pitanje postojeću ravnotežu i zahtevaju reorganizaciju porodice. Ovi stresori su potencijalno veoma opasni po psihološku i fizičku dobrobit članova porodice. Deca su posebno vulnerabilna budući da se suočavaju sa promenama i gubitkom porodične podrške za vreme razvoda. Kako će se deca nositi sa ovom stresnom situacijom u velikoj meri zavisi od stava i ponašanja njihovih roditelja. Postoji više nivoa koje deca i adolescenti prolaze za vreme i posle roditeljskog razvoda. Ayalon i Flasher nazivaju ove reakcije lančanim i navode šest faza, a tokode predlažu i metode intervencije za svaku od ovih faza (Ayalon, Flasher, 1993). U radu su prikazane emocionalne faze kroz koje deca prolaze za vreme roditeljskog razvoda. Za svaku fazu su identifikovani stresori i zahtevi, kao i reakcije dece na ove stresne zahteve, za koje se predlažu terapijski ciljevi i metode intervencije. Preventivni program za decu razvedenih roditelja predstavlja celinu koja se sastoji od inokulacije, prevencije budućih uznemirenja i tretmana sadašnjih teškoća. On se temelji na proceni različitih nivoa krize u procesu razvoda roditelja. Prikazani program je holistički budući da se bavi kognitivnim, imaginativnim, afektivnim, fizičkim i socijalnim stranama ličnosti. Metod intervencije uključuje grupni i individualni rad i rad sa porodicom. Koristi se igranje uloga, biblioterapija, razjašnjavanje stavova, transakciona analiza, crtanje, bojenje, modeliranje. U radu se predlaže primena ovog modela u radu sa decom u školama i centrima za socijalni rad u našim uslovima, na osnovu terapijskog iskustva autorke.

***Ključne reči:** deca razvedenih roditelja, razvod, stres, preventivna intervencija*

OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI RODITELJA U SVETLU USPEŠNOSTI DECE U PREPOZNAVANJU FACIJALNIH EKSPRESIJA EMOCIJA

Tatjana Stefanović Stanojević, Milica Šarković, Vesna Jovanović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu; nezaposlena;
Vrtić "Sunce", Niš

Problem istraživanja odnosi se na ispitivanje moguće povezanosti između obrazaca afektivne vezanosti roditelja i uspešnosti deteta u prepoznavanju facijalnih ekspresija emocija. U osnovi navedenog očekivanja je pretpostavka da će deca sa pozitivnom slikom o sebi i/ili drugima biti uspešnija u prepoznavanju facijalnih ekspresija emocija drugih ljudi, kao i pretpostavka da će postojati specifične veze između modaliteta nesigurne vezanosti i prepoznavanja određenih facijalnih ekspresija emocija. Takođe, značajno je proveriti moguću povezanost navedenih varijabli sa tzv. indeksom snaga i teškoća deteta (Goodman, 1997). Istraživanje je sprovedeno u vrtiću "Sunce", u Nišu, na uzorku od 21 deteta i 21 roditeljskog para. Instrumenti: ECR-r-r upitnik za procenu obrasca afektivne vezanosti (The Experience in Close Relationships- revised, Fraley, Waller, and Brennan, 2000), Upitnik snaga i teškoća deteta (SDQ, Strengths and Difficulties Questionnaire, Goodman, 1997) i Lista crteža za prepoznavanje facijalnih ekspresija emocija (Steele, 2006). Na osnovu dobijenih rezultata može se reći da su najveću uspešnost u prepoznavanju facijalnih ekspresija imala deca sigurno i izbegavajuće afektivno vezanih majki (zajednički korelat im je pozitivna slika o sebi), čime je potvrđena osnovna istraživačka hipoteza. Posebno se značajnim čini nalaz da su najmanji broj tačnih odgovora imala deca nesigurno dezorganizovanih majki. Kada je u pitanju afektivna vezanost očeva, najviše tačnih odgovora imala su deca sigurno vezanih očeva, a najmanji broj tačnih odgovora dala su deca nesigurno-izbegavajućih očeva, što je rezultat koji traži dalju eksploraciju, a u svetlu nalaza o snagama i teškoćama oprservirane dece. Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da je jedna od predispozicija za lošiji uspeh u prepoznavanju emocija na osnovu facijalnih ekspresija prisustvo nesigurno-dezorganizovanog obrasca afektivne vezanosti majke.

Ključne reči: facijalna ekspresija emocija, obrasci afektivne vezanosti

AFEKTIVNA VEZANOST U FUNKCIJI PREDVIĐANJA SOCIJALNO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA

Gorjana Koledin, Đorđe Petronić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, BiH

Afektivna vezanost predstavlja specifičan odnos koji se od najranijeg djetinjstva formira između majke i djeteta i traje čitav život, pri čemu su rane životne interakcije od primarnog značaja za organizaciju afektivnih veza kroz cjeloživotnu perspektivu osobe. Na osnovu ponovljenih interakcija sa majkom, dijete kroz svakodnevna iskustva formira sigurnu ili nesigurnu afektivnu vezanost. Socijalno neprihvatljivo ponašanje je definisano kao ponašanje kojim se krše pravne i moralne društvene norme i koje, kada je društveno vidljivo, izaziva spontano i organizovano društveno reagovanje u namjeri da se zaštite društvena dobra i vrijednosti, ali i akteri takvog ponašanja. Predmet ovog istraživanja definisan je kao analiza dimenzija afektivne vezanosti u funkciji predviđanja socijalno neprihvatljivog ponašanja mladih. Cilj istraživanja je utvrđivanje prediktivne vrijednosti dimenzija afektivne vezanosti u kontekstu predikcije socijalno neprihvatljivog ponašanja. Istraživanje je realizovano na uzorku od 304 ispitanika (55,92% učenika srednjih škola i 44,08% studenata sa područja Istočnog Sarajeva). Afektivna vezanost ispitana je ASQ upitnikom (Attachment Style Questionnaire, Fenev, Noller, Hanrahan, 1994, prema Stefanović Stanojević, 2011), koji mjeri pet dimenzija: Povjerenje, Neugodnost pri zbližavanju, Odnosi kao sekundarni, Potreba za podrškom i Preokupiranost, te dvije opšte dimenzije Afektivno izbjegavanje i Afektivnu anksioznost. Socijalno neprihvatljivo ponašanje ispitano je istoimenom skalom (Koledin, 2011), koju čini 16 tvrdnji, čiji sadržaj se odnosi na različite oblike neprihvatljivog ponašanja. Na osnovu vrijednosti koeficijenta multiple korelacije ($r=0,300$, $p<0,01$) moguće je zaključiti da između dimenzija afektivne vezanosti i socijalno neprihvatljivog ponašanja postoji povezanost. Sve dimenzije su se pokazale značajnim prediktorima socijalno neprihvatljivog ponašanja mladih (Afektivno izbjegavanje, $\hat{\alpha}=0,410$; Afektivnu anksioznost, $\hat{\alpha}=0,290$; Potreba za podrškom, $\hat{\alpha}=0,281$; Odnosi kao sekundarni, $\hat{\alpha}=0,278$; Preokupiranost, $\hat{\alpha}=0,261$; Povjerenje, $\hat{\alpha}=-0,217$; Neugodnost pri zbližavanju, $\hat{\alpha}=0,130$). Moguće je izvesti zaključak da su značajni prediktori socijalno neprihvatljivog ponašanja povišene afektivno izbjegavanje i afektivna anksioznost, te potreba za podrškom, stavljanje emocionalnih odnosa u sekundarni plan, preokupiranost odnosima, nisko povjerenje, te osjećaj nelagode pri zbližavanju.

***Ključne reči:** afektivna vezanost, socijalno neprihvatljivo ponašanje, predikcija*

POVEZANOST OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI I STILOVA LJUBAVI

Nenad Cvetanović, Maja Ignjatović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (studenti)

U radu je istraživana povezanost četiri obrasca afektivne vezanosti i stilova ljubavi. Ispitivano je da li postoji povezanost između određenih obrazaca afektivne vezanosti i određenih stilova ljubavi. Proučavanja afektivne vezanosti odraslih su pokazala da postoji povezanost između obrazaca partnerske afektivne vezanosti i ljubavnih iskustava. Attachment ili povezanost ima bitnu ulogu u životu svake individue jer utiče na razlike u formiranju i održavanju bliskih veza. Emocionalna povezanost je od značaja kako ćemo se povezati sa drugima i formirati vezu sa tom osobom. Na osnovu ovih teorijskih postavki i istraživanja Ash Bugay i Esin Tezer, problem kojim smo se bavili u ovom istraživanju bio je ispitivanje povezanosti između obrazaca partnerske afektivne vezanosti i stilova ljubavi. Uzorak je činilo 103 ispitanika (69 žena i 35 muškaraca) starosti od 19 do 37 godina. U istraživanju su korišćeni Upitnik za procenjivanje partnerske afektivne vezanosti i Skala za merenje stilova ljubavi. Rezultati su pokazali da postoji niska i statistički značajna korelacija sigurnog obrasca afektivne vezanosti i stila ljubavi Eros. Pretpostavilo se da postoji povezanost između izbegavajućeg obrasca afektivne vezanosti i stila ljubavi Ludus, što je i potvrđeno. Pokazalo se da postoji korelacija između preokupirajućeg obrasca i stila ljubavi Mania. Rezultati T testa pokazali su da ne postoje razlike među grupama na varijabli pol osim na dimenziji Agape. Ova razlika ide u korist muškaraca. Hipotezom se pretpostavilo da će se razlike pojaviti na stilovima Ludus (veća sklonost kod ispitanika) i Mania (veća sklonost kod ispitanica). Ova hipoteza nije potvrđena. Pouzdanost ukupnih mera na Upitniku za procenjivanje partnerske afektivne vezanosti je niska na skali Anksioznost, dok pouzdanost nije zadovoljavajuća na skali Izbegavanje. Pouzdanost ukupnih mera na Skali za merenje stilova ljubavi je zadovoljavajuća.

Ključne reči: obrasci afektivne vezanosti, stilovi ljubavi

KVALITETI PARTNERSKE AFEKTIVNE VEZANOSTI, STILOVI LJUBAVI I STAVOVI PREMA SEKSUALNOSTI

Mladen Anđelković, Maja Stanojević
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (studenti)

U radu je prikazano istraživanje usmereno na ispitivanje povezanosti između kvaliteta afektivne vezanosti, stilova ljubavi i stavova prema seksualnosti. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 200 ispitanika, ujednačenih po polu i po obrazovanju (srednja škola i fakultet), starosti od 20 do 30 godina. Na uzorku su primenjeni Upitnik za procenu partnerske afektivne vezanosti (CRQ), Skala ljubavnih stavova (LAS) i Skala za procenu stavova prema seksualnosti (SOS). Rezultati upućuju na postojanje povezanosti pojedinih kvaliteta vezanosti, stilova ljubavi i stavova prema seksualnosti. Dobijeno je postojanje povezanosti Sigurnog obrasca sa Ludusom, Storge, Pragmom i Maniom, Izbegavajućeg obrasca sa Erosom, Ludusom, Pragmom i Maniom, Preokupiranog obrasca sa Ludusom, Storge, Pragmom, Maniom i Agape, Bojažljivog obrasca sa Erosom, Ludusom, Pragmom i Maniom. Utvrđena je povezanost Izbegavajućeg i Bojažljivog obrasca sa ukupnom dimenzijom Stavova prema seksualnosti. Nađena je značajna korelacija Ludusa sa Erotofilijom, Erotofobijom i ukupnom dimenzijom Stavova prema seksualnosti. Utvrđene su statistički značajne razlike u pogledu izraženosti kvaliteta vezanosti s obzirom na obrazovanje ispitanika, koji su izraženiji kod ispitanika sa završenom srednjom školom. Kod devojaka u poređenju sa momcima je dobijena veća zastupljenost Erosa i Storge stila. Kod ispitanika sa završenom srednjom školom, nasuprot onima sa završenim fakultetom, dobijena je veća izraženost Mania stila. Nađene su i polne razlike u pogledu izraženosti stavova prema seksualnosti. Devojke su u poređenju sa momcima sklonije Erotofiliji, dok su momci u poređenju sa devojkama skloniji Erotofobiji i imaju izraženiju ukupnu dimenziju Stavova prema seksualnosti. Dobijeni rezultati se delimično slažu sa teorijskim pretpostavkama istraživanja i pružaju novi pogled na relaciju kvaliteta afektivne vezanosti, stilova ljubavi i stavova prema seksualnosti.

Ključne reči: kvaliteti afektivne vezanosti, stilovi ljubavi, stavovi prema seksualnosti, povezanost

OSOBINE LIČNOSTI I DIMENZIJE SEKSUALNOG PONAŠANJA KOD STUDENATA

Maja Stanojević, Mladen Anđelković
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (studenti)

U radu je prikazano istraživanje usmereno na ispitivanje relacija između dimenzija ličnosti i dimenzija seksualnog ponašanja. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 200 ispitanika, ujednačenih po polu i po tome da li su u intimnoj vezi ili nisu, starosti od 19 do 26 godina. Na uzorku su primenjeni skraćena verzija upitnika Velikih pet plus dva (VP+2) i Upitnik o seksualnom ponašanju (SP). Relacije su ispitane primenom multiple regresione analize, gde su kriterijumi bili skorovi na dimenzijama seksualnog ponašanja, a prediktori skorovi na dimenzijama ličnosti VP+2 modela. Rezultati pokazuju da su osobine ličnosti statistički značajni prediktori dimenzija seksualnog ponašanja, Fantaziranja o seksu ($R=0.450$, $R^2=0.203$, $p<0.001$), Bogatstva seksualnog iskustva ($R=0.361$, $R^2=0.130$, $p<0.001$), Sklonosti nekoitalnoj seksualnoj igri ($R=0.325$, $R^2=0.106$, $p<0.01$), Sklonosti parafilijama ($R=0.435$, $R^2=0.189$, $p<0.001$), Sklonosti seksu na neuobičajenim mestima ($R=0.455$, $R^2=0.207$, $p<0.001$) i Sklonosti neobaveznom seksu ($R=0.404$, $R^2=0.163$, $p<0.001$). Utvrđeno je da su dimenzije Negativna valenca ($\hat{\alpha}=0.297$, $p<0.001$), Savesnost ($\hat{\alpha}=-0.235$, $p<0.01$) i Otvorenosti prema iskustvu ($\hat{\alpha}=0.198$, $p<0.01$) značajni prediktori dimenzije Fantaziranja o seksu. Dimenzija Negativne valence je statistički značajan prediktor dimenzije Bogatstva seksualnog iskustva ($\hat{\alpha}=0.335$, $p<0.001$). Dobijeno je da su dimenzije Otvorenost prema iskustvu ($\hat{\alpha}=0.282$, $p<0.01$) i Negativna valenca ($\hat{\alpha}=0.231$, $p<0.01$) značajni prediktori dimenzije Sklonosti parafilijama. Dimenzije Neuroticizam ($\hat{\alpha}=-0.288$, $p<0.01$), Agresivnost ($\hat{\alpha}=0.245$, $p<0.01$) i Savesnost ($\hat{\alpha}=-0.240$, $p<0.01$) su značajni prediktori dimenzije Sklonosti seksu na neuobičajenim mestima. Utvrđeno je da su dimenzije Negativna valenca ($\hat{\alpha}=0.328$, $p<0.001$) i Neuroticizam ($\hat{\alpha}=-0.323$, $p<0.001$) značajni prediktori dimenzije Sklonosti neobaveznom seksu. Procenat varijanse koji objašnjavaju osobine ličnosti je najveći za dimenziju Sklonosti seksu na neuobičajenim mestima (20.7%), dok je najmanji za dimenziju Sklonosti nekoitalnoj seksualnoj igri (10.6%). Rezultati su u skladu sa istraživanjima odnosa osobina ličnosti i dimenzija seksualnog ponašanja.

Ključne reči: osobine ličnosti, dimenzije seksualnog ponašanja, multipla regresiona analiza

DEFICITS IN RECOGNITION OF THE EMOTIONAL FACIAL EXPRESSION IN ALCOHOL DEPENDENT INDIVIDUALS

Martin Gjorgjiev
Shtip, Macedonia (unemployed)

Among other factors, good interpersonal relationships depend on the ability to accurately decode non-verbal signals from communicating partners. The ability to recognize the emotional expressions is critical for social interaction and daily functioning. Any confusion or any impairment in understanding emotional facial expression may interrupt daily relationships. Emotional facial expression refers to the overt behavioral signs of emotion or it indicates something within that is externalized. Facial expressions of emotion are displayed for a very short time and are recognized very rapidly. Decoding errors of universally recognized facial expressions -happiness, sadness, anger, disgust, fear, surprise, have been described in several pathological conditions, including alcoholism. Today, the most common substance-related disorder in the world is alcoholism. Alcoholism or alcohol dependence can be defined as a condition in which individuals drink alcohol habitually and excessively and continue to drink even though this results in serious harm to their physical, mental health and family and school or occupation. Numerous studies have shown that alcohol dependent individuals have deficits in the recognition of emotional facial expressions, especially negative emotions. Specifically, alcoholic inpatients demonstrate deficits in the accurate labeling of the emotion displayed on faces and overestimate the emotional intensity of emotional facial expression stimuli. Chronic alcoholism is associated with neurological damage to the areas of the brain that comprehend emotional expression in others. Alcoholics' interpersonal problems could be linked to impaired processing of emotional information related to social interactions. Emotional facial expression decoding deficit could have a prognostic value in alcohol dependence.

Key words: *emotion, emotional facial expressions, alcoholism, recognition accuracy*

DEPRESIVNOST, ANKSIOZNOST I DISTRES KOD PSIHIJATRIJSKIH BOLESNIKA

Tatjana Dragišić, Dijana Sulejmanović

Klinika za psihijatriju, Klinički centar u Banjaluci, BiH; Banja Luka, BiH
(nezaposlena)

Anksioznost i depresivnost najčešće su reakcije na određeni stresni događaj. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati učestalost i stepen povezanosti između negativnih emocija depresivnosti, anksioznosti i distresa kod psihijatrijskih bolesnika sa različitim psihičkim oboljenjima i to: poremećaji raspoloženja, neurotski poremećaji, psihički poremećaji i poremećaji ponašanja uzorokovani upotrebom alkohola, poremećaji ličnosti, te psihički poremećaji i poremećaji ponašanja uzorokovani upotrebom opijata, kao i s obzirom na sociodemografske karakteristike ispitanika – pol, bračni status i obrazovanje. Uzorak je obuhvatio 34 muškarca i 25 žena (N= 59), uzrasta od 23 do 64 godine, koji su smješteni na Psihijatrijskom odjeljenju Kliničkog centra u Banjoj Luci (Bosna i Hercegovina). U ispitivanju je primjenjen upitnik sociodemografskih podataka te Skala depresivnosti, anksioznosti i stresa DASS 21. Dobiveni rezultati pokazuju visoku prisutnost distresa i umjereno visoku prisutnost depresivnosti i anksioznosti, između kojih postoji visoka pozitivna i statistički značajna korelacija. Između muškaraca i žena, kao ni između ispitanika različitog bračnog statusa nisu pronađene značajne razlike s obzirom na ispitivane varijable, dok ispitanici nižeg nivoa obrazovanja i ispitanici sa kliničkim dijagnozama psihički poremećaji i poremećaji ponašanja uzorokovani upotrebom opijata i poremećaji raspoloženja pokazuju višu prisutnost emocionalnih poremećaja u odnosu na ispitanike sa dijagnozom poremećaji ličnosti, psihički poremećaji i poremećaji ponašanja uzorokovani upotrebom alkohola i neurotski poremećaji. Ovi nalazi su u skladu sa postavljenim hipotezama i rezultatima ranijih sličnih istraživanja, te ukazuju na složenost psihičkih poremećaja i potrebu da psihijatrijski bolesnici imaju podršku stručnog tima, ne samo za primarno oboljenje, nego i za druge poteškoće psihičke prirode koje mogu pratiti boravak na odjelu psihijatrije i proces liječenja.

***Gljučne reči:** depresivnost, anksioznost, stres, emocionalni poremećaji, psihijatrija*

PSIHOSOMATSKA STRUKTURA LIČNOSTI: ILUSTRACIJA MODELA

Aleksandra Milunović Petrović
Udruženje telesnih psihoterapeuta Srbije, Beograd

U istraživanju je predstavljen model povezivanja telesno-psihoterapijske i bazično psihometrijske tipologije ličnosti. Prva tipologija je bazirana na ideji o potiskivanju tri dominantne emocije: bol, strah i bes. Razvio je Keli u Radix institutu. Druga tipologija je nastala uglavnom iz psihometrijskih, statističkih i eksperimentalnih okolnosti i nazvana je Alternativni petofaktorski model (*engl.* Alternative Five-Factor Model, Zuckerman et al., 2002). Neka slična razmišljanja bila su prisutna u istraživanju Glenn i sar. (1988), čiji je jedan od ciljeva bio istraživanje odnosa između radix karakternih tipova i inventara ličnosti M.B.T. I. (Myers & McCaulley, 1985). Svi statistički pokazatelji navedeni su u ilustrativne svrhe, usled metodoloških ograničenja. U narednim istraživanjima treba proveriti pretpostavke koje su iznete u ovom radu. Polazeći od činjenice da je većina ljudi "mešani" tip i da u različitim segmentima tela blokiraju različite emocije, nastojali smo da ispitamo mogućnost povezivanja ovih emocionalnih tendencija sa Zakermanovim dimenzijama ličnosti. Takođe, ispitano je da li neki telesni indikatori imaju veći dijagnostički značaj za procenu dominantno blokirane sržne emocije. U istraživanju su učestvovali psihoterapeuti telesno-psihoterapijske škole Tepsinteza i njihovi klijenti. Neki od dobijenih nalaza su: indikator disanja se jasno izdvaja po svojoj snazi u odnosu na ostale indikatore za procenu dominantno blokirane emocije; neke dimenzije petofaktorskog modela (agresivnost-hostilnost, socijabilnost i impulsivnost) su povezane sa disajnim obrazcima koji su karakteristični za strah blokere na način koji je u skladu sa očekivanjima izvedenim iz Kelijeve tipologije ličnosti. Iako je prikaz nalaza demonstrativne prirode, postoji ohrabrenje da se model dalje razrađuje i proverava na većem uzorku uz pouzdanije statističko zaključivanje.

Ključne reči: Radix tipologija, alternativni petofaktorski model, telesni segmenti, blokiranje emocija

PSYCHOSOMATIC STRUCTURE AND PERSONALITY: A MODEL ILLUSTRATION

In the research is presented a model of connecting body-psychotherapeutic and basic psychometric typology. Former typology is based on an idea of repressing three dominant emotions: pain, fear, and anger. It was developed by Kelley in Radix Institute. The later typology derived mostly from psychometrical, statistical, and experimental conditions and it was referred to as Alternative Five-Factor Model (Zuckerman et al., 2002). Similar way of thinking was presented in the research by Glenn et al. (1988) in which one of the goals was the exploration of a relationship between radix character types and M. B. T. I. personality inventory (Myers & McCaulley, 1985). All statistical indicators are stated for illustrative purposes due to methodological limitations. For further research the assumptions made in this work should be tested. Starting from the fact that most people are "mixed" type and that they block different emotions in various body segments, we tried to examine the possibility of connecting these emotional tendencies with Zuckerman's personality dimensions. Also, it was examined if some bodily indicators have greater diagnostic significance in assessing predominantly blocked emotions. Psychotherapists of Tepsynthesis body-psychotherapy school and their clients participated in this research. Some of the findings are: breathing indicator clearly isolates by its strength regarding other indicators for assessing predominantly blocked emotion; some dimensions of Five-Factor Model (aggressiveness-hostility, sociability, and impulsiveness) are connected to breathing patterns characteristic to fear blockers in accordance with expectations derived from Kelley's personality typology. Although the presentation of the findings is demonstrative in nature, there is an encouragement for the model to be further developed and assessed on a larger sample with more reliable statistical conclusion.

Key words: Radix typology, Alternative Five-Factor Model, body segments, blocking emotions

ISTORIJAT, PRIMJENA I EFIKASNOST KOGNITIVNO-BIHEJVIOALNE MODIFIKACIJE

Dijana Sulejmanović
Banja Luka, BiH (nezaposlena)

Donald Meichenbaum, autor kognitivno-bihejvioralne teorije promjene ponašanja i su-osnivač kognitivno-bihejvioralnog pristupa u psihoterapiji, proglašen je jednim od deset najutjecajnijih psihoterapeuta XX vijeka u Sjevernoj Americi. Kognitivno-bihejvioralna modifikacija je usmjerena na mijenjanje onog što klijent govori sebi, jer da bi došlo do promjene ponašanja, potrebno je osvještavanje kako se misli, šta se osjeća, kako se ponaša i utječe na druge. Osnovna pretpostavka kognitivno-bihejvioralne modifikacije je da su uznemiravajuće emocije obično rezultat maladaptivnih misli. Cilj ovog rada je prikazati razvoj kognitivno-bihejvioralne modifikacije od nastanka do danas, te na osnovu primjera iz istraživačkih provjera efikasnosti ovog oblika psihoterapijskog tretmana, ukazati na prednosti i nedostatke koje pomenuti pristup ima. U radu nudimo pregled tehnika i metoda koje se koriste u kognitivno-bihejvioralnoj modifikaciji i upoređujemo sličnosti i razlike ovog sa drugim kognitivno-bihejvioralnim pristupima, kao što su Racionalno-emotivno-bihejvioralna terapija Alberta Ellisa i Kognitivna terapija Aarona T. Becka. Za koje psihološke probleme je kognitivno-bihejvioralna modifikacija efikasna? Koje su i kako se mogu prevazići određene slabosti ovog pristupa? Kakvi rezultati se mogu očekivati kombinovanjem navedenih psihoterapijskih pravaca? Na koji način se terapeut odnosi prema klijentu s obzirom na psihoterapijski pravac kojem je naklonjen i koji primjenjuje u radu? Pored odgovora na ova pitanja, predlažemo načine primjene kognitivno-bihejvioralne modifikacije prilagođene uslovima i osobenostima rada psihoterapeuta na našim prostorima. psihoterapija, kognitivno-bihejvioralna terapija, kognitivno-bihejvioralna modifikacija,

Ključne reči: kognitivno-bihejvioralna teorija promjene ponašanja

DEPRESIVNOST I SAMOPOŠTOVANJE GOJAZNE DECE U REPUBLICI SRPSKOJ

Sanja Lukač, Nada Letić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, BiH (student);
Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, BiH

Fond za zdravstveno osiguranje Republike Srpske provodi projekat „Mala škola zdravlja-praćenje efekta primarne prevencije faktora rizika kod djece u Republici Srpskoj“ u kojem se poseban naglasak stavlja na gojaznost djece i njene štetne posljedice na ukupno funkcionisanje djeteta. Projekat je realizovao Stručni tim u sastavu: pedijatar, psiholog, medicinska sestra, učiteljica i profesor fizičkog vaspitanja. Istraživanja ukazuju na značajan porast gojaznosti djece i omladine u svijetu. Kod nas ne postoje pouzdani podaci, ali je u pedijatrijskoj praksi i u školama takođe primijetno sve više gojaznih. Gojazna djeca imaju tendenciju da se povlače iz socijalnih aktivnosti, vremenom postaju depresivnija i u većem su riziku od mentalnih poremećaja u odnosu na negojazne vršnjake. Uzorak je prigodan i obuhvata 348 djece uzrasta od 8-14 godina iz Republike Srpske, a istraživanje je anketnog tipa sprovedeno na Jahorini tokom ljetnog raspusta 2012. godine. Za potrebe istraživanja primijenjeni su sledeći upitnici: upitnik o demografskim podacima i zdravstvenom stanju djece, test depresivnosti za djecu (CDI, Kovacs, 1980) i Rozenbergova skala samopoštovanja (Rose-berg, 1965).

Rezultati su pokazali da postoje značajne razlike u ispoljavanju depresivnih simptoma kod gojaznih dječaka i djevojčica. Gojazni dječaci su znatno depresivniji od gojaznih djevojčica ($p > .01$), dok su gojazne djevojčice pokazivale veoma nisko samopoštovanje u odnosu na gojazne dječake ($p > .05$). Takođe, gojazna djeca uzrasta 8, 10 i 14 godina pokazuju izraženije depresivne simptome u odnosu na gojaznu djecu drugih uzrasta koja su učestvovala u projektu. Dobijene su i značajnije razlike u pogledu ispoljavanja pomenutih simptoma kod gojazne djeca u različitim dijelovima Republike Srpske. Podaci ukazuju na potrebu sličnih preventivnih programa u široj zajednici koji bi se provodili kontinuirano od najranijeg uzrasta uključujući i porodice djece.

Ključne reči: djeca, gojaznost, depresivnost, samopoštovanje, prevencija

SUOČAVANJE PORODILJA SA NEONATALNOM PATOLOGIJOM

Nada Letić, Dragica Jojić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, BiH; Klinika za dječije bolesti UKC, Banja Luka, BiH

Istraživanje je neeksperimentalno, anketnog tipa na prigodnom uzorku porodilja čija su novorođenčad neposredno nakon poroda hospitalizovana i odvojena od majki na Odjelu neonatologije iz medicinskih razloga. Cilj rada je ispitivanje modela suočavanja sa neonatalnom patologijom i porodične afektivne vezanosti porodilja, kao i povezanost načina saopštavanja dijagnoza i podrške koju su primale tokom hospitalizacije. Istraživanje je provedeno tokom 2013. godine na Klinici za dječije bolesti UKC u Banjoj Luci, gdje je prosječno oko 10% djece od ukupnog broja poroda produženo hospitalizovano iz medicinskih razloga. Uzorkom je obuhvaćeno 63 porodilje od 19-40 godina, među kojima je 59% u grupi od 30-40 godina. Od ukupno 65 novorođenčadi 67% je prijevremeno rođeno. Podaci su prikupljeni: upitnikom o osnovnim i specifičnim informacijama o ispitanicama i testovima Porodične afektivne vezanosti (Brenaan, Clark&Shaver, 1995) i modifikovanom Skalom neonatalnog tugovanja (Perinatal grief scale, Potvin, L. et al, 1989). Podaci su analizirani na osnovu dimenzija izbjegavanja i anksioznosti sa subskalama aktivno tugovanje, poteškoće suočavanja i očajanje. Rezultati ukazuju da je saopštavanje dijagnoze površno (19%) ili suviše stručno (17,5%), a da su osjećanja porodilja prilikom saopštavanja dijagnoze kombinovana od: zabrinutosti (43%), tuge (36%) i straha (21%). Porodilje su identična osjećanja projektovala na svoje partnere. Najznačajnija je podrška partnera i primarne porodice (92%), dok su ostali vidovi podrške manje zastupljeni, posebno institucionalni. Izbjegavanje kao dimenzija porodične afektivne vezanosti, povezano je sa subskalama poteškoće suočavanja i očajanje ($p > .05$), dok je dimenzija anksioznosti povezana sa istim subskalama na nivou značajnosti ($p > .01$). Subskala aktivno tugovanje nije povezana ni sa jednom dimenzijom porodične afektivne vezanosti. Podrška primarne porodice povezana je sa porodičnom afektivnom vezanošću ($p > .01$). Suočavanje porodilja je dijelom određeno načinom saopštavanja dijagnoze, vrstom i nivoom podrške i porodičnom afektivnom vezanošću što ukazuje na potrebu za timskim pristupom i sistemskim rješenjima.

Ključne reči: neonatalna patologija, porodilje, podrška, porodica, novorođenčad

POVEZANOST RODITELJSKIH ZABRANA I ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA – KONCEPT TRANSAKCIONE ANALIZE

Anđela Novaković, Jevrosima Pejović, Dragica Rajković
Gimnazija "Petar I Petrović Njegoš", Danilovgrad, Crna Gora;
SSŠ "Ivan Uskoković", Podgorica, Crna Gora;
Filozofski fakultet, Nikšić, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora

Istraživanjem smo željeli ukazati na potencijalnu povezanost školskog postignuća i svijesti o istom sa zabranama koje predstavljaju koncept Transakcione analize i definišu se kao negativne komande ili ograničenja data od strane značajnih drugih, a imaju stopirajuću i ograničavajuću funkciju. Glavni cilj je utvrđivanje povezanosti zabrana "Nemoj da uspiješ", "Nemoj da misliš", "Nemoj biti važan" i "Nemoj da odrasteš" i školskog postignuća učenika, kao i procjene sopstvene uspješnosti. U istraživanju je učestvovalo 133 učenika, uzrasta od 15 do 18 godina, ujednačenih po polu. Primjenjena je Drego skala zabrana, koja se koristi u ovom psihoterapijskom modalitetu za identifikaciju onih zabrana koje aktivno djeluju u životu osobe. Školsko postignuće mjereno je odgovorom ispitanika na pitanja: koji je prosječan uspjeh tokom dosadašnjeg školovanja, kakvo je njihovo postignuće u odnosu na druge učenike, u kojoj mjeri su zadovoljni sopstvenim postignućima i u kojoj mjeri im je stalo da imaju najbolje ocjene. Statistička obrada počiva na prebrojavanju frekvenci određenih modaliteta varijabli. Korišćen je i hi – kvadrat test za ukrštanje varijabli, t – test i analiza varijanse za testiranje značajnosti razlika među grupama, i Pirsonov koeficijent korelacije među varijablama. Rezultati pokazuju da uspjeh u prethodnom školovanju statistički značajno ne korelira sa stepenom aktuelnog djelovanja zabrana. Dokazano je postojanje negativne korelacije između zadovoljstva sopstvenim rezultatima i intenziteta aktuelnog djelovanja zabrane "Nemoj da misliš", gdje je, $r = -0,187$; $p < 0,05$. Postoji statistički značajna negativna povezanost zadovoljstva sopstvenim rezultatima i intenziteta aktuelnog djelovanja zabrane "Nemoj da uspiješ" ($r = -0,179$, $p < 0,05$). Kao što je i očekivano, rezultati ukazuju na činjenicu da su učenici kod kojih su prisutne navedene zabrane manje zadovoljni svojim rezultatima i da svoje rezultate tumače kao lošije u odnosu na tuđe, samim tim su potvrdili postavke teorije Transakcione analize o uticaju roditeljskih zabrana na aspekte života pojedinca.

Ključne reči: transakciona analiza, zabrane, školski uspjeh, doživljaj uspjeha

MIŠLJENJE U SHIZOFRENIJI

Vojislav Jovanović, Zorana Filipović, Tatjana Subotić
Klinika za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“, Beograd

Jedan od najvažnijih kliničkih i psihodijagnostičkih pokazatelja shizofrenije predstavljaju izmene na planu mišljenja. One mogu biti formalne i sadržinske, i kao takve detaljno su proučavane i opisane u okvirima psihopatoloških disciplina. Kako navedeni fenomeni poseduju određene osobenosti koje su slične kreativnom mišljenju, a što je viševjekovna tema, sagledali smo ove dve pojave iz kognitivne i psihopatološke perspektive. Razmatrano je njihovo moguće sadejstvo, sa posebnim osvrtom na to da li, i u kolikoj meri kreativnost predstavlja olakšavajući i posredujući činilac u susretu sa psihopatološkim sadržajima, te njihovom potonjom obradom i integracijom u okvire ličnog iskustva. Prikazan je i slučaj pacijentkinje sa paranoidnom shizofrenijom kao ilustracija međusobne isprepletenosti dva procesa, te krajnjih proizvoda u vidu specifičnih narativa i konstrukata. Navedene tvorevine, na jedan specifičan i zaštitni način, imaju odlike adaptacije prilikom suočavanja sa uznemirujućim iskustvima.

***Ključne reči:** mišljenje, kreativnost, shizofrenija, integracija, adaptacija*

UMETNIČKI IZRAZ KAO TERAPIJSKO SREDSTVO U LEČENJU PSIHOTIČNIH POREMEĆAJA

Tatjana Subotić, Zorana Filipović, Vojislav Jovanović, Katarina Stojčević
Klinika za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“, Beograd

Postojali su brojni pokušaji, kako teorijski, tako i istraživački, da se utvrdi postoji li i kakva je veza između mentalne bolesti i stvaralaštva. Da li jedno uslovljava drugo, da li i na koji način utiče ili je odnos možda dijalektički. Dobijeni nalazi su oprečni. Kroz umetničko izražavanje osoba koje pate od najrazličitijih vrsta mentalnih poremećaja uspostavljaju se konstruktivniji kontakti sa sadržajima nesvesnog, oni postaju eksternalizovani, komunikativniji, a samim tim i lakši za psihološku obradu, prihvatanje i integraciju u ličnost. Kroz umetnički, kreativni izraz ostvaruje se psihološka dobit pacijenta u terapijskom smislu, što je danas već opšte mesto, odavno prepoznato i razvijano u brojnim psihoterapijskim školama. Stvaralaštvo je često za neke od ovih pojedinaca jedini način komunikacije sa spoljnjim svetom. U tretmanu osoba sa psihotičnim oboljenjima, osim standardnih farmako i psihoterapijskih procedura, kao veoma korisne pokazuju se i razne vrste kreativnih aktivnosti koje su usmerene na suzbijanje i ograničavanje sekvela bolesti, reuspostavljanje sposobnosti koje su zbog bolesti izgubljene ili očuvanje onih koje su ugrožene. Naše iskustvo u radu sa osobama koje pate od teških duševnih poremećaja govori da smo svedoci procesa u kom bolest siromaši ličnost i njene brojne potencijale, pa tako i kreativnost, ali i činjenice da su kreativne aktivnosti podstičuće u razmeni, komunikaciji i „bekstvu“ iz autističnog obitavanja na koje je često psihotični pacijent osuđen.

***Ključne reči:** kreativnost, psihotični poremećaji, lečenje*

BURNOUT SINDROM: POKUŠAJ REDEFINICIJE POJMA

Joviša Obrenović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

U radovima iz ove oblasti uglavnom se komentariše odnos, tj. sličnosti i razlike na pojmovnom i pojavnom planu, burnout sindroma (izgaranja na poslu) sa jedne i stresa, sindroma hroničnog zamora i menadžerske bolesti, sa druge strane. Prvobitna definicija izgaranja na poslu ističe da ova pojava obavezno dovodi do trajnog negativnog odnosa prema poslu i gubitka motivacije za rad. U saopštenju ističemo da izgaranje na poslu ne mora da bude samo rezultat sadejstva specifičnog sklopa ličnosti (visok stepen perfekcionizma i visoka očekivanja) i neblagonaklone radne sredine kod pomažućih profesija, sa jednim od krajnjih ishoda – negativnim odnosom prema poslu. Rezultati dosadašnjih istraživanja kod nas i u svetu upućuju na potrebu za novom, proširenom definicijom burnout sindroma. Naime, emocionalno iscrpljenje prisutno je i kod drugih profesija, npr. menadžera, koji isto tako izgaraju na poslu, koji najčešće na kraju “zarađe” neku psihosomatsku bolest, uglavnom kardiovaskularnu, ali pozitivan odnos prema poslu i dalje ostaje i veoma je snažan. Zbog toga, nameće se potreba za novom, proširenom definicijom burnout sindroma koja uključuje navedene podatke. U okviru novog određenja burnout sindrom bi se sagledavao kao sistem u okviru koga egzistiraju podsistemi, u odnosu na mentalni sklop i vrstu radne aktivnosti, na primer, pomažuće profesije i menadžere.

Ključne reči: burnout sindrom, redefinicija

RELACIJE IZMEĐU SAMOEFIKASNOSTI I ZADOVOLJSTVA POSLOM

Miroslav Gavrić, Daliborka Vasilić, Mladen Knežević
Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, BiH

Promjene nastale globalizacijom dovele su do revidiranja niza ranijih spoznaja o odnosima radnika i organizacije. Danas je jasno da bez zadovoljnih radnika nema prosperitetne organizacije. Sve je više istraživanja koja se bave ispitivanjem konstrukta zadovoljstva poslom. Zadovoljstvo poslom se određuje kao „ono što osoba osjeća prema svom poslu i različitim aspektima posla“ (Spector, 1997), odnosno predstavlja “kognitivne, afektivne i evaluativne reakcije pojedinca na svoj posao” (Grinberg, Baron, 1998). Samoefikasnost ili opažena sposobnost za suočavanje sa specifičnim situacijama je poseban aspekt opažanja sebe. Koncept samoefikasnosti odnosi se na suđenje ili procjenu ljudi o posjedovanju sposobnosti za izvršenje ponašanja relevantnog za specifični zadatak ili situaciju. Osnovni cilj istraživanja je ispitati odnose između samoefikasnosti i zadovoljstva poslom, te relacije između sociodemografskih karakteristika i zadovoljstva poslom. U istraživanju su korišteni sledeći instrumenti: Skala zadovoljstva poslom Kupera i sar. (Cooper, Sloan i William, 1987) koja se sastoji od 22 tvrdnje, na koje se odgovara zaokruživanjem jednog od šest ponuđenih odgovora, u zavisnosti od stepena zadovoljstva aspektom posla koji opisuje tvrdnja i Skala za ispitivanje percipirane samoefikasnosti (Dunđerović, 2005) petostepena skala sa 10 tvrdnji. Istraživanje je urađeno u maju 2013. godine na uzorku koji ima elemente namjernog, prigodnog i slučajnog. Ukupno je 170 ispitanika (106 ili 62,4% ženskih i 64, odnosno 37,6% muških), radnika sa područja Sarajevsko-romanijske regije. U državnom sektoru je zaposleno njih 113 (66,5%), dok je u privatnom zaposleno njih 57 (33,5%). Rezultati pokazuju da je većina zaposlenih osoba generalno zadovoljna poslom koji obavlja. Takođe, rezultati pokazuju statistički značajnu razliku između samoefikasnosti i zadovoljstva poslom ($\chi^2=23.119$; $df=4$; $p=0.000$). Od sociodemografskih varijabli utvrđena je samo statistički značajna razlika između zadovoljstva poslom i stepena obrazovanja zaposlenih ($\chi^2=38.639$; $df=8$; $p=0.000$). Rezultati su u skladu sa Grinbergovom i Baronovom (1998) postavkom da je samoefikasnost dobar pokazatelj kakav će uspjeh ljudi postići na poslu.

Ključne reči: zaposleni, zadovoljstvo poslom, samoefikasnost

POVEZANOST EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I PROCENE STRESA NA POSLU KOD ZDRAVSTVENIH RADNIKA

Miloš Ristić, Suzana Savić
Vranje (nezaposleni)

Problem istraživanja je pokušaj otkrivanja povezanosti između pojedinačnih dimenzija emocionalne inteligencije i procene stresa na poslu kod zdravstvenih radnika. Očekuje se postojanje povezanosti između pojedinačnih dimenzija emocionalne inteligencije i procene stresa na radu. Uzorak je činilo 114 zdravstvenih radnika Doma zdravlja u Čupriji. Bilo je 32 muškaraca i 82 žene. Uzorkom je obuhvaćeno 49 ispitanika koji su završili srednju školu, 23 ispitanika sa završenom višom školom, dok je 42 ispitanika bilo sa visokom školom. U ispitivanju je za procenu emocionalne inteligencije korišćen Upitnik emocionalne inteligencije (kompetentnosti) (UEK-45; Takšić, 2002), koji sadrži tri subskele: sposobnost uočavanja i razumevanja emocija, sposobnost izražavanja i imenovanja emocija i sposobnost upravljanja emocijama. Za procenu stresa korišćen je Upitnik za procenu stresa na radu. Hipoteza koja je bila glavna inspiracija istraživanja nije dobijena. Rezultati pokazuju da nema postojanja povezanosti između pojedinačnih dimenzija emocionalne inteligencije i procene stresa na radu. Poređenjem aritmetičkih sredina muškog i ženskog poduzorka t-testom utvrđeno je da nema statistički značajne razlike između muškaraca i žena ni na jednoj od subskala upitnika UEK-45. Nisu nađene statistički značajne razlike po polu u proceni stresa na radu. Dobijeni rezultati pokazuju da su nađene statistički značajne razlike na skali uočavanja i razumevanja emocija i regulacija i upravljanje emocijama kod zdravstvenih radnika. Sve dobijene razlike značajne su na nivou 0,05. Ne postoji statistički značajna razlika između radnog mesta i izraženosti stresa kod zdravstvenih radnika. Nalazi ukazuju da ne postoji statistički značajna razlika između stepena stručne sprema u izraženosti stresa kod zdravstvenih radnika, a da postoji između stresa i radnog mesta na kojem rade zdravstveni radnici. Iako nema povezanosti pojedinačnih dimenzija emocionalne inteligencije i procene stresa na radu, dalja istraživanja mogu dati širu sliku datih fenomena.

***Ključne reči:** emocionalna inteligencija, stres na radu, polne razlike, zdravstveni radnici*

PRISTUP RAZVOJU TALENATA U POSLOVNOJ ORGANIZACIJI

Dobrića Vujić, Jelena Dostanić, Katarina Suvajdžić
Fakultet za pravne i poslovne akademske studije "Dr Lazar Vrkatić", Novi
Sad, Univerzitet Union, Beograd

Cilj ovog rada je prikaz pristupa razvoju talenata u savremenoj poslovnoj organizaciji, analiza aktivnosti i potreba za primenom ovog pristupa u praksi naših preduzeća i institucija. U psihologiji je odavno poznato da je razvoj potencijala pojedinca kontinuirani proces koji se ne završava u toku procesa redovnog školovanja. Društva i poslovne organizacije koje pretenduju na razvoj, koji nije moguć bez talentovanih pojedinaca, o tome vode računa. Ova tema je kod nas veoma malo obrađivana i skoro da je nepoznata. U našoj praksi pažnja usmerena na talentovane uglavnom se svodi na pojedinačne akcije dodele stipendija i kratkoročne materijalne podrške nadarenim pojedincima u toku školovanja i tu se staje. U preduzećima u razvijenim zemljama talentima se posvećuje izuzetna pažnja, a glad za talentima je danas posebno izražena. „Rat za talente“, karakterističan pre svega za evropske zemlje, od momenta kulminacije ekonomske krize i porasta nezaposlenosti ustupio je mesto „ratu za rad“, ali samo na prvi pogled. Ozbiljni stručnjaci naglašavaju da samo sposobni pojedinci, pre svih menadžeri, mogu da obezbede porast radnih mesta. Pristup razvoju talenata u organizaciji (Talent Management) je složen proces međusobno povezanih aktivnosti, od profesionalne selekcije, uvođenja u posao, planiranja karijere, treninga i koučinga, procene performansi i kompetencija, do pristupa motivisanju i razvijanja posebne klime i organizacijske kulture, primerene kreativnim pojedincima. U svetu razvijenih o tome postoje brojni primeri dobre prakse (best practice) koji služe kao modeli drugima. I kod nas postoji svest o potrebi za unapređenjem rada sa talentovanim pojedincima u organizaciji. U uporednom anketnom ispitivanju potreba za unapređenjem kompetencija neposrednih rukovodilaca u našim preduzećima i institucijama „Pažnja i usmerenje na talentovane“, 2011. se nalazi na četvrtom mestu među 30 kompetencija (AS=3,48;SD=1,26, skala od 1-5), a 2012. na trećem mestu (AS=3,69;SD=1,28). Unapređenje kompetencija rukovodilaca za rad sa talentovanim pojedincima u poslovnim organizacijama je složena aktivnost koja predstavlja veliki izazov za stručnjake, a pre svega za psihologe rada i organizacije.

Ključne reči: *talenti, menadžment talentima, kompetencije za rad sa talentovanim*

POTREBE MLADIH ZA PROFESIONALNIM INFORMISANJEM, KARIJERNIM SAVETOVANJEM I VOĐENJEM

Natalija Milošev Stanimirov
Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd

U okviru projekta „Razvoj usluga karijernog vođenja i savetovanja kroz mehanizme međuopštinske saradnje“, formiran je Lokalni tim za karijerno vođenje i savetovanje Kikinda. Tokom izrade akcionog plana i osmišljavanja aktivnosti koje će učenike srednjih škola osnažiti za donošenje profesionalnih odluka, ukazala se potreba da se empirijski utvrdi koje informacije, iz kojih izvora i na koji način saopštene učenici smatraju najznačajnijim. S obzirom na sve veći značaj koji, pored štampanih publikacija i neposrednog okruženja, zauzimaju elektronski izvori informacija (veb sajtovi, portali, društvene mreže, softveri, CD/DVD), sajmovi obrazovanja, vršnjački informatori... konstruisan je upitnik kojim su obuhvaćene i savremenije tehnike profesionalnog informisanja. Anketa o potrebama mladih za profesionalnim informisanjem, karijernim savetovanjem i vođenjem, sprovedena je na uzorku od 679 učenika II i III razreda sve četiri srednje škole u Kikindi. Rezultati ukazuju da su internet sajtovi koji sadrže informacije o mogućnostima za nastavak obrazovanja, posete kompanijama, obavljanje stručne prakse u radnom okruženju, razgovor sa zaposlenima u određenom zanimanju, kao i roditelji i drugi članovi porodice procenjeni kao izvori informacija koje učenici smatraju najkorisnijim. Istovremeno, rezultati upućuju i na nepoznavanje i nisku posećenost sajtova koji se bave temama iz oblasti karijernog vođenja i savetovanja, kao i na podatak da ispitana grupa mladih društvene mreže smatra manje poželjnim izvorom informacija o planiranju karijere. Uz iskazanu potrebu za posetama kompanijama, kontaktima sa zaposlenima i radnom praksom, učenici u okviru predloga i sugestija izdvajaju i potrebu za stručnom psihološkom podrškom, u vidu profesionalnog savetovanja.

***Ključne reči:** planiranje karijere, karijerno vođenje i savetovanje, profesionalno informisanje*

ODNOS NEZAPOSLENIH LICA SA INVALIDITETOM I POSLODAVAČA PREMA SAJMOVIMA ZAPOŠLJAVANJA KAO NAČINU BRŽEG DOLAŽENJA DO POSLA

Anđelka Pajtić, Anđelka Marinković, Dubravka Smiljanić
Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala Čačak; Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala Šabac; Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala Užice

Nacionalna služba za zapošljavanje u sklopu mera aktivne politike zapošljavanja organizuje sajmove zapošljavanja kao specifičan vid posredovanja između nezaposlenih lica i poslodavaca. Sajmovi predstavljaju noviju strategiju zapošljavanja kojom se na direktan način ostvaruje korespondencija između ponude i tražnje na tržištu rada, sa ciljem da se kroz intenzivniji kontakt između nezaposlenih i poslodavaca podstakne zapošljavanje. Zbog toga su sajmovi značajni za obe ciljne grupe. Za nezaposlene je to način da u jednom danu ostvare kontakt sa više potencijalnih poslodavaca, da prikupe najznačajnije informacije o firmama, upražnjenim radnim mestima i uslovima rada i otvore šansu za dalje kontakte koji su im inače teško dostupni. Poslodavci učešćem na sajmu dobijaju šansu da u kratkom intervalu sagledaju strukturu lica koja traže posao, njihovu motivaciju, psihološke atribute i kvalifikacije, kako bi mogli odabrati najkompetentnije kadrove. U marketinškom smislu to je prilika da se predstave javnosti kao odgovorni partneri na tržištu rada. Efekti sajмова zapošljavanja su pozitivni, nakon šest meseci zaposli se 19-20% nezaposlenih, od ukupnog broja prisutnih na sajmu. Od 2012. godine, filijale organizuju i specijalizovane sajmove zapošljavanja za osobe sa invaliditetom (OSI), sa ciljem da se stvore uslovi za njihovo ravnopravno učešće na tržištu rada, podstakne njihov aktivitet, motivacija i radna i socijalna uključenost u proces zapošljavanja u skladu sa profesionalnim sposobnostima. Polazeći od toga, činilo se interesantnim ispitati odnos poslodavaca i nezaposlenih OSI prema sajmu zapošljavanja. Kako oni, kao zainteresovani akteri procenjuju kvalitet ove aktivnosti NSZ kao pomoći u bržem zapošljavanju? Koristeći dve vrste upitnika, anketirani su i poslodavci i nezaposleni OSI u Šapcu, Čačku i Užicu. Obradeni su rezultati i izvedeni zaključci pokazuju da i nezaposlena lica i poslodavci imaju pozitivan odnos prema sajmovima zapošljavanja, smatraju da podstiču zapošljavanje i aktivitet OSI i afirmišu poslodavce koji su spremni da zaposle osobe sa invaliditetom.

***Ključne reči:** sajam zapošljavanja, osobe sa invaliditetom, poslodavci, tržište rada, zapošljavanje*

PROCENA KANDIDATA U SELEKCIJI: ULOGA SLIČNOSTI PROCENJIVAČA I KANDIDATA

Marko Živanović, Sofija Čerović, Ivana Petrović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Iako su se dosadašnja istraživanja bavila ulogom koju sličnost procenjivača i kandidata u pogledu brojnih karakteristika ima pri proceni kandidata u selekcionom intervjuu, nijedno istraživanje se nije bavilo sličnošću procenjivača i kandidata u pogledu crta ličnosti. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje relativnog doprinosa sličnosti procenjivača i kandidata u pogledu Velikih pet dimenzija ličnosti u predikciji procene podobnosti kandidata za obavljanje posla. U istraživanju je učestvovalo 160 procenjivača ženskog pola koje su popunile skalu Big Five Inventory za samoprocenu ličnosti ($\alpha=.82$), pročitale oglas za poziciju prodavca, odgledale video snimak intervjua sa kandidatkinjom za tu poziciju i procenile ličnost kandidatkinje na skali Big Five Inventory ($\alpha=.84$) i njenu podobnost na Skali za procenjivanje podobnosti kandidata za obavljanje posla (četiri indikatora - sposobnosti, ličnost, motivacija i integralna podobnost kandidata, 15 stavki, $\alpha=.87$). Mere sličnosti procenjivača i kandidatkinje izražene su kao apsolutne razlike procenjivačevog skora i procenjivačeve procene skora kandidatkinje na svakoj od Velikih pet dimenzija ličnosti. Sličnost procenjivača i kandidatkinje u pogledu crta ličnosti objašnjava 11% ($F(5,154)=3.856, p<.01$) varijanse procene motivacije kandidatkinje, pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju sličnost u pogledu Ekstraverzije ($\beta=-.18, p<.05$) i Saradljivosti ($\beta=-.20, p<.05$); 23% ($F(5,154)=9.003, p<.01$) varijanse procene sposobnosti kandidatkinje, pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju sličnost u pogledu Ekstraverzije ($\beta=-.21, p<.05$), Otvorenosti ($\beta=-.25, p<.01$) i Saradljivosti ($\beta=-.20, p<.01$); 26% ($F(5,154)=10.739, p<.01$) varijanse procene adekvatnosti ličnosti kandidatkinje, pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju sličnost u pogledu Ekstraverzije ($\beta=-.16, p<.05$), Otvorenosti ($\beta=-.28, p<.01$) i Saradljivosti ($\beta=-.21, p<.01$) i 22% ($F(5,154)=8.628, p<.01$) varijanse integralne procene podobnosti kandidatkinje, pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju sličnost u pogledu Ekstraverzije ($\beta=-.22, p<.01$), Otvorenosti ($\beta=-.18, p<.05$) i Saradljivosti ($\beta=-.23, p<.01$). Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da što je kandidat procenjen kao sličniji procenjivaču u pogledu određenih dimenzija ličnosti, to će biti procenjen kao podobniji za obavljanje posla.

Ključne reči: sličnost procenjivača i kandidata, crte ličnosti, procena podobnosti kandidata

DA LI EFIKASNOST PROCENJIVAČA IMA ULOGU PRI PROCENI KANDIDATA U SELEKCIONOM INTERVJUU?

Sofija Čerović, Miloš Javorina, Ivana Petrović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj ove studije je da utvrdi relativan doprinos pozitivne i negativne afektivnosti procenjivača i njegove procene crta ličnosti kandidata u predikciji procene podobnosti kandidata za obavljanje posla, kao i da utvrdi da li je veza između procene ličnosti kandidata i procene podobnosti kandidata moderirana pozitivnom i negativnom afektivnošću procenjivača. U istraživanju je učestvovalo 160 procenjivača ženskog pola koje su popunile skalu Big Five Inventory za samoprocenu ličnosti ($\alpha=.82$), pročitale oglas za poziciju prodavca, odgledale video-snimak intervjua sa kandidatkinjom za tu poziciju i procenile ličnost kandidatkinje na skali Big Five Inventory ($\alpha=.84$) i njenu podobnost na Skali za procenjivanje podobnosti kandidata za obavljanje posla (četiri indikatora - sposobnosti, ličnost, motivacija i integralna podobnost kandidata, $\alpha=[.83; .93]$). Rezultati hijerarhijske regresije pokazuju da prvi blok prediktora koji su činile procenjivačeve procene crta ličnosti kandidatkinje objašnjava 53% ($F(5,154)=34.0, p<.01$) varijanse procene motivacije kandidatkinje, pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju procena Savesnosti ($\beta=.45, p<.01$), Ekstraverzije ($\beta=.33, p<.01$), Saradljivosti ($\beta=.25, p<.01$) i Neuroticizma ($\beta=.17, p<.05$); 51% varijanse ($F(5,154)=32.4, p<.01$) procene adekvatnosti ličnosti kandidatkinje pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju procene Otvorenosti ($\beta=.23, p<.01$), Saradljivosti ($\beta=.20, p<.01$), Savesnosti ($\beta=.20, p<.01$), Ekstraverzije ($\beta=.19, p<.01$) i Neuroticizma ($\beta=-.15, p<.05$); 48% varijanse ($F(5,154)=28.7, p<.01$) integralne procene pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju procena Savesnosti ($\beta=.33, p<.01$), Saradljivosti ($\beta=.21, p<.01$) i Otvorenosti ($\beta=.18, p<.05$) i 45% ($F(5,154)=26.65, p<.01$) varijanse procene sposobnosti kandidatkinje pri čemu se kao značajni prediktori izdvajaju procena Savesnosti ($\beta=.36, p<.01$) i Otvorenosti ($\beta=.20, p<.05$). Drugi blok prediktora, koji su činile pozitivna i negativna afektivnost procenjivača i treći, koji su činili produkti pozitivne i negativne afektivnosti i procene crta ličnosti kandidatkinje, ne doprinose značajno povećanju proporcije objašnjene varijanse nijednog kriterijuma, što znači da pozitivna i negativna afektivnost nemaju ni ulogu prediktora procene podobnosti kandidatkinje za obavljanje posla, ni moderatora veze između procene crta ličnosti kandidatkinje i procene podobnosti kandidatkinje za obavljanje posla.

Ključne reči: pozitivna i negativna afektivnost procenjivača, procena ličnosti kandidata, procena podobnosti kandidata za obavljanje posla

RELACIJE IZMEĐU STRESA I ZADOVOLJSTVA POSLOM KOD NASTAVNIKA U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA

Jelena Grubačić, Milanko Čabarkapa
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Veoma aktuelna i značajna tema u novije vreme u okviru psihologije rada i organizacione psihologije jeste stres na radu i njegov uticaj na zadovoljstvo i dobrobit zaposlenih. Polazeći od dosadašnjih saznanja koja se odnose na taj problem, u ovom istraživanju smo pokušali da objasnimo povezanost stresa na radu i zadovoljstva poslom kod nastavnika u osnovnim i srednjim školama, uz uključivanje moderatorskih varijabli - demografskih karakteristika i osobina ličnosti. Pored teorijskog cilja da se bolje upoznaju i objasne činioci i priroda veze ove dve pojave (stresa i zadovoljstva na poslu), praktični cilj je usmeren na predlaganje i implementaciju preventivnih mera ili drugih organizacionih oblika intervencija, za snižavanje stresa i podizanje nivoa zadovoljstva zaposlenih u našim školama. Ispitivanje je neeksperimentalno, eksplorativnog tipa i ima karakter korelacione studije. Za procenu stresa korišćena je modifikovana verzija Kuperove skale, za procenu zadovoljstva poslom upitnik Milice Guzine, dok su osobine ličnosti merene putem upitnika NEO-PR, a podaci o demografskim varijablama su prikupljeni putem ankete. Uzorak je prigodan i čine ga nastavnici i učitelji iz četiri osnovne i tri srednje škole u Beogradu. Ukupno je ispitivanjem obuhvaćeno 37 nastavnika i učitelja iz osnovnih škola i 27 nastavnika iz srednjih škola. Za obradu podataka u ovom istraživanju korišćeni su t-test i analiza varijanse za utvrđivanje značajnosti razlika između grupa, analiza glavnih komponenti za utvrđivanje strukture ispitivanih pojava, a povezanost između stresa i zadovoljstva poslom proverena je izračunavanjem Pirsonovog koeficijenta korelacije. Rezultati istraživanja pokazuju da postoje određene razlike u faktorima i nivou stresa i zadovoljstva poslom kod nastavnika u osnovnim i srednjim školama. Takođe su rezultati pokazali da su ove dve pojave povezane bez obzira na vrstu posla (škole), kao i da demografske varijable i određene osobine ličnosti imaju moderatorski uticaj na doživljaj stresa na radu i zadovoljstvo poslom. Faktori koji su se izdvojili kao najvažniji činioci stresa kod učitelja i nastavnika bili su: organizacija posla, obim posla, zahtevi posla, stepen odlučivanja, stručno usavršavanje, visina primanja, sigurnost posla, međuljudski odnosi, konflikti i uslovi na radu.

Ključne reči: škola, nastavnici, stres na radu, zadovoljstvo poslom

ZADOVOLJSTVO POSLOM U PRIVATNIM I DRŽAVNIM ORGANIZACIJAMA

Zorica Marković, Dušan Todorović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Proces tranzicije odražava se na brojne segmente društva, a posebno na funkcionisanje privrede prelaskom oblika svojine organizacija iz državnih i društvenih u privatne. Menja se način poslovanja, uslovi rada, zahtevi koji se postavljaju radnicima i odnos prema zaposlenima. Promene se odražavaju, između ostalog, i na zadovoljstvo poslom. Zadovoljstvo poslom uglavnom se određuje kao afektivni odnos čoveka prema činionicima posla i okruženju. Zbog značaja koji zadovoljstvo poslom ima na uspešnost poslovanja organizacije, čest je predmet istraživanja i to češće u profitnim nego neprofitnim organizacijama (Brooke, 2007). Cilj istraživanja je ispitati postojanje razlika u izraženosti pojedinih faktora zadovoljstva poslom između zaposlenih u privatnim i državnim organizacijama, imajući u vidu da oblik svojine menja uslove poslovanja i tretman zaposlenih, što se odražava na zadovoljstvo poslom. Stepen zadovoljstva poslom kod zaposlenih meren je kraćom verzijom Miniesota upitnika za merenje zadovoljstva poslom (Minnesota Satisfaction Questionnaire, Short form – MSQ, Weiss, Dawis, England, Lofquist, 1977). Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 200 ispitanika, polovina zaposlenih u privatnim, a polovina zaposlenih u državnim organizacijama, različitog pola, starosti od 25 do 55 godina. Rezultati pokazuju da ne postoje razlike u opštem zadovoljstvu poslom između zaposlenih u privatnim i državnim firmama. Međutim, postoje razlike u zadovoljstvu pojedinim faktorima posla između zaposlenih u privatnim i državnim organizacijama. Ispitanici zaposleni u državnim organizacijama zadovoljniji su aspektima rada koji se odnose na egzistencijalne potrebe (visina primanja, fizički uslovi rada) kao i intrinzičkim aspektima rada odnosno suštinom posla, u odnosu na zaposlene u privatnim organizacijama. Razlike su statistički značajne (Sig. > 0,05). Utvrđeno je da ne postoje razlike u stepenu opšteg zadovoljstva poslom između ispitanika različitog pola, kao ni između ispitanika različite starosne dobi.

***Ključne reči:** zadovoljstvo poslom, zaposleni, privatne, državne organizacije*

ZADOVOLJSTVO POSLOM: UTICAJ ORGANIZACIJSKE KULTURE, ORGANIZACIJSKE PRAVDE I DEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA

Biljana Mirković, Svetlana Čizmić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, BiH; Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Najvažniji među svim stavovima zaposlenih je stav prema njihovom poslu, odnosno zadovoljstvo poslom. Ovo istraživanje imalo je za cilj; prvo, utvrditi u kojoj mjeri organizacijska kultura i organizacijska pravda doprinose zadovoljstvu poslom; drugo, utvrditi da li postoje statistički značajne razlike u zadovoljstvu pojedinih aspektima posla zaposlenih koji se razlikuju prema demografskim obilježjima. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 175 osoba zaposlenih u zdravstvu i prosvjeti u Banjoj Luci. U istraživanju su korišćeni slijedeći instrumenti: Skala zadovoljstva poslom, Skala organizacijske kulture, Skala organizacijske pravde i Upitnik demografskih karakteristika. U obradi podataka je korišćena hijerarhijska regresiona analiza i multivarijantna analiza varijanse. Rezultati pokazuju da organizacijska kultura i organizacijska pravda objašnjavaju 60% ($p < .01$) varijanse zadovoljstva poslom, a kao značajni prediktori izdvojili su se birokratska kultura ($p < .01$), podržavajuća kultura ($p < .01$), distributivna pravda ($p < .01$) i interpersonalna pravda ($p < .05$). Kada je riječ o demografskim karakteristikama, starost pravi značajnu razliku na zadovoljstvu saradnicima ($F(3)=2.650$; $p=.050$); saradnicima su najmanje zadovoljni zaposleni starosti 31–40 godina, dok su zaposleni starosti preko 51 godine najzadovoljniji saradnicima. Nivo obrazovanja pravi značajnu razliku na zadovoljstvu platom ($F(3)=3.761$; $p=.012$), zadovoljstvu beneficijama ($F(3)= 3.166$; $p=.026$) i zadovoljstvu radnim procedurama ($F(3)= 4.309$; $p=.006$); zaposleni sa završenom višom školom i fakultetom su najzadovoljniji platom i beneficijama a najmanje su zadovoljni radnim procedurama, dok su zaposleni sa završenim zanatom najmanje zadovoljni platom i beneficijama a najzadovoljniji su sa radnim procedurama. Dužina radnog staža pravi značajnu razliku na zadovoljstvu platom ($F(3)=5.215$; $p=.002$), zadovoljstvu rukovođenjem ($F(3)= 3.392$; $p=.019$), zadovoljstvu beneficijama ($F(3)=4,306$; $p=.00$) i zadovoljstvu nagrađivanjem ($F(3)= 3,420$; $p=.,019$); platom su najzadovoljniji zaposleni sa radnim stažom do 5 i preko 25 godina, rukovođenjem zaposleni sa radnim stažom do 5 godina, a beneficijama i nagrađivanjem zaposleni sa radnim stažom do 5 godina, dok su platom najmanje zadovoljni zaposleni sa radnim stažom 16–15 godina, rukovođenjem zaposleni sa radnim stažom 16–25 godina, a beneficijama i nagrađivanjem zaposleni sa radnim stažom 6 – 25 godina.

Ključne reči: *zadovoljstvo poslom, organizacijska kultura, organizacijska pravda, demografske karakteristike*

KREATIVNO REŠAVANJE KOMPLEKSNIH PROBLEMA NA RADU: INDIVIDUALNO VS. GRUPNO

Miroslava Đurišić Bojanović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U radu je proveravana hipoteza o superiornosti timskog rešavanja problema u odnosu na individualno u pogledu produkcije kreativnih rešenja. Tačnije, proveravan je stepen efektivnosti individualnog formata odlučivanja u odnosu na grupni. Problem istraživanja formulisan je pitanjem: da li timsko/grupno rešavanje složenih problema podstiče fluentnost ideja i kreativnost pojedinaca? Cilj istraživanja bio je da se utvrde razlike između individualne i timske produkcije u kreativnom rešavanju kompleksnih problema. Zadatak istraživanja bio je da se komparira odnos standardnih i kreativnih rešenja u individualnom i grupnom rešavanju kompleksnih problema. Ispitivanje je izvedeno 2013. na prigodnom uzorku studenata četvrte godine na modulu psihologije rada na Filozofskom fakultetu u Beogradu (N=35). U istraživanju je primenjen mešoviti istraživački metod - nacrt uklapanja, odnosno kombinovanja metoda kvalitativne i kvantitativne analize. Svi ispitanici su i individualno i timski rešavali isti kompleksni problem u oblasti upravljanja ljudskim resursima. Produkovana rešenja metodom kvalitativne analize kategorisana su od strane dva nezavisna procenjivača prema tipu kreativnog doprinosa. Zatim su deskriptivnim i neparametrijskim statističkim analizama ispitane razlike u kreativnoj produkciji predloga za rešavanje problema. Analiza rezultata nije potvrdila početne pretpostavke: timska produkcija nije bila ni obimnija ni kvalitetnija u odnosu na individualnu. Naprotiv, standardna rešenja su bila češći izbor timova. Nalazi ovog istraživanja ukazuju na značaj daljih ispitivanja u pravcu identifikacije psiholoških mehanizama koji bi doprineli afirmaciji pojedinca u grupnom/timskom kreativnom rešavanju problema.

***Cljučne reči:** timski/individualni učinak, standardno/kreativno rešavanje problema, kreativni doprinos*

RADNO OPTEREĆENJE, FIZIČKO ZDRAVLJE I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM ZDRAVSTVENIH RADNIKA I RADNIKA U OBRAZOVANJU

Elisaveta Sardžoska, Biljana Blaževska Stoilkovska
Filozofski fakultet, Univerzitet u Skoplju, Makedonija

U radu su upoređene percepcije određenih aspekata opterećenosti na radu, te procene subjektivnog blagostanja dve grupe zaposlenih u javnom sektoru u Makedoniji (34 učitelja osnovnih škola i 35 zdravstvenih radnika u bolnicama) različitog uzrasta, pretežno ženskog pola i visokog obrazovanja. Primenjene su Kuperova skala radnog opterećenja, skala Rusinove, Vasileve i Žiliove za procenu fizičkog zdravlja i skala životnog zadovoljstva u Amodu. Postulirano je da zdravstveni radnici percipiraju da su opterećeniji na radu, da su slabijeg fizičkog zdravlja i da su manje zadovoljni svojim životom. Analiza varijanse je pokazala da su zdravstveni radnici opterećeniji samo organizacijom posla ($F(1, 67) = 3.86; p < .054$) i da su manje zadovoljni ličnim životnom nego prosvetni radnici ($F(1, 67) = 5.98; p < .017$). Nisu nađene značajne razlike na drugim aspektima radne opterećenosti niti u fizičkom zdravlju između ove dve grupe ispitanika. Regresiona analiza je ukazala da interpersonalne relacije objašnjavaju značajnih 11.5% varijanse fizičkog zdravlja, dok organizacija rada i balans radnog i personalnog života objašnjavaju 19.3% varijanse životnog zadovoljstva kad je reč o uzorku ispitanika. Da bi se smanjila opterećenost na radu, neophodno je da se unaprede organizacija posla i međuljudski odnosi, te da se bolje usaglase radne obaveze i lični život ispitanika.

Ključne reči: aspekti radnog opterećenja, subjektivno blagostanje

MLADI I (NE)ZAPOSLENOST

Žaklina Đurić

Nacionalna služba za zapošljavanje, Filijala Valjevo

Analiza nezaposlenih mladih kadrova ukazuje na ozbiljan problem koji nameće potrebu za njegovim rešavanjem. Dublje, svestranije i temeljnije istraživanje u toj oblasti zapošljavanja zahteva predlog mera za uspešno prevladavanje problema i/ili veći stepen kontrole. Neki od problema nezaposlenih mladih kadrova su: neusklađenost ponude i potražnje, odnosno neusklađenost obrazovnog sistema sa zahtevima tržišta rada, otežan pristup plaćenijim poslovima, nizak nivo učešća mladih u odlučivanju, neadekvatnost standarda rada i zanimanja, nedostatak radnog iskustva i drugo. Prva i prioritetna mera u cilju zapošljavanja mladih kadrova je otvaranje radnih mesta, što zavisi od ekonomskih prilika u određenoj sredini i regionu. Sa čim su sve suočeni mladi kadrovi na putu ka traženju posla i koje ih (ne)prilike očekuju, može se videti na osnovu pregleda statističkih podataka u prethodnih desetak godina, kao i na osnovu prikaza određenih mera, aktivnosti i zadataka koje je imala služba za zapošljavanje. U radu je razmatrano zapošljavanje, odnosno mogućnosti zapošljavanja i uzroci nezaposlenosti mladih stručnih kadrova starosti do 30 godina bez obzira na stepen stručnosti, a u odnosu na određene podsticajne programe zapošljavanja koji se nude od strane Nacionalne službe za zapošljavanje. Pored toga, prikazani su osnovni statistički podaci o stopi nezaposlenosti mladih kadrova, potencijalnim razlozima, kao i posledicama (socijalnim, psihološkim itd) nezaposlenosti mladih. Uloga Nacionalne službe za zapošljavanje prikazana je kroz aktivnosti utvrđene programom rada, koje se sprovode u cilju poboljšanja zapošljavanja mladih. Prikaz podataka o nezaposlenosti, odnosno zapošljavanju mladih kadrova u našoj zemlji, konkretno za Kolubarski region, odnosi se na prethodnih deset godina.

***Ključne reči:** zaposlenost, nezaposlenost, mladi do 30 godina, uzroci i posledice, plan zapošljavanja mladih*

SAMOPROCENA BUDUĆIH PREDUZETNIKA

Aleksandra Štrbac, Anđelka Pajtić
Nacionalna služba za zapošljavanje, Filijala Zrenjanin;
Nacionalna služba za zapošljavanje, Filijala Šabac

U radu su prezentovani rezultati istraživanja, čiji cilj je bio da se utvrdi kako nezaposleni, koji planiraju da pokrenu sopstveni biznis, procenjuju svoje kapacitete. Pokretanje, razvoj i upravljanje sopstvenim biznisom zavisi od mnoštva eksternih faktora, ali i od individualnih (sposobnosti, osobine ličnosti, motivacija, veštine, znanja). Kako profil uspešnog preduzetnika empirijski još nije utvrđen, za komparaciju koristimo set poželjnih osobina, do kojih je više autora došlo istraživačkim putem.

Za potrebe ovog rada analizirane su 4 vrste upitnika (kreirani u okviru „Serbia Employment Promotion Projekt“, Prepared by Worldwide Strategies), koje su popunjavali nezaposleni opredeljeni za pokretanje privatnog biznisa, uz finansijsku podršku programa za samozapošljavanje Nacionalne službe za zapošljavanje, u Filijali u Zrenjaninu, u okviru edukativno-informativne obuke „Kako da postanem preduzetnik“, u segmentu obuke „Psihološki aspekti preduzetništva“ koji realizuju psiholozi. Upitnik „Motivacionih indikatora“ popunilo je 80 ispitanika na obukama tokom 2012. g. Proces samoprocene glavnih pokretača odvija se uz korišćenje sledeće liste mogućih indikatora: komfor, struktura, međuljudski odnosi, priznanja, moć i samoispunjenje. Dominantni indikatori motivacije za buduće preduzetnike su komfor i samoispunjenje. Na obukama 2011. g. 74 ispitanika su popunjavala tri upitnika. Upitnik „Prednosti i nedostaci preduzetništva“ pokazao je da ispitanici prednostima smatraju: mogućnost da pokažu talenat i sposobnosti, da svakodnevno odrede sebi broj radnih sati, da zarade novac, da pokažu šta umeju, dok nedostatak slobodnog vremena, spremnost da im neke ideje budu odbijene, obavezu preuzimanja odgovornosti za sebe i preduzeće i obavezu da rade i ono u čemu ne uživaju, smatraju nedostacima preduzetništva. Na upitniku nazvanom „Samoprocena karakteristika“, vršeci samoprocenu date 22 karakteristike na skali Likertovog tipa, preduzetnici-početnici smatraju da u najvećoj meri poseduju: upornost (83%), preuzimanje odgovornosti (77%), težnju ka uspehu (75%), energičnost (72%), komuniciranje sa ljudima (69%). Strpljivost, dobro baratanje novcem i finansijama, fizičko zdravlje i optimizam su karakteristike koje 10-17% ispitanika smatra da poseduje u nedovoljnoj meri. Rezultat „Samoprocene poslovnih veština“ je da bi većinu zadataka obavljali sa lakoćom.

***Ključne reči:** budući preduzetnici, samoprocena, poslovne veštine, motivacija*

MERENJE VREMENA REAKCIJE U ONLINE EKSPERIMENTIMA

Svetlana Čičević, Aleksandar Trifunović, Milkica Nešić
Saobraćajni fakultet, Univerzitet u Beogradu; Saobraćajni fakultet, Univerzitet u Beogradu; Medicinski fakultet, Univerzitet u Nišu

Mobilni uređaji sa ekranima osetljivim na dodir, osim što stižu sve veću popularnost među različitim kategorijama korisnika, počinju da se primenjuju u mnogobrojnim različitim oblastima, počev od terenskog rada, u obrazovanju, a od nedavno i u različitim naučnim disciplinama. Uprkos njihovoj efikasnosti i ekonomskoj isplativosti, pouzdanost merenja i podataka dobijenih putem onlajn eksperimenata uz pomoć tablet računara će još dugo biti tema naučnih rasprava. U radu su opisani rezultati laboratorijskog eksperimenta merenja prostog vremena reakcije na tri različita medija: desktop računaru, mobilnom telefonu i tablet računaru. Zadatak svakog od 13 ispitanika bio je da što je brže moguće pritisnu taster na pojavu stimulusa (promena boje pozadine ekrana). Rezultati su pokazali značajne efekte vrste ekrana na brzinu reagovanja, kako na prosečnu vrednost, tako i na medijan. Najbrži način odgovaranja podrazumevao je klik tasterom miša dok su najsporija vremena reagovanja evidentirana za tablet računar. Nije bilo značajnih razlika u brzini reagovanja levom i desnom rukom za bilo koji tip uređaja. Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da su pri formulisanoj motorne odgovora preko ekrana osetljivog na dodir uključeni složeniji kognitivni procesi. Prilikom interpretiranja rezultata dobijenih u onlajn eksperimentu, neophodno je uzeti u obzir raznorodne činioce koji doprinose razlikama u vremenu reagovanja, kao što su tehničke performanse sistema i ekrana osetljivih na dodir, veličina ekrana, ali i ergonomske efekti korišćenja različitih prstiju obe ruke za davanje odgovora, ugao posmatranja i brojne razlike između korišćenih medijuma. Potrebno je naročito obratiti pažnju na povratne informacije različitih senzornih sistema, kao što su čulo dodira, vida, sluha, odnosno kvalitet korisničkih interfejsa kako bi se izbegla kompeticija vizuelnih i drugih resursa i poboljšale performanse na zadatku.

***Ključne reči:** vreme reakcije, tablet računari, onlajn eksperimenti*

EFEKAT PRIMARNOSTI U UČENJU

Miroslav Komlenić, Marija Mladenov
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Ovaj rad bavi se ispitivanjem efekta redosleda izlaganja slogova na uspešnost učenja. Sada već klasična istraživanja saglasna su o najboljem uspehu učenja slogova na početku (efekat primarnosti) i kraju serije (efekat recentnosti). Prema teoriji inhibicije, odgovorne su proaktivna i retroaktivna inhibicija koje deluju, jer izložene draži istovremeno izazivaju više različitih odgovora, pa osoba ne može da reaguje ili njene reakcije kasne. Dok prva deluje od prvog člana serije ka poslednjem, druga deluje obrnuto i obe dostižu najveću jačinu u sredini serije. Studentima psihologije u Nišu ($N = 90$) izlagana je serija od devet besmislenih slogova jednake dužine (tri slova) i ujednačene besmislenosti. Nelinearnom regresijom dobijena je U-krivulja povezanosti ranga i reprodukcije, u skladu sa pomenutom hipotezom ($df_1 = 2, df_2 = 6, b_2 = 1.93, p < 0.05$). Ispitanici su podeljeni i u kategorije prema najbolje naučenom delu niza (1. - najbolja prva trećina, 2. - najbolja druga, 3. - najbolja treća, 4. - najbolje prva i druga, 5. - prva i treća, 6. - druga i treća, 7. - jednako dobro sve tri trećine). Poređenjem frekvenci dobijeno je da je efekat primarnosti jači od efekta recentnosti, više ispitanika bolje je naučilo prvu trećinu u odnosu na treću trećinu slogova ($\chi^2=15.52, p<0.01$), kao i u odnosu na drugu trećinu ($\chi^2=24.92, p<0.01$). Nije dobijena razlika u frekvenciji ispitanika koji su najbolje naučili treću i onih koji su najbolje naučili drugu trećinu, što znači da U-krivulja nije pravilna. Rezultati pokazuju da U-krivulja bolje opisuje pomenuti odnos nego linearna, ali da je efekat primarnosti dominantniji. Od nekih ispitanika neformalno je dobijen introspektivni izveštaj: prvoizložene slogove su ponavljali zajedno sa sledećim sa liste. U sledećim istraživanjima trebalo bi sprečiti takvo ponavljanje instrukcijom ili uvođenjem nekog interferirajućeg zadatka između svakog sloga. Konačno, u sledećim eventualnim primenama rezultata ovog istraživanja, trebalo bi imati u vidu - pored ostalih poznatih principa rasporeda gradiva i strategija učenja - smeštaj težeg gradiva među prvima u rangu u rasporedu učenja.

Ključne reči: efekat primarnosti, efekat recentnosti, učenje serije

OSNOVNO OBRAZOVANJE DECE I ODRASLIH – SLIČNOSTI I RAZLIKE: MOTIVACIJA I PSIHOLOŠKI PRINCIPI UČENJA

Mira Dimitrijević
Osnovna škola "Njegoš", Niš

Program ogleda "Druga šansa" (FOOO - funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih) je pilotiran u 70 osnovnih škola širom Srbije. Reč je o programu koji je uveo vidljive novine na sistemskom nivou. Kroz program ogleda je izrađen i testiran kurikulum sa materijalima za učenje i podučavanje koji su prilagođeni odraslima. Očekuje se da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donese odluku o uvođenju FOOO u redovan sistem obrazovanja od školske 2013/14. godine. Rad sa odraslim polaznicima razlikuje se od rada sa decom, odnosno uobičajenog školskog rada. U procesu učenja i deca i odrasli obrađuju informacije na različite načine: vizuelno, auditivno i kinestetički i važno je izborom metoda rada pokriti sve ove stilove učenja. Međutim, postoje i izvesne razlike u učenju dece i odraslih. Deca u većoj meri zavise od tuđe odluke šta je važno da nauče, dok odrasli češće sami odlučuju o tome, pri čemu su uglavnom praktični. Deca očekuju da će im ono što nauče biti korisno u budućnosti, odrasli očekuju da im to bude korisno odmah u svakodnevnom životu. Deca imaju malo ili uopšte nemaju iskustva prema kojem mogu da izvode zaključke, odrasli imaju već prilično čvrsto izgrađene vrednosti, uverenja i mišljenja. Zadatak nastavnika je da, uzevši u obzir individualne karakteristike, interesovanja, potrebe, težnje i osećanja svojih učenika (deca/odrasli), primeni principe učenja (dece/odraslih) u nastavi na odgovarajući način da bi povećao motivaciju za učenje.

Ključne reči: osnovno obrazovanje dece/odraslih, psihološki principi učenja, motivacija za učenje

PRAKTIČNE IMPLIKACIJE ISTRAŽIVANJA STRATEGIJA UČENJA I POSTIGNUĆA U ŠKOLI

Biljana Pejić, Vesna Sisel
Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd

U radu se analizira odnos između strategija učenja i školskog uspeha. Namera je da u okviru jednog šireg istraživanja vezanog za odnose strategije učenja, slobodnih aktivnosti i opšteg uspeha u školi sagledamo odnos, tj. povezanost različitih faktora strategija učenja sa opštim uspehom i njihove praktične implikacije. Naime, želimo da ispitamo koje strategije učenja najviše doprinose ostvarivanju boljih rezultata u školi. Strategije učenja su definisane preko tri faktora, izdvojena faktorskom analizom podataka prikupljenih zadavanjem upitnika sačinjenog za potrebe ovog istraživanja: 1) usmerenost na sadržaj učenja, 2) vremensku organizaciju učenja i 3) sistematičnost u radu na tekstu. U istraživanju je učestvovalo 300 učenika osmog razreda osnovnih škola iz Beograda. Uzorak je ujednačen po uzrastu i polu. Učenici su testirani u periodu 2012/13, u cilju profesionalnog usmeravanja za izbor srednje škole. Pored standardne baterije testova, učenici su popunjavali Upitnik o strategijama učenja, koji sadrži 18 pitanja u formi tvrdnje i pitanja o školskom uspehu. Rezultati istraživanja pokazuju da je uspeh učenika u pozitivnoj korelaciji sa faktorima: usmerenost na sadržaj učenja i vremenska organizacija učenja, ali ne i sa faktorom sistematičnost u radu na tekstu. Učenici koji ostvaruju bolji uspeh procenjuju da imaju dobru koncentraciju dok uče i da dobro organizuju vreme za učenje. Rezultati upućuju na zaključak da usmerenost na sadržaj učenja i vremenska organizacija učenja najviše doprinose postignuću učenika u osnovnoj školi. Odatle, za uspeh i stvaranje dobrih radnih navika je veoma važno da učenike instruišemo da dobro organizuju i kontrolišu vreme kroz redovno planiranje strukture vremena, kao i aktivan pristup sadržaju koji uče. Sistematičnost u radu na tekstu ili učenje tehnika rada je važan segment koji olakšava i ubrzava učenje, ali nije presudan za uspeh u školi.

Ključne reči: strategije učenja, školski uspeh

PODSTICANJE KRITIČKOG MIŠLJENJA KOD DECE

Nikola Mančić, Uroš Miljković, Aleksandra Mihajlović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student master studija)

U radu se razmatraju mogućnosti podsticanja kritičkog mišljenja kod dece školskog uzrasta. Autori napominju da je kritičko mišljenje širok pojam i ukazuju na njegova različita određenja, koja se mogu sresti u radovima najuticajnijih teoretičara u ovoj oblasti. Takođe, autori predstavljaju pojedine elemente i obeležja kritičkog mišljenja. U drugom delu rada, autori razmatraju na koji način se kritičko mišljenje može razvijati kod dece školskog uzrasta, pozivajući se na određene praktične programe, koji za cilj imaju podsticanje razvoja ove sposobnosti. Stav autora je da se kritičko mišljenje može uspešno razvijati kod dece još od prvih razreda osnovne škole, za šta su, pored individualnih intelektualnih kapaciteta, važni i stimulativna sredina, povoljno delovanje porodice, škole i šire socijalne sredine. Autori kao polazište za takav stav uzimaju teoriju Lava Vigotskog i njegovo shvatanje o ulozi koju sociokulturno okruženje ima u razvoju pojedinca. U završnom delu rada, autori rezimiraju prethodno rečeno i izražavaju uverenje da će škole, u godinama koje su pred nama, više pažnje posvetiti prepoznavanju darovite dece i podsticanju njihovog intelektualnog razvoja u celini.

***Ključne reči:** kritičko mišljenje, razvoj kritičkog mišljenja, škola, programi usmereni na razvoj kritičkog mišljenja*

POVEZANOST EMOCIONALNE KOMPETENCIJE, ISPITNE ANKSIOZNOSTI I ŠKOLSKOG USPJEHA KOD UČENIKA PRVOG I DRUGOG RAZREDA SREDNJE ŠKOLE

Olivera Davidović, Ivana Zečević
Osnovna škola "Zmaj Jova Jovanović", Banja Luka, BiH;
Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, BiH

U istraživanju je ispitivana povezanost emocionalne kompetencije, ispitne anksioznosti i školskog uspjeha učenika I i II razreda srednje škole. Emocionalnu kompetenciju definišemo kao skup emocionalnih vještina koje nam omogućavaju da odaberemo ispravan način upotrebe osjećaja i nesvjesnih, instinktivnih mehanizama u interakciji sa drugim ljudima, kao i u shvatanju i poboljšanju samog sebe. Osnovne komponente emocionalne kompetencije su: prepoznavanje, korišćenje, razumijevanje i upravljanje emocijama. Ciljevi istraživanja su bili da se ispita odnos emocionalne kompetencije i ispitne anksioznosti, zatim u kojoj mjeri je emocionalna kompetencija povezana sa školskim uspjehom i da li postoji razlika po polu kada je u pitanju odnos emocionalne kompetencije i školskog uspjeha. Takođe se analizirala povezanost ispitne anksioznosti i školskog uspjeha s obzirom na različite kategorije školskog uspjeha kod učenika, zatim povezanost sociodemografskih obilježja i ispitne anksioznosti s obzirom na različite nivoe obrazovanja roditelja i postojanje razlike između polova u pogledu povezanosti ispitne anksioznosti i školskog uspjeha. Ispitivanje je obavljeno u Banjaluci, u dvije srednje škole (gimnazija i građevinska), na uzorku od 364 učenika. Korišćene su dvije skale: UEK-45 – Uпитnik emocionalne kompetentnosti (Takšić, 2002) sa 45 ajtema raspoređenih u tri skale: Sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija, Sposobnost izražavanja i imenovanja emocija i Sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama, i SKAN - Skala ispitne anksioznosti (Zečević, 2005), sa 29 ajtema koji čine tri grupe: fizički, emocionalni i bihejvioralni odgovori na stresnu situaciju. Rezultati koji su dobijeni ukazuju na postojanje negativne korelacije između emocionalne kompetencije i ispitne anksioznosti. Takođe je dobijeno odsustvo povezanosti između emocionalne kompetencije i školskog postignuća, što ukazuje na to da emocionalno kompetentnije osobe ne postižu bolji školski uspjeh. Ovo istraživanje ukazuje na negativnu povezanost ispitne anksioznosti na školski uspjeh, tj. da njeno povećanje utiče na smanjenje školskog uspjeha, kao i na razliku između polova tj. da djevojčice imaju u prosjeku višu ispitnu anksioznost od dječaka.

***Ključne reči:** emocionalna kompetencija, ispitna anksioznost, školski uspjeh*

PROGRAM FIZIČKE AKTIVNOSTI (PFA) I DAROVITOST DECE

Dragica Gutalj

Predškolska ustanova „Radosno detinjstvo“, Novi Sad

Prirodna potreba deteta, od mišićne akcije potrebne za disanje, pa sve do puzanja, uspravljanja, prvih koraka, hoda, trčanja, okretanja oko ose svog tela, određena je nastankom pokreta. Obezbeđivanjem uslova da se ta potreba zadovolji, stimulirano svojim raznolikim okruženjem, dete je motivirano na razvoj njemu novih oblika adaptacije na novonastale uslove. Prirodni oblici kretanja, kao osnovni element igre, korisna su i stimulativna sredstva podsticanja razvoja punog potencijala deteta. Program fizičke aktivnosti (PFA) je zasnovan na rezultatima neurofizioloških istraživanja koji pokazuju da postoji značajna veza između darovitosti i fizičke aktivnosti, podsticanja formiranja sinapsi u kori velikog mozga, intelektualnih sposobnosti. Program fizičke aktivnosti za decu do tri godine omogućava da se detektuje darovitost kroz oslanjanje na dečiji potencijal koji se kontinuirano razvija kroz igru, korišćenje igrovnog materijala i igrački koje nisu završene, koje traže aktivno učešće deteta u procesu vaspitanja. Holističko gledanje na dete i takav pristup detetu kao individui je od izuzetnog značaja za razvoj darovitosti. Kroz Program fizičke aktivnosti za decu do tri godine celovito se sagledavaju kako razvojni tako i zdravstveni aspekti. Program se može prilagoditi uslovima sredine, može biti primenjen u otkrivanju slabosti senzorno-perceptivnog, vestibularnog sistema i sistema vida, kao i u terapiji.

***Ključne reči:** program fizičke aktivnosti (PFA), igra, darovitost*

STIDLJIVO DETE U VRTIĆU: KAKO SE PONAŠA, ŠTA MISLI I OSEĆA

Olgica Babić Bjelić
Predškolska ustanova, Zrenjanin

U ovom radu predstavljamo saznanja do kojih smo došli kroz realizaciju psiholoških radionica "Stidljivo dete", u kojima je učestvovalo 79 vaspitača i 34 roditelja dece koja pohađaju predškolsku ustanovu. Ciljevi ovih radionica bili su: povećanje stepena osetljivosti odraslih za način na koji stidljiva deca doživljavaju svet, za to šta misle i kako se osećaju i upoznavanje sa različitim strategijama za prevazilaženje stidljivosti. U grupi vršnjaka stidljivo dete može proći nezapaženo, naročito u poređenju sa vršnjacima koji ispoljavaju teškoće u kontroli impulsa, agresiju, teškoće u održavanju pažnje... Na prevazilaženju stidljivosti radimo onda kada stidljivost izgleda tako da dete ne može da kontroliše tu crtu ličnosti, i kada dete ne može da funkcioniše onako kako želi: da se druži, igra, bavi sportom, glumom. Ako stidljivo ponašanje tumačimo kao samovoljno ili prkosno, može se desiti da dete bude kažnjeno ili ismejano zato što čuti kad je pozvano da govori ili se uključi u igru. Time nećemo pomoći razvoj deteta, samo pravimo emocionalnu štetu. Ako pomoć detetu da postane otvorenije sagledamo kao razvojni projekat, sličan pomaganju detetu da nauči da deli igračke ili da uči jezik, možemo veoma pozitivno uticati na prevazilaženje stidljivosti. Vaspitači i roditelji treba da podrže detetovu potrebu da se u rad uključi sopstvenim tempom, da mu olakšaju uključivanje u igru i pomognu da razvije socijalne veštine. Konkretno podrške stidljivom detetu su: sprečavanje etiketiranja deteta kao stidljivog; pokazivanje empatije i govorenje o tome kada ste se vi slično osećali i kako ste prevazišli stid; motivisanje deteta da se ponaša otvoreno, objašnjavanjem koje će koristi ono imati od toga; uključivanje dece u aktivnosti koje zahtevaju razmenu i saradnju, a izvode se u paru i u malim grupama; modelovanje i nagrađivanje otvorenog ponašanja: postavite ciljeve i merite napredovanje.

Ključne reči: stidljivo dete, povučенost, socijalne veštine

USPOSTAVLJANJE PRAVILA KAO USLOV ZA POZITIVNU DISCIPLINU U RAZREDU

Svetlana Pandiloska Grnčarovska, Gordana Stankovska, Fadbi Osmani
Drzaven Univerzitet, Tetovo, Makedonija

Proučavanje odnosa između dece, osobito proučavanje ponašanja dece kada se slobodno igraju, bez intervencije od strane odraslih, pokazuje da oni sami donose određena pravila. U svim igrama oni organizuju potrebnu disciplinu, koju slobodno prihvataju i poštuju. Ovu situaciju treba iskoristiti i kada se radi o odnosima između učenika u razredu. To bi značilo da će se od učenika tražiti da budu aktivni, tj. biće im dozvoljena sloboda koja će im omogućiti da istražuju, eksperimentišu, proveravaju i pronalaze rešenja. Ovako shvaćena, sloboda učenika ne predstavlja anarhiju, tj. to ne znači da učenici mogu da rade šta hoće. Oni treba da prilagode svoje ponašanje uslovima koji im omogućavaju da razviju i obogate svoja iskustva, s ciljem da nastavnici mogu uspešno da intervenišu, da ih vode, usmeravaju i pripreme za uspešno integrisanje u svet odraslih. Pri uspostavljanju pravila koja treba da daju željeni efekat, potrebno je da se poštuju sledeća uputstva: 1) Treba doneti samo nekoliko pravila, tj. onoliko koliko će učenici moći da upamte. 2) Učenici moraju da učestvuju u njihovom formulisanju. 3) Pravilo treba formulisati u pozitivnom obliku. 4) Pravilo mora biti primenljivo u praksi. 5) Potrebna je spremnost za promenu neefikasnog pravila. 6) Kada se pravilo prekrši, mora da se preduzme nešto. Razredni čas nudi najveće mogućnosti za uspostavljanje pravila. Kad god se pojavi neki problem, nastavnik može da zatraži da se on stavi na dnevni red na razrednom času. Time se nastavnici oslobađaju obaveza da rešavaju problem, dolazi do perioda smirivanja pred pokušajem da se reši problem. Na ovakav način, umesto isticanja problema, traži se rešenje i izbegavaju se konfrontacije, rasprave i izgovori. Pritom, pored akademskih i socijalnih veština koje uče, učenici razvijaju i zdrav pojam o sebi i postaju uspešniji u donošenju odluka. Ovo su značajni dugoročni efekti pozitivnog pristupa u vaspitavanju učenika.

Ključne reči: ponašanje dece, disciplina, pozitivni pristup

PROCENA PREFERENCIJA UČENIKA I STUDENATA KADA SU U PITANJU OPTIMALNI FIZIČKI USLOVI ZA AKTIVNOST UČENJA

Ivana Vulić, Nađa Mladenović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu (studenti)

Cilj ovog istraživanja je otkrivanje preferencija u pogledu fizičkih uslova koji pogoduju procesu nastave i učenja. Upitnik korišćen u ovom istraživanju je konstruisan na osnovu preporuka iz literature, a tiču se odlika "optimalne učionice" (one koja pruža najbolje uslove za aktivnost učenja). Sva pitanja u upitniku su zatvorenog tipa, a sastavljena su na osnovu sledećih indikatora: opšte odlike, veličina učionice, veličina i oblik klupe, raspored sedenja, boja zidova, nastavna sredstva, osvetljenje učionice. Uzorak je brojao 105 ispitanika - 37.2% studenata i 62.8% učenika srednjih škola. Kada su u pitanju značajne opšte odlike optimalne učionice - 77.3% srednjoškolaca i 89.7% studenata smatra da učionice treba da budu funkcionalne tj. opremljene samo sredstvima potrebnim za nastavu ($p < 0.01$); 84.8% srednjoškolaca i 76.9% studenata smatra da ne treba da budu estetski uređene tj. da sadrže dekorativne elemente koji nisu nužni za izvodjenje nastave ($p < 0.01$); konačno, kad je u pitanju komfornost - srednjoškolci nisu jasno opredeljeni (51.5% prema 48.5%), dok 69.2% studenata smatra da učionica treba da bude komforna ($p < 0.05$). Razlike između učenika i studenata postoje i na sledećim varijablama: raspored sedenja (Hi kvadrat=16.418; $p < 0.01$), veličina učionice, (20.050; $p < 0.01$) veličina klupe (25.690; $p < 0.01$), nastavna sredstva (22.896; $p < 0.01$) i izvor osvetljenja (9.674; $p < 0.01$). Analizom odgovora dolazi se do zaključka da se preferencije učenika i studenata u velikoj meri slažu sa realnim izgledom učionica u našim obrazovnim institucijama - za njih je optimalna učionica ona u kojoj i sami pohađaju nastavu. Izgled učionica u srednjim školama je, pak, takav da uglavnom odgovara samo frontalnom obliku rada. Važno je da obrazovna institucija preispita i prilagodi izgled učionice cilju i obliku nastave koje želi da postigne, što će omogućiti da prostor u kojem se nastava odvija olakša i pospeši aktivnost učenja. To će doprineti ostvarenju funkcionalnosti učionice kao prostora za učenje, što je i u skladu sa preferencijama učenika.

Ključne reči: ekološka psihologija, izgled učionica, uslovi pogodni za učenje, preferencije učenika

UTICAJ FIZIOLOGIJE NA RAZVOJ EKPERIMENTALNE PSIHOLOGIJE U SRBIJI

Vladimir Nešić, Milkica Nešić, Svetlana Čičević
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu; Medicinski fakultet, Univerzitet u
Nišu; Saobraćajni fakultet, Univerzitet u Beogradu

Sticajem različitih istorijskih okolnosti savremena psihologija prepoznaje svoje korene u fiziologiji i medicini 19. veka u Nemačkoj. Za osnivanje prve laboratorije za eksperimentalnu psihologiju zaslužan je Vulhelm Vunt (Lajpcig, 1879), po osnovnom obrazovanju lekar koji je doktorirao u Hajdelbergu sa temom O taktilnoj osetljivosti, kao asistent Hermana von Helmholca koji je takođe bio lekar i fizičar. Helmholtz i Miler su poznati po zakonu o specifičnim nervnim energijama. U to vreme psihologiju u Srbiji na Velikoj školi, kao i ranije u Liceju u Kragujevcu, a kasnije na Univerzitetu u Beogradu predavali su uglavnom filozofi i pravnici. Značajno približavanje evropskim, a pre svega nemačkim trendovima u psihologiji događa se izborom Ljubomira Nedića za stipendistu Ministarstva prosvete u Srbiji, kome je kao studentu medicine u Jeni ponuđeno da studira psihologiju kod Vunta u Lajpcigu. Takođe, i preko drugih naučnih i ličnih kontakata širi se prostor u kome se prepliću fiziološki i psihološki pristup u istraživanju pojedinih problema, kako na evropskim univerzitetima, tako i u Srbiji. No, tek osnivanjem Medicinskog fakulteta u Beogradu, a nešto kasnije i Laboratorije za eksperimentalnu psihologiju u Beogradu stvaraju se institucionalni uslovi za razvijanje ovih nauka. U ovom radu će biti analizirani naučni doprinosi pojedinih istraživača koji su unapredili saradnju fiziologije i psihologije i bez čijih rezultata se teško može zamisliti savremena nauka, kao i pojedine posebne discipline koje su se stvorile kroz ovu interakciju.

Ključne reči: eksperimentalna psihologija, fiziologija, Srbija

GENERATIVNOST U ODRASLOM DOBU

Vesna Anđelković, Ivana Zubić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu;
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student doktorskih studija)

Generativnost predstavlja jedan od važnih zadataka odraslog doba, a različiti oblici generativnosti imaju različita optimalna doba u životima odraslih. Stoga smo želeli da ispitamo da li postoje statistički značajne razlike u stepenu izraženosti generativnosti između ispitanika mlade, srednje i starije odrasle dobi. Takođe, cilj istraživanja je i da se ispituju razlike u izraženosti generativnosti između ispitanika s obzirom na pol, nivo obrazovanja i mesto stanovanja. Istraživanje je obavljeno na geografskom klaster uzorku od 2023 stanovnika Srbije, starosti od 13-85 godina. Istraživanje je sprovedeno u 33 lokacije (gradovi i sela). Poduzorak istraživanja čije rezultate predstavljamo u ovom radu činilo je 1862 ispitanika, 58% žena i 42% muškaraca, svih obrazovnih nivoa. Grupu ispitanika mlade odrasle dobi činili su ispitanici od 25 do 40 godina (48.1%), grupu srednje odrasle dobi od 41 do 60 godina (41.6%), a grupu starije odrasle dobi činili su ispitanici stariji od 60 godina (10.3%). Korišćena je PORPOS baterija, namenski konstruisan instrument od 389 stavki, koja između ostalog, sadrži skraćenu verziju skale generativnosti (Čubela-Adorić, Proroković, Penezić, Tucak 2006). Poredeći ispitanike mlade, srednje i stare odrasle dobi u odnosu na izraženost generativnosti utvrđeno je da ispitanici mlade dobi ($AS=10.20$) pokazuju veći stepen generativnosti no ispitanici srednje odrasle dobi ($AS=9.90$). Ako poredimo izraženost generativnosti ispitanika po polu i mestu stanovanja (selo/grad) ne uočavamo razlike na statistički značajnom nivou. Takođe rezultati pokazuju razlike u izraženosti generativnosti između određenih podgrupa ispitanika različitih nivoa obrazovanja na statistički značajnom nivou. Naime, ispitanici koji su završili osnovnu školu ($AS=9.85$) imaju manje izraženu generativnost u odnosu na ispitanike sa fakultetom ($AS=10.55$) i doktoratom ($AS=11.31$) na statistički značajnom nivou. Osobe koje su završile srednju školu ($AS=9.84$) imaju manje izraženu generativnost no ispitanici sa višom školom ($AS=10.17$), fakultetom i doktoratom na statistički značajnom nivou. Poređenjem ostalih grupa ispitanika nisu utvrđene statistički značajne razlike.

Ključne reči: generativnost, odraslo doba

ISPITIVANJE RAZVOJA POJMA LAŽI KOD MLADIH SA PODRUČJA BEOGRADA I SARAJEVA

Marija Bogičević, Alma Jeftić
Beaconhouse d.o.o. Beograd;
Fakultet umetnosti i društvenih nauka, Internacionalni univerzitet
u Sarajevu, BiH

Žan Pijaže i Lav Vigotski su se bavili razvojem pojmova kod dece. Rezultati istraživanja razvoja pojma laži pokazali su da mala deca nemaju u potpunosti razvijen pravi pojam laži i da broj tačnih odgovora raste u skladu sa razvojnom dobi. Manji broj istraživanja se tiče usvajanja pojma laži u starijem razvojnom uzrastu. Cilj istraživanja bio je utvrditi da li postoje razlike u shvatanju pojma laži na uzorku 144 dece uzrasta od 14, 17 i 20 godina sa područja Beograda i Sarajeva. Razlike su ispitivane u odnosu na mesto boravka, pol i uzrast. Primenjen je metod pričanja priča koji se sastoji u izlaganju unapred pripremljenih priča svakom ispitaniku i postavljanju dva pitanja. Rezultati su pokazali da nema razlike u davanju odgovora između ispitanika muškog i ženskog pola ni po jednom mogućem relevantnom kriterijumu. Ispitivanje razlika između tačnih odgovora u odnosu na mesto prema grupama priča je izvedeno dvofaktorijalnom multivalentnom analizom varijanse za ponovljena merenja. Utvrđena je statistički značajna razlika u tačnom odgovaranju na priče između ispitanika iz Beograda i Sarajeva ($F(.065) = 9.791$, $df = 1$, $p = .00$) – ispitanici iz Beograda ($M = 2.98$, $SE = .06$) tačnije odgovaraju na priče nego ispitanici iz Sarajeva ($M = 2.70$, $SE = .06$). Nisu utvrđene razlike među ispitanicima na uzrastu od 14 godina, ali su se značajne razlike pojavile u jednoj priči na uzrastu od 17 godina i u jednoj priči na uzrastu od 20 godina. Analizirane grupe priča u celini pokazuju slične rezultate - na uzrastu od 14 godina nema značajnih razlika između gradova, na uzrastu od 17 godina postoje značajne razlike u dve grupe priča, a na uzrastu od 20 godina postoji značajna razlika u jednoj grupi priča. Ukupnom analizom je utvrđeno da deo ispitanika na sva tri uzrasta ima razvijen pojam laži.

Ključne reči: pojam, laž, Pijaže, Vigotski

SPOSOBNOST UČENIKA ZA PREPOZNAVANJE ODREĐENIH OBLIKA NASILJA

Ivana Lukić, Aleksandra Simčević, Aleksandra Malenović
Uprava za dečiju, socijalnu i primarnu zdravstvenu zaštitu, Niš;
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student);
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student);

Zloupotreba i zlostavljanje deteta obuhvata sve oblike fizičkog ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnu zloupotrebu, zanemarivanje ili nemaran postupak, kao i komercijalnu ili drugu eksploataciju, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog narušavanja detetovog zdravlja, ugrožavanja detetovog razvoja ili dostojanstva. Porodica je okruženje u kojem dete raste i u kojem treba dobiti sve što mu je potrebno za normalan rast i razvoj, no ponekad je to sredina u kojoj dete biva zlostavljano, zanemarivano. Najčešće se pod emocionalnim zlostavljanjem podrazumeva ponavljana činjenja ili nečinjenja roditelja ili staratelja, koja mogu izazvati ozbiljne i trajne ponašajne, kognitivne, afektivne i druge mentalne smetnje u detetovom emocionalnom razvoju. Istraživanjem sposobnosti učenika za prepoznavanje određenih oblika nasilja obuhvaćeno je 444 učenika V, VI, VII i VIII razreda osnovne škole. U istraživanju su korišćena dva upitnika. Jedan upitnik sadrži 19 tvrdnji i ponuđene odgovore. Učenik treba da prepozna da li se radi o nasilju i da zaokruži potvrđan ili odričan odgovor. Drugi upitnik sadrži deset priča iz svakodnevnog života i po dva ponuđena odgovora. Rezultati ankete pokazuju da učenici otvorene, direktne oblike vršnjačkog nasilja uspešnije prepoznaju kao nasilne vršnjačke interakcije, za razliku od emocionalno-psiholoških i relacionih oblika vršnjačkog nasilja, koje učenici manje uspešno procenjuju kao nasilne. Učenici najuspešnije prepoznaju fizičko nasilje (96-98 %), seksualno nasilje (93%), zatim sledi emocionalno nasilje - pretnja, zastrašivanje, zloupotreba i prisila na određene postupke, kao i namerno uništavanje imovine (preko 90%). Najmanje uspešno procenjuju neke oblike emocionalnog i socijalnog nasilja, kao što su- pričanje laži o drugome, izolacija, ismevanje, davanje ružnih nadimaka, vređanje. Ovakvi rezultati ukazuju na mogućnost da oblici nasilja koji spadaju u emocionalno-psihološko i socijalno nasilje, učenici u određenoj meri smatraju uobičajenim načinom vršnjačke interakcije. Takođe, učenici pokazuju veću uspešnost u prepoznavanju školskog nasilja u odnosu na porodično nasilje.

Ključne reči: emocionalno nasilje, školsko nasilje, porodično nasilje

PREVALENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA U OSNOVNIM ŠKOLAMA: PRAKTIČNE IMPLIKACIJE ZA PREVENCIJU

Marija Marković, Branislava Popović-Čitić, Dubravka Mitrović
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Vršnjačko nasilje (buling) obuhvata širok spektar ponašanja kojima se ponovljeno i namerno vrši nasilje prema vršnjacima u odnosu na koje postoji nesrazmeran odnos moći. Zavisno od načina ispoljavanja, moguće je razlikovati fizičko, verbalno, relaciono i elektronsko nasilje među vršnjacima. S obzirom da poznavanje karakteristika vršnjačkog nasilja predstavlja preduslov planiranja efektivnih preventivnih programa u školskoj sredini, postavljeno je empirijsko istraživanje sa ciljem ispitivanja prevalencije različitih oblika nasilnog ponašanja učenika. Podaci su prikupljeni posebno kreiranim anketnim upitnikom, na uzorku od 568 učenika starijih razreda iz pet osnovnih škola iz Loznice, tokom decembra 2012. godine. Pouzdanost upitnika u celini, izražena Kronbahovim alfa koeficijentom interne konzistencije, iznosila je .86. Istraživački nalazi ukazuju na nisku prevalenciju nasilnog ponašanja učenika ($M=25.17$, $sd=7.41$, range 20-100), pri čemu se kao najučestalije izdvaja verbalno nasilje ($M=7.28$, $sd=3.66$, range 5-20) koje je, zavisno od konkretnog ponašanja, prisutno u rasponu od 5% do 17%. Procenat fizički nasilnih učenika kreće se u rasponu od 2% do 14% ($M=6.78$, $sd=2.78$, range 5-20), dok se učestalost ponašanja relacionog nasilja distribuira u opsegu od 1% do 11% ($M=5.89$, $sd=1.75$, range 5-20). Najmanje je zastupljeno elektronsko nasilje, čija prevalencija u pogledu svih ispitivanih ponašanja ne prelazi vrednost od 1% ($M=5.23$, $sd=0.96$, range 5-20). Dodatno, utvrđeno je da dečaci, u poređenju sa devojkama, u većoj meri ispoljavaju nasilno ponašanje ($t=2.74$, $df=566$, $p=.006$), posebno fizičko ($t=3.21$, $df=566$, $p=.001$) i verbalno ($t=3.36$, $df=566$, $p=.001$), kao i da postoji statistički značajna povezanost između uzrasta i ispoljavanja nasilnog ponašanja ($F=11.55$, $df=3$, $p=.000$). Na osnovu rezultata može se zaključiti da, bez obzira na nisku prevalenciju vršnjačkog nasilja među učenicima, procenat učenika koji se mogu svrstati u nasilne nije zanemarljiv. Ova saznanja mogu biti korisna za kreiranje preventivnih programa, pri čemu izbor adekvatnih intervencija i aktivnosti treba usmeriti na oblike i ponašanja kod kojih je utvrđen najviši broj nasilnih učenika u konkretnoj školi.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, nasilno ponašanje, prevencija, učenici, škola

PERCEPCIJA UČENIKA O NEGATIVNIM UTICAJIMA MEDIJA

Mario Stanojević, Lidija Bukvić, Branislava Popović Čitić
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Poslednjih nekoliko decenija intenzivno se istražuju mediji kao agens socijalizacije. U tim istraživanjima se javlja hipoteza o desenzitizaciji na nasilje u medijima. Iz ovog razloga, ispitivana je percepcija učenika o negativnim uticajima medija, kako bi se, u izvesnoj meri, proverila tvrdnja da su učenici vremenom manje osetljivi na nasilje u medijima. U cilju ispitivanja percepcije učenika o negativnim uticajima medija, analizirani su podaci prikupljenih tokom primene Programa prevencije problema u ponašanju učenika u školskoj 2009/10. godini. Na uzorku od 707 učenika iz osam osnovnih škola, oba pola, uzrasta od 8 do 14 godina, primenjen je upitnik Kids' Take on Media koji ispituje medijske navike dece. Rezultati istraživanja ukazuju da skoro dve trećine učenika (65.8%) smatra da je nasilje u velikoj meri prisutno na televiziji i filmovima, pri čemu stariji manje opažaju prisustvo nasilja ($F=3.43$, $df=5$, $p<0.01$). Međutim, veći deo učenika (59.1%) smatra da ne postoje emisije koje nisu prikladne za mlade njihovog uzrasta. Jedan broj učenika (39.9%) smatra da nema nasilja u sportskom sadržaju, a veliki udeo učenika (60.7%) navodi da muzika ne može loše uticati na mlade njihovog uzrasta. U pogledu igrica, veliki deo učenika (41.1%) smatra da ubijanje nekoga u igrici nije nasilan sadržaj, pri čemu stariji učenici u manjoj meri percipiraju ovo kao vid nasilja ($F=5.651$, $df=5$, $p<0.01$). Značajan broj učenika (38.1%) smatra da medijsko nasilje nema uticaja na nasilje u školi. Međutim, polovina učenika (53.4%) smatra da nasilje u medijima utiče na pojavu vršnjačkog nasilja, pri čemu mlađi učenici smatraju da je taj uticaj snažniji ($F=4.383$, $df=5$, $p<0.01$). Na osnovu istraživanja se može zaključiti da učenici nedovoljno opažaju negativne uticaje medija, kao i da nivo opažanja negativnih uticaja medija opada sa uzrastom učenika. Iz ovog razloga, preventivne aktivnosti bi bilo opravdano usmeriti na povećanje medijske pismenosti i smanjenje desenzitizacije učenika na nasilje u medijima.

Ključne reči: učenici, mediji, desenzitizacija na nasilje

PUT KREATIVNOSTI OD STARIH KA NOVIM MEDIJIMA

Velibor Petković

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student master studija)

Studije koje se bave medijima uglavnom ističu negativne medijske efekte. To se naročito odnosi na izučavanje odnosa dece i medija, u kojima su deca prikazana kao pasivne žrtve. Briga o zdravlju je opravdana, ali strahovi od preosetljivosti dece na medijske uticaje stvaraju konfuziju već kod pokušaja da odgovorimo na jednostavno pitanje: kako se ti efekti ostvaruju? Na medije treba pogledati i sa suprotne strane i hrabro postaviti pitanje: mogu li mediji imati i pozitivne uticaje na decu, ali i odrasle? Televizija ima i svoje svetle trenutke: na globalnom nivou to je „Ulica Sezam“, a istraživanja su potvrdila njen pozitivan uticaj u dečijem obrazovanju. Nažalost, analizom sadržaja aktuelnog TV programa brzo uviđamo da su zlatna vremena obrazovno-razvojne uloge televizije na decu i omladinu daleko iza nas. Nadu i optimizam nam vraćaju novi mediji, prvenstveno internet. Svetska mreža (Worl Wide Web) je ostvarenje proročanskih reči Maršala Makluana o „globalnom selu“ u kome svi raspolažu jednakim mogućnostima da sve saznaju istovremeno. Za razumevanje stvarnog i zamišljenog sveta narativ dobija na značaju. Kognitivna složenost medija često prevazilazi dečje neuralne strukture, ali ona zadivljujuće dobro barataju simbolima, prerusavanjima i preokretima u svetu imaginacije. Komunikacija mobilnim telefonom još jedan je primer kreativne upotrebe narativa i teze da je medij poruka, sam po sebi. Povika da će skraćenice i kombinovanje reči i brojeva uništiti maternje jezike, pokazala se kao neopravdana. Istraživanja sprovedena u Velikoj Britanji i Sjedinjenim Američkim Državama otkrila su da zapravo najinteligentniji, najkreativniji i najpismeniji najviše koriste skraćenice i novi sms jezik. Manje pismeni nisu za to sposobni. Istorijski razvoj medija pokazuje ne samo produženje ljudskih čula, kako naglašavaju teoretičari medija i komunikolozi, nego i mogućnost za kreativan razvoj simboličkog mišljenja. Talente ne treba zakopavati, kao u biblijskoj paraboli, već darovitoj deci omogućiti razvoj u kreativne ličnosti.

Ključne reči: mediji, deca, efekti, razvoj, internet

MEDIJSKO PREDSTAVLJANJE ŽENSKOG TELA I NEZADOVOLJSTVO TELOM KOD DEVOJAKA

Maja Branković, Vesna Anđelković

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student); Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Poruke društva o tome šta je lepo i koliko je važno biti lep, prenošene mas medijima, kao uticajnim saveznicom sa velikim komunikacionim moćima, dovele su do toga da je masa žena i devojaka nezadovoljna svojim telom, a da devojčice već od šeste godine počinju da razmišljaju o dijete. Dosadašnja istraživanja pokazuju da nezadovoljstvo telom ima veliki uticaj na zdravlje žena i predstavlja faktor rizika za pojavu niskog samopouzdanja, depresije, samopovređivanja, zloupotrebe supstanci, gojaznosti, rigoroznih dijeta, poremećaja ishrane i poremećaja raspoloženja (Sigman, 2010). S obzirom na to da veliki broj istraživanja daje poseban značaj periodu adolescencije za razvoj slike tela, odlučili smo da istraživanje izvedemo na uzorku adolescentkinja. Opšti cilj ovog istraživanja je ispitati da li se će se devojke, koje percipiraju snimke na kojima su medijske predstave žene koje se odnose na telo, i devojke, koje percipiraju snimke koji se ne odnose na telo, razlikovati u zadovoljstvu telesnim izgledom. Uzorak je činilo 240 ispitanica, 13 do 18 godina starosti, podeljenih u dve grupe, eksperimentalnu i kontrolnu. Istrumenti: Vizuelno analogna skala (VAS) kojom smo merili (ne)zadovoljstvo težinom i (ne)zadovoljstvo telom; Upitnik opšteg nezadovoljstva telesnim izgledom (Body Shape Questionnaire – BSQ; Cooper i sar., 1987); dve grupe snimaka: Snimci I (eksperimentalni film) i Snimci II (kontrolni film). U ovom istraživanju pokazalo se da je nezadovoljstvo telom nešto slabije izraženo nego u istraživanjima u zapadnoevropskim zemljama. Prikazivanje snimaka na kojima su medijske predstave ženskog tela nije dalo statistički značajne razlike u (ne)zadovoljstvu telom, u odnosu na grupu kojoj su prikazivani medijski sadržaji nevezani za telo. Međutim, intragrupno poređenje pretest i posttest rezultata potvrdilo je postojanje kratkoročnog efekta medija na nezadovoljstvo telom, i nezadovoljstvo težinom kod ispitanica koje su već pokazale visoko nezadovoljstvo telom, što skreće pažnju na uticaj individualnih razlika na efekat medija. Razlike u uticaju medija na nezadovoljstvo telom i nezadovoljstvo težinom u ovom istraživanju ukazuju na to da treba posvetiti pažnju i drugim uzrocima nezadovoljstva telom, osim prekomerne težine.

Ključne reči: efekat medija, slika tela, nezadovoljstvo telom, nezadovoljstvo težinom

STILOVI PREVLAĐAVANJA KOD MUZIČARA RAZLIČITOG UZRASTA

Blanka Bogunović, Tijana Mirović

Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Istraživanja pokazuju da kod muzičara različitog uzrasta postoje značajne razlike u pojedinim crtama ličnosti. Postoje takođe i snažne indicije da su muzičari izloženi brojnim stresnim situacijama tokom njihovog obrazovanja i profesionalnog života. Imajući to u vidu želeli smo da ispitamo kako muzičari različitog uzrasta prevladavaju stres, kao i to da li među njima postoje razlike u stilovima prevladavanja. Stil prevladavanja operacionalizovan je Plučikovim upitnikom stilova prevladavanja, a uzorak (N=159) je činilo 75 nastavnika muzike, 46 studenata Fakulteta muzičke umetnosti i 38 učenika srednje muzičke škole. Rezultati pokazuju da je kod sva tri poduzorka najizraženiji stil Rad na nedostacima, a najmanje izražen stil Okrivljavanje drugih. Jednofaktorskom multivariacionom analizom varijanse utvrđena je statistički značajna razlika između tri uzrasne grupe u pogledu stilova prevladavanja ($F=2,70$, $p=0,000$; Vilksov $\lambda=0,76$; parcijalni eta kvadrat=0,13). Kada su rezultati zavisnih promenljivih razmotreni odvojeno, pronađene su statistički značajne razlike na dva stila: Upoznavanje sa situacijom ($F=10,51$ (2), $p=0,000$, parcijalni eta kvadrat 0,12) i Izbegavanje ($F=4,34$ (2), $p=0,015$, parcijalni eta kvadrat 0,05). Pregledom prosečnih vrednosti rezultata utvrđeno je da je kod nastavnika muzike zabeležena nešto izraženija tendencija ka korišćenju ovih stilova nego kod studenata i učenika muzike. ANOVA i naknadna poređenja pomoću Tukeyjevog HSD testa pokazuju da se kod stila Upoznavanje sa situacijom srednja vrednost u grupi učenika ($M=24,71$, $SD=3,59$) značajno razlikuje (na nivou 0,05) i od grupe nastavnika ($M=27,25$, $SD=2,18$) i od grupe studenata ($M=26,72$, $SD=3,00$), dok se kod stila Izbegavanje srednja vrednost u grupi učenika ($M=28,68$, $SD=5,01$) značajno razlikuje (na nivou 0,05) samo od srednje vrednosti u grupi nastavnika ($M=31,44$, $SD=5,35$). Zaključujemo da kod muzičara različitog uzrasta postoje razlike u pojedinim stilovima prevladavanja.

Ključne reči: stilovi prevladavanja, darovitost u muzici, nastavnici muzičkih škola, studenti Fakulteta muzičke umetnosti, učenici muzičkih škola

IZRAŽENOST ANKSIOZNOSTI KOD MUZIČARA RAZLIČITIH PROFILA

Ivana Jocić, Bobana Petrović, Marija Mladenov
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (studenti master studija)

Ova studija bavila se ispitivanjem razlike u stepenu anksioznosti i introverzije/ekstraverzije između izvođača na gudačkim instrumentima, klaviru i solo pevača. Prema Spilbergeru, treba razlikovati anksioznost kao stanje (u datom trenutku) i kao crtu. Anksioznost kod muzičara je kompleksna pojava i njenoj pojavi doprinose: previše ili premalo vežbanja, strah od bolesti, strah od javnog nastupa, težnja za savršenstvom, očekivanja i zahtevi drugih ljudi. Volfova je utvrdila više nivoe (adaptivne i neadaptivne) anksioznosti kod izvođača na žičanim instrumentima nego kod drugih muzičara. Bajer i Hiner u svojim istraživanjima otkrili su da anksioznost najvišeg stepena doživljavaju violinisti. Prema jednoj studiji većina stvaralaca u kulturi bila je introvertovana čime je objašnjen njihov nepovoljniji društveni položaj. Takođe, u nekim istraživanjima uočeno je da su solo pevači ekstravertniji u odnosu na ostale muzičare. Uzorak je činilo 78 učenika srednje muzičke škole u Leskovcu i studenata Fakulteta umetnosti u Nišu, muškog i ženskog pola. U svrhu utvrđivanja stepena opšte i situacione anksioznosti korišćen je Inventar anksioznosti – forma Y (STAI), a Ajzenkov lični upitnik za utvrđivanje introverzije/ekstraverzije, koji se nije pokazao pouzdanim. Dobijena je razlika između muških i ženskih ispitanika u stepenu izraženosti anksioznosti, kao stanja ($t=-4.59$, $df=76$, $p<0.01$) i kao crte ($t=-5.18$, $df=76$, $p<0.01$). U oba slučaja ispitanice su bile anksioznije. Ovaj rezultat je u skladu sa prethodnim nalazima o izraženijoj dimenziji anksioznosti kod žena. Utvrđena je razlika među smerovima u stepenu izraženosti anksioznosti, kao stanja ($F=12.05$, $df=2$, $p<0.01$) i crte ($F=11.20$, $df=2$, $p<0.01$). Post hoc analizom dobijeno je da su pijanisti anksiozniji od gudača i solo pevača, dok su gudači anksiozniji od solo pevača, kako u pogledu situacione, tako i u pogledu opšte anksioznosti. Najmanje izražena anksioznost solo pevača mogla bi predstavljati preduslov za izbor tog zanimanja, dok najviše izražena anksioznost pijanista možda jeste posledica bavljenja ovim poslom koji podrazumeva solističko nastupanje nasuprot orkestarskom izvođenju gudača.

Ključne reči: anksioznost, gudači, pijanisti, solo pevači

ULOGA MUZIKE U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU MLADIH

Igor Vujović, Gorjana Koledin
Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, BiH

S obzirom na to da je muzika dio okoline svakog pojedinca, da ima različite funkcije (socijalnu, emocionalnu i kognitivnu), te da je bitan faktor socijalizacije, posebno u adolescenciji, predmet istraživanja operacionalizovan je kao ispitivanje uloge muzike u svakodnevnom životu mladih. Istraživanje je deskriptivnog karaktera i dio je pilot ispitivanja o muzičkim preferencijama mladih u BiH. Realizovano je sa ciljem utvrđivanja i analize uloge muzike preko tri aspekta: odnosa prema muzici, ulozi muzike u svakodnevnom životu u odnosu na ostale aktivnosti i učestalosti slušanja muzike u toku obavljanja različitih aktivnosti. Uzorkom je obuhvaćeno 198 studenta Filozofskog fakulteta u Istočnom Sarajevu. Primjenjene su tri trostepene skale, konstruisane za potrebe istraživanja, koje se odnose na sva tri gore pomenuta aspekta odnosa prema muzici. Odnos prema muzici analiziran je preko socijalne i emocionalne funkcije muzike. Dobijeni rezultati pokazuju da je emocionalna funkcija znatno izraženija u odnosu na socijalnu, pri čemu se najprihvaćenija stavka iz skale odnosi na emocionalnu ($M=2,86$), dok se stavka koja je najmanje prihvaćena odnosi na socijalnu ($M=1,82$) funkciju. Rezultati o ulozi muzike u svakodnevnom životu u odnosu na ostale aktivnosti pokazuju da je slušanje muzike na pravom mjestu ($M=2,88$), zatim gledanje televizije ($M=2,54$), a potom gledanje filmova ($M=2,18$). Ispitanici u slobodno vrijeme najmanje čitaju ($M=2,13$) i idu u šoping ($M=1,98$). Treći aspekt uloge muzike u svakodnevnom životu mladih se odnosio na učestalost slušanja muzike. Ispitanici najčešće slušaju muziku kada su sami ($M=2,77$) i kada se spremaju za večernji izlazak ($M=2,56$), a najrjeđe kada uče ($M=1,47$). Na osnovu dobijenih rezultata moguće je zaključiti da muzika ima bitnu ulogu u svakodnevnom životu mladih jer je na prvom mjestu u odnosu na ostale aktivnosti koje se obavljaju u slobodno vrijeme. Takođe, ima i značajnu emocionalnu funkciju kod ispitanika, s obzirom na to da im budi posebna osjećanja i da ističu da ima bitnu ulogu u njihovom životu, kao i to da je najčešće slušaju kada su sami.

Ključne reči: muzika, uloga muzike

PREGLED UTICAJA MUZIKE NA RAZVOJ ODREĐENIH SPOSOBNOSTI U RANOM DETINJSTVU

Marija Savić

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača,
Gnjilane-Bujanovac

Tokom ranog detinjstva koje predstavlja period od rođenja do predškolskog uzrasta, muzika ima značajnu ulogu u edukativnom, socijalnom i ličnom razvoju. Razvijanjem muzičkih sposobnosti, pospešuju se i niz drugih posebnih sposobnosti, od kojih će deca imati značajne koristi, kako u detinjstvu, tako i kasnije tokom studiranja i nakon završetka školovanja. Učestvovanjem u muzičkim aktivnostima, deca podstiču psihički, govorni, socijalno-emotivni i kognitivni razvoj. Muzika ima sposobnost da uvežbava mozak za kompleksnija razmišljanja koja obuhvataju rešavanje problema, rasuđivanje, analiziranje, uočavanje sličnosti i razlika. Slušanjem klasične muzike se podstiče koncentracija i pamćenje, dok učenje sviranja nekog instrumenta pozitivno utiče na razvoj prostorno-vremenskog rasuđivanja. Muzičke aktivnosti se mogu koristiti i kao vid terapije jer omogućavaju deci lakše izražavanje i uklapanje u društvo kroz igru i pesmu. U radu će posebna pažnja biti usmerena na: razvoj kognitivnih sposobnosti, prostorno-vremensko rasuđivanje, govorni, emocionalni, motorički razvoj i ritam, društveno-socijalni razvoj, pri čemu muzika ima veliku ulogu.

***Ključne reči:** muzika, muzičke aktivnosti, rano detinjstvo, predškolski uzrast, razvoj sposobnosti*

ŠTO JE LEPO TO JE I DOBRO? UTICAJ FACIJALNE PRIVLAČNOSTI OPAŽENE OSOBE NA FORMIRANJE IMPRESIJE O NJENOJ LIČNOSTI

Stefan Đorić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student)

U svom pokušaju da razumeju kompleksnost kojom ih svet stimuliše, ljudi su skloni da konstruišu i koriste kategorije za reprezentaciju onoga što opažaju. To su kategorije koje su fizički manifestne (pol, etnicitet, starost, fizička privlačnost), a oko kojih se često formiraju stereotipi koji dovode do toga da se impresija o opaženoj osobi formira još u prvih nekoliko milisekundi. U ovom radu bavimo se ispitivanjem stereotipa o fizičkoj privlačnosti, odnosno, proučavanjem tendencije da se facijalno privlačnijim ljudima pripiše viši stepen socijalno poželjnih osobina. Dosadašnja istraživanja ukazuju na tendenciju muškaraca da se u socijalnoj interakciji "oslanjaju" na stereotip o fizičkoj privlačnosti kada opažaju ženska lica. Stoga je cilj ovog istraživanja bio utvrditi da li postoji značajna povezanost ocene stepena facijalne privlačnosti muškog lica i ocene stepena zastupljenosti socijalno poželjnih osobina njegove ličnosti onda kada su opažači žene. Istraživanje je sprovedeno u dve faze. U prvoj fazi je uz pomoć određenog broja učesnika (sudija) iz većeg broja fotografija izdvojeno 12 najprivlačnijih, 12 srednje privlačnih i 12 najmanje privlačnih fotografija muških lica. U drugoj fazi učestvovalo je 100 žena ujednačenih po starosti (do 29 i od 30 – 50 godina) kao i po obrazovanju (srednje i visoko). U ovoj fazi od ispitanica se očekivalo da procene facijalnu privlačnost 36 prethodno izdvojenih fotografija, a zatim i stepen zastupljenosti određenih osobina kod muškaraca čija lica se nalaze na tim fotografijama. Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna povezanost između facijalne privlačnosti i svih osobina ličnosti koje su bile ponuđene u istraživanju (društenost, omiljenost, srdačnost, poštenje, inteligencija, pouzdanost, mudrost, velikodušnost, uspešnost). Dobijeni podaci ukazuju na činjenicu da kod žena postoji tendencija da u socijalnim interakcijama pri proceni muškaraca impleментiraju stereotip o fizičkoj privlačnosti.

***Ključne reči:** Facijalna privlačnost, formiranje impresije, stereotip o facijalnoj privlačnosti*

TAČNOST OPAŽANJA EMOCIJA NA OSNOVU FACIJALNIH MIKROEKSPRESIJA KOD OSOBA RAZLIČITIH PROFESIJA

Marija Mladenov
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student)

Ovo istraživanje bavi se ispitivanjem razlike u tačnosti opažanja emocija (ljutnja, strah, tuga, odvratnost, prezir, uživanje) na osnovu facijalnih mikroekspresija u zavisnosti od profesije procenjivača, dominantno usmerenih na rad sa ljudima ili sa predmetima. Facijalne mikroekspresije emocije predstavljaju izraze emocije koji traju jednu petinu sekunde ili kraće. Manifestuju se kada osoba pokuša da sakrije znake emocije koju doživljava od sagovornika. Mogu se javiti u obliku vrlo kratke potpune ekspresije emocije (u svim oblastima lica), vrlo kratke parcijalne ili vrlo kratke i vrlo blage (sa slabim kontrakcijama mišića) ekspresije. Njihova kombinacija je najteža za prepoznavanje. Osobe čija profesija podrazumeva stalni neposredni kontakt sa ljudima kao klijentima često su izloženi tuđim facijalnim izrazima emocija. Stoga je pretpostavljeno da će oni biti uspešniji u prepoznavanju emocija. Za ispitivanje tačnosti detekcije emocija korišćen je test prepoznavanja emocija na osnovu facijalnih ekspresija Ekmana (14 fotografija ženskog lica, bodovanje: 0 i 1). Svaki stimulus izlagan je u trajanju od 60 ms. Uzorak sadrži 131 ispitanika iz Leskovca i Niša, raspoređenih u dve grupe: dominantna usmernost profesije na ljude (medicinski tehničari i lekari), odnosno na predmete (laboratorijski tehničari, inženjeri elektrotehnike, tehnološki inženjeri i radnici u fabrici). Kontrolne varijable su starost i obrazovanje. Utvrđeno je da su ispitanici orijentisani na rad sa ljudima prosečno tačnije opažali emocije nego ispitanici dominantno usmereni na rad sa predmetima ($t=3.27$, $p<0.01$). Može se zaključiti da sam čest direktan kontakt sa klijentima jeste značajan za prepoznavanje facijalnih izraza emocija. Prosečno najuspešnije prepoznavana je emocija uživanja ($p<0.05$), pa emocija tuge ($p<0.05$). Njih su sledili strah ($p<0.05$) i odvratnost ($p<0.05$), između kojih nije bilo razlike u tačnosti opažanja, dok je prosečna tačnost prepoznavanja ljutnje ($p<0.05$) i prezira ($p<0.05$) bila jednaka i u proseku najmanje uspešna. Uživanje, kao jedina pozitivna emocija među izloženim, verovatno je bilo najdistinktivnije, pa i najlakše za prepoznavanje.

Ključne reči: emocija, mikroekspresije, profesija

VELIČINA, DALJINA, NJENA ANIZOTROPIJA I NJEN LJUBAVNIK – NEZAVISNOST OPAŽANJA VELIČINE I DALJINE*

Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

Pokazano je da se daljine na vertikalnom pravcu opažaju kao veće od fizički identičnih daljina na horizontalnom pravcu, odnosno da postoji anizotropija opažene daljine. Prema hipotezi o invarijantnosti opažene daljine i veličine da promena jednog od dva svojstva nužno vodi promeni drugog, pa bi svaka promena opažene daljine vodila promeni opažene veličine i obratno. Dakle, ukoliko se daljina na vertikalnom pravcu opaža kao veća, veličina bi na tom pravcu, takođe, trebalo da bude opažena kao veća od fizički iste veličine na horizontalnom pravcu. Cilj ovog istraživanja je bio da se utvdi da li postoji anizotropija opažene veličine, analogna anizotropiji opažene daljine. Izvedena su dva eksperimenta, u kojima su ispitanici sedeli na podu, u mraku i mogli su da pomeraju samo glavu u pravcu gore-dole. U prvom eksperimentu 14 ispitanika je imalo zadatak da izjednači daljine tri stimulusa, na tri pravca procene (horizontalni, pod uglom od 45 stepeni i vertikalni). U drugom eksperimentu zadatak 16 ispitanika je bio da procene veličine tri stimulusa, na ista tri pravca procene. Rezultati prvog eksperimenta su pokazali da postoje razlike u procenjenim daljinama tri stimulusa na različitim pravcima (horizontalni-srednji $F(1, 13)=67.17$, $p<0.01$, horizontalni-vertikalni $F(1, 13)=122.76$, $p<0.01$, srednji-vertikalni $F(1, 13)=41.49$, $p<0.01$). Razlike su takve da ispitanici kraće vertikalne distance izjednačavaju sa dužim horizontalnim, odnosno da vertikalne distance opažaju kao duže, što je u skladu sa ranijim nalazima. U drugom eksperimentu nisu dobijene statistički značajne razlike u proceni veličina stimulusa na različitim pravcima. Dakle, dobijeni rezultati pokazuju da, iako postoji promena opažene daljine, nema promene opažene veličine, što je suprotno hipotezi o invarijantnosti opažene veličine i daljine. Ovi rezultati sugerišu da su procesi opažanja veličine i daljine bar delimično nezavisni.

Ključne reči: *anizotropija, opažena veličina, opažena daljina, hipoteza o invarijantnosti opažene veličine i daljine*

*Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033.

„CHOICE BLINDNESS“ VERSUS „CHANGE BLINDNESS“: THE EVALUATION OF THE CONCEPT OF „CHOICE BLINDNESS“ USING SKIN CONDUCTANCE RESPONSE INTENSITY MEASUREMENT AS AN INDICATOR OF TENSION

Željko Mladenović, Vasilije Gvozdenović
Laboratory of Experimental Psychology, Faculty of Philosophy,
University of Belgrade

Johansson et al. (2005) introduced the term “choice blindness” in order to name experimental situation in which “participants fail to notice mismatches between their intended choice and the outcome they were presented nevertheless offering introspectively derived reasons for why they chose the way they did” (Johansson et al., 2006). In our experiment we further explored this phenomenon by using polygraph for measuring the mean SCR intensity under manipulated and non-manipulated condition. Undergraduate students (10 females and 8 males) from the University of Niš participated in the experiment. Participants were given the instruction and false explanation about the purpose of the experiment, and electrodes of the polygraph (Pro-Comp Infinity system) for measuring SCR were put on fingers of the left hand, they were, then, shown ten pairs of 9–13 cm color photographs representing various objects (faces, landscapes, furniture). Subjects had to choose which photograph in each pair they found to be more attractive. Unknown to the participants, in five trials, a double-card ploy was used to covertly exchange elected photograph from the pair for the unelected (manipulated condition, as in Johansson et al., 2005). Elected and “planted” photographs remained in a pile in front of the subject who, afterwards, had to turn over one by one photograph and to answer, with “Yes” or “No” respectively, whether it was previously chosen photograph. It was reasonable to expect that the respondents aware that they are given unelected photograph, would be “upset” if supposed to answer “yes” when asked whether it was the photograph they had previously chosen. Such participants’ state should be registered as an increase in mean SCR value for non-manipulated condition. Since ANOVA showed that there was no difference in mean SCR intensity in manipulated and non-manipulated condition, authors concluded that respondents were not aware that the replacement of photographs happened at all. This finding is consistent with the findings of Johansson et al. (2005) and Hall et al. (2006), although obtained by different means.

Key words: choice blindness, change blindness, SCR, introspection

SIMPOZIJUM ISTRAŽIVANJA U UMETNOSTI

ISTRAŽIVANJA U UMETNOSTI

Irena Ristić

Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Simpozijum obuhvata niz saopštenja iz oblasti psihologije umetničkog stvaralaštva i kreativnosti, obrazovanja za umetnost i eksperimentalne estetike, uz poseban osvrt na specifičnosti i potencijal kreativne interakcije, kako u procesu razvoja zajedničke ideje unutar kreativne grupe, tako i u recepciji vizuelne i dramske estetske forme, kada se u proces uključuje odjek i/ili aktivitet publike. Saopštenja predstavljaju prikaz naučnih nalaza dobijenih istraživanjem fenomena umetnosti iz različitih profesionalnih uglova koji se nadopunjuju.

***Ključne reči:** psihologija umetnosti, eksperimentalna estetika, obrazovanje za umetnost, grupna kreativnost*

PODSTICANJE I NEGOVANJE KREATIVNOSTI DECE I MLADIH – PEDAGOŠKO-METODIČKA PRIPREMA STUDENATA UMETNIČKIH FAKULTETA

Aleksandra Joksimović, Sanja Filipović
Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Uspešnost u ostvarivanju opštih i specifičnih ciljeva likovnog vaspitanja i obrazovanja u aktuelnoj praksi u velikoj meri zavisi od dobre pedagoško-metodičke pripreme. Savremena koncepcija vaspitanja i obrazovanja dece i mladih zahteva izmenjeni pristup nastavnika u samom procesu vaspitno-obrazovnog rada. Kompetencije nastavnika se u odnosu na tradicionalni pristup „podučavanja umetnosti“ pomeraju ka novom koceptu, koji od njega zahteva inventivnost u nastavnom procesu, kao i primenu savremenih metoda sa težištem na iskustvenom učenju i istraživačko-problemskom pristupu likovnim problemima koji se rešavaju u nastavi. Nastavničke kompetencije koje se stiču na studijskim programima umetničkih fakulteta su prilagođene savremenim tendencijama vaspitno-obrazovnog rada. Pored teorijskih znanja u oblasti pedagogije, psihologije i metodike, značajan deo priprema je posvećen metodičkoj praksi studenata, koja se realizuje u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, kao i institucijama za decu sa posebnim potrebama. Pre uključivanja studenata u nastavni proces, neophodno je planiranje koje obuhvata sve aspekte pedagoško-metodičke pripremljenosti za realizaciju određenog likovnog zadatka. Od studenata se očekuje inventivnost u pristupu, sa težištem na osmišljavanju, između ostalog i bogatih motivacionih sadržaja, koji će obezbediti dva veoma važna faktora stvaralačkog procesa - iskustvo i doživljaj. U ovom istraživanju je analizirana pedagoška dokumentacija 400 studenata Fakulteta likovnih umetnosti i Fakulteta primenjenih umetnosti u Beogradu u periodu od 2010. do 2013. Dokumentacija podrazumeva pisanu metodičku pripremu za realizaciju likovnih aktivnosti u nastavi, kao i evaluaciju nastavnog procesa nakon realizacije. To je omogućilo da se sagleda ostvarenost osnovnih pedagoško-metodičkih zahteva i u kojoj meri su obezbeđeni uslovi za slobodan i kreativan stvaralački proces. Došlo se do podataka da one metodičke pripreme studenata koje nisu zasnovane samo na ispunjavanju formalnih i administrativnih zahteva, već podrazumevaju kreativan pristup studenata u planiranju aktivnosti, rezultirale su časovima na kojima se istraživački i kreativno pristupa likovnim i životnim problemima.

Ključne reči: nastava likovne kulture

VIZUELNI PRIKAZ APSTRAKTNIH POJMOVA

Bojana Škorc, Biljana Pejić, Irena Ristić
Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet u Beogradu;
Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd;
Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Empirijska istraživanja koja se bave apstraktnom umetnošću, utvrdila su da ovaj oblik izraza spada u posebno zanimljive, javlja se kasno u razvoju umetnosti, zahteva posebno odgojenu publiku i koristi specifičnu semantiku, različitu od realistične umetnosti. U ranijim istraživanjima je utvrđeno da stvaranje apstraktnog izraza, iako ispitanik toga nije svestan, aktivira metaforičke misaone relacije i pravila koja nisu slučajna, nego implicitna pravila gradjenja vizuelnog simbola pomoću kojih on postaje čista forma, oslobođena predmetnog objekta. Istraživanje ispituje proces stvaranja apstraktnog crteža kod grupe koja se bavi vizuelnom umetnošću. Studenti (N=26, 31% mladića, 69% devojaka) treće godine Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu su crtali 15 apstraktnih pojmova, odabranih na osnovu rezultata prethodnih istraživanja (svetlost, borba, glupost, ljubomora, istina, prijateljstvo, poezija, mudrost, laž, uspeh, večnost, intuicija, muzika, strah i zdravlje). Za svaki pojam je ponudjeno polje, veličine 5 x 8 cm, vreme izrade je bilo neograničeno. Obrada podataka: korišćen je X2, T-test za merenje razlika između pojmova i kvalitativno tumačenje. Skale za procenu formalnih odlika: prave - krive linije, apstraktno - realistično rešenje, koncentrisanost - raspršenost prikaza, pokrivenost površine. Skale koje mere doživljaj: kreativnost, tehnička uspešnost, dopadljivost. Skale preuzete iz kliničkih istraživanja crteža: prijatnost, jasnoća linije, centriranost i obrađenost. Rezultati: Postoje statistički značajne razlike u formalnim odlikama crteža, npr. poezija i prijateljstvo se prikazuju krivim, a istina i svetlost pravim linijama. T-test pokazuje da postoje značajne razlike između likovnih prikaza pojmova, posebno izražene kod svetlosti (6 značajnih razlika) i poezije (5 značajnih razlika). Stepenn realističnih rešenja je značajno viši kod mudrosti, poezije i svetlosti, a niži kod svih ostalih pojmova. Vizuelna rešenja su procenjena kao visoko kreativna, a najkreativniji su prikazi poezije, borbe, mudrosti i ljubomore. Crteži prate sadržaj pojma na apstraktnom planu i pokazuju uniformnost kod pojedinih pojmova, kao što su svetlost (sunčevi zraci i lopte) ili poezija, gde dominiraju mnogostruke, talasaste linije.

***Ključne reči:** umetnost, apstrakcija, crtež*

LINEARNO PREDSTAVLJANJE BOJA

Biljana Pejić, Bojana Škorc

Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd;
Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

U radu se razmatra veza boje i linearnog prikazivanja. Pojedini umetnici, poput Kandinskog, Klea i predstavnika Bauhaus škole, su analizirali metaforičku vezu između boja i geometrijskih slika i linija na likovnom planu, i definisali izvesna pravila. Cilj ovog rada je bio da se empirijskim putem istraži: a. Da li se boje mogu predstaviti preko linija? i b. Da li postoje pravilnosti u opisu boja pomoću linija? Istraživanje je sprovedeno na studentskoj populaciji. U istraživanju je učestvovalo 50 ispitanika oba pola, prosečne starosti oko 20 godina, koji nisu posebno sistematski obučavani iz oblasti likovnih umetnosti. Ispitanici su imali zadatak da po sopstvenom doživljaju predstave deset boja (belu, žutu, narandžastu, crvenu, zelenu, plavu, ljubičastu, braon, sivu i crnu boju). Rezultati pokazuju da se bela, crna i siva boja najčešće prikazuju vodoravnom linijom. Ostale boje karakteriše veća raznolikost u linearnom prikazu. Crvena, žuta i narandžasta boja se najčešće predstavljaju: različitim talasastim, cik-cak, kosim i zatvorenim linijama; zelena: talasastim, cik-cak i kosim, plava i ljubičasta: talasastim, a braon: kosim i lako talasastim linijama. Rezultati idu u prilog tezi da je moguće dobiti metaforički opis boje preko linije, kao i da je moguće utvrditi određene pravilnosti u načinu na koji se linijom može predstaviti određena boja.

Ključne reči: boja, linija, linearno predstavljanje

MERENJE GRUPNE KREATIVNOSTI

Irena Ristić, Bojana Škorc, Tijana Mandić
Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu;
Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu;
Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Kako ispitati kreativnost grupe? Kako je izmeriti? Psihometrijska istraživanja i dosadašnje studije mahom su bile usmerene na kreativnost pojedinca, te nisu pružile odgovarajući okvir za merenje, opis i objašnjenje fenomena grupne kreativnosti. Ukrštanjem CAT tehnike merenja i eksperimentalnog postupka koji je ranije korišćen u ispitivanju trijadnih kreativnih produkata, ponuđen je novi metodološki okvir koji može adekvatno ispitati uslove grupnog kreativnog čina, uzimajući u obzir specifičnosti procesa. U nizu eksperimenata učestvovali su studenti Univerziteta umetnosti u Beogradu koji su raspoređeni u trijade i dijade, i nakon uvodne vežbe pozvani da naprave zajedničke priče (N=149). Od studenata je traženo da se ne dogovaraju verbalno kako će priča izgledati, već da je pripreme po principu "lanca": tako što naizmenično svaki član dijade upisuje na papir po jednu rečenicu priče, uz uvid u prethodnu/e, a zatim prosleđuje papir drugom članu. Tako je produkovano 22 dijadne i 35 trijadnih priča. U postupku procene, korišćeni su uzorci nezavisnih procenjivača, uz praćenje standarda merenja u okviru CAT. Pored kreativnosti, u svakoj izabranoj priči procenjivan je stepen izraženosti novine i povezanosti, uz pretpostavku da su to osnovne dimenzije grupne kreativnosti čije variranje može objasniti razlike u kreativnom postignuću. Procenjivane su priče u celini, kao i svaka produkovana rečenica, što je omogućilo ispitivanje kvaliteta učešća pojedinačnih članova. Prvi rezultati ukazuju na određene uslove za razvoj grupne kreativnosti, među kojima su posebno važni: visok stepen novine u kreativnom inputu svakog učesnika, uz njihovo simetrično učešće i balansiran odnos novine i povezanosti koji omogućuje integraciju jedinstvenih ideja u konstrukt koji tek nastaje. Metodološki okvir koji je predložen pruža mogućnost, ne samo za ispitivanje osnovnih dimenzija i njihovog odnosa u uslovima koji verodostojno prate grupni proces u umetnosti, već i za izvođenje formule koja opisuje grupnu kreativnost, uzimajući u obzir uslove njenog nastanka.

***Ključne reči:** kreativnost, grupa, novina, povezanost, mera grupne kreativnosti*

UTICAJ DUŽINE EKSPOZICIJE NA ESTETSKU PROCENU SLIKA SA PRIJATNIM I NEPRIJATNIM SADRŽAJEM

Bojana Jovanović, Ivan Stojilović, Gordana Stankov Stojilović
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu; SmartHR

Augustinova i saradnici pronalaze da kognitivna obrada sadržaja započinje pre obrade stila slike koja se može uočiti posle 50 ms izlaganja neke slike. U ovom radu istraživao je uticaj trajanja ekspozicije umetničkih slika sa prijatnim i neprijatnim sadržajem na njihov estetski doživljaj. Uzorak se sastojao od 60 naivnih posmatrača. Ispitanici su posmatrali četiri paralelna seta od po 20 umetničkih slika (10 sa prijatnim i 10 sa neprijatnim sadržajem), koje su bile izlagane ili kratko (100 ms) ili dugo (1000 ms), a procenjene su na 4 skale: lepo, prijatno, razumljivo i interesantno. Redosled slika, ekspozicija i skala je bio randomiziran. Rezultati pokazuju da na sve četiri skale značajan uticaj ima Trajanje ekspozicije (lepo $F(1,59)=20.15$, $p<.001$, prijatno $F(1,59)=45.93$ $p<.001$, razumevanje $F(1,59)=17.53$ $p<.001$ i interesantnost $F(1,59)=14.76$, $p<.001$), na većini (osim na skali interesantnosti) značajan je i Tip slike koji se ocenjuje (lepo $F(1,59)=453.71$, $p<.001$, prijatno $F(1,59)=402.41$, $p<.001$, razumevanje $F(1,59)=306.97$, $p<.001$), dok je interakcija Ekspozicije i Tipa slike značajna na skalama lepo ($F(1,59)=54.17$, $p<.001$) i prijatno ($F(1,59)=4.81$, $p<.05$). Na skalama lepo, prijatno i razumljivo slike sa prijatnim sadržajem su procenjene pozitivnije: one su lepše, prijatnije i razumljivije, dok na skali interesantnosti nema razlika u proceni dve vrste slika. Slike sa dužom ekspozicijom se procenjuju interesantnijim i razumljivijim. I na skali prijatnosti duža ekspozicija se ocenjuje prijatnijom, ali na ovoj skali je manja razlika u proceni između duže i kraće ekspozicije kod slika sa neprijatnim, nego kod slika sa prijatnim sadržajem. Jedino na skali lepo, na slikama sa neprijatnim sadržajem imamo rezultat da se pri dužoj ekspoziciji one procenjuju manje lepim, nego pri kraćoj. Rezultati pokazuju da dužina ekspozicije ima snažan efekat na procenu umetničkih slika sa prijatnim i neprijatnim sadržajem. Duža ekspozicija na većini skala dovodi do veće preferencije. Međutim, na skali lepo, koja predstavlja najčešće korišćenu skalu u oblasti estetske procene, ovaj efekat modulira i tip slike i dobija se kompleksnija slika.

Ključne reči: estetski doživljaj, ekspozicija, umetničke slike, prijatan sadržaj, neprijatan sadržaj

UTICAJ INFORMACIJA NA PROCENU SLIKE

Ivan Stojilović, Bojana Jovanović, Gordana Stankov Stojilović
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu; SmartHR

Doživljaj umetničkog dela se delom zasniva na stepenu u kom posmatrač razume to delo. Ranija istraživanja ukazuju na to da dodatne informacije o kontekstu i uslovima nastanka umetničkog dela povećavaju uživanje u delu. Ispitivan je uticaj kratkih informacija na doživljaj umetničkih slika različitih epoha i pravaca na uzorku od 73 naivna posmatrača. Stimulusi su bili dva paralelna seta od po 21 umetničke slike iz perioda renesanse, savremene i apstraktne umetnosti, izlagana u dve vremenske tačke. U prvoj, svi ispitanici su procenjivali isti set od 21 umetničke slike. Nakon 15 dana ispitanici su slučajnim izborom bili podeljeni u 4 grupe: 1) kontrolnu 2) grupu koja je dobila više informacija o epohi/pravcu kojoj slika pripada, 3) grupu kojoj su prikazani „tehnički“ podaci o slici i 4) grupu kojoj je bio prikazan tekst koji je tumačio sliku. Kosom Promax rotacijom su dobijene 4 dimenzije procene: estetika, kreativnost, razumevanje i poznatost. Analiza varijanse je pokazala da na dimenziji estetika dolazi do značajnog porasta u proceni ($F(1,69)=9.01$, $p<.001$) između dve vremenske tačke, ali da vrsta informacija koju su dobijale različite eksperimentalne grupe nema uticaja ($F(3,69)=1.44$, nz). Na dimenzijama kreativnost i razumevanje dolazi do značajnog porasta u proceni između dve vremenske tačke ($F(1,69)=1.54$, $p<.05$; $F(1,69)=3.98$, $p<.05$ respektivno), kao i do značajno različitih promena u proceni ovih dimenzija u zavisnosti od tipa slike, pri čemu je ovaj efekat moduliran i tipom eksperimentalne grupe (kreativnost $F(6,138)=2.24$, $p<.05$, razumevanja $F(6,138)=2.74$, $p<.05$). Na dimenziji poznatost, efekat promene u proceni je moduliran vrstom eksperimenta ($F(3,69)=5.27$, $p<.001$). Uticaj informacija je slab ili nema značajan uticaj na promenu u doživljaju slike. Na dimenziji kreativnost, dodatne informacije najveći uticaj imaju na modernim i apstraktnim slikama, što ukazuje da su naivnim posmatračima na nejasnim slikama značajne dodatne informacije o posmatranoj slici. Na dimenziji razumevanje, dodatne informacije imaju pozitivan efekat na renesansnim, ali negativan na modernim slikama.

Ključne reči: subjektivni doživljaj, estetski doživljaj, informacije, umetničke slike

MOGUĆNOSTI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA STILSKIH PROMENA

Nebojša Milićević, Dijana Jovanović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Pored kvalitativnih analiza teoretičara i istoričara umetnosti postoje pokušaji empirijskog izučavanja stilskih promena. Oslanjajući se na Berljajnovu teoriju Martindejl stilske promene tumači dinamikom arousal potencijala i primordijalnog sadržaja. U istraživanjima vizuelnih umetnosti koristi skale semantičkog diferencijala na uzorcima subjekata bez umetničkog obrazovanja. Na primerima različitih istorijskih epoha i različitih prostora, Martindejl otkriva pravilnosti stilskih promena koje opisuje određenim regresionim jednačinama. Ognjenović u okviru teorije estetskog odlučivanja sa tri nivoa pretpostavlja da se ovi nivoi donošenja estetske odluke (harmonijski, redundantni i distantni) mogu posmatrati i kao principi estetiziranja tokom istorije umetnosti. Pretpostavka da se u smeni stilova, kao i u okviru istorije pojedinih stilova, može naći isti redosled estetskih principa kao i kod estetskog odlučivanja više puta je proveravana. U seriji istraživanja koja su rađena sa različitim estetskim materijalom, i na različitim uzorcima, utvrđena je doslednost da se najlakše identifikuje dimenzija ukrasa (R), a najteže dimenzija distantnosti ili semantičke dubine (D). Milićević, i sar., 2002; Milenović, i sar., 2002;* Želeskov i sar., 2003; Radonjić, 2003, i* Pejić, 2004.* pokazuju da postoje pravilnosti u pogledu smena H, R i D estetskih modusa, ali ne i kod svih umetničkih stilova. Barokna dela se najčešće ocenjuju kao visoko redundantna, sa čime se slažu i umetnički kritičari.

U ispitivanju stilskih promena na primeru ženskih portreta različitih slikarskih pravaca, Milićević i Jovanović potvrđuju pravilnosti u skladu sa Ognjenovićevom teorijom samo kada je u pitanju H dimenzija ($R^2=0.44$, $F/1.7/=5,50$, $p<0.05$). Arousal potencijal ($R^2 =0.52$; $F/1.7/=7,539$; $p<0.05$) kao i primordijalni sadržaj ($R^2 =0.73$; $F/1.7/=7,188$; $p<0.05$) pokazuju trendove koji su u skladu sa Martindejlovom teorijom estetske evolucije. Glavni nedostaci pomenutih istraživanja su, pre svega, nedovoljan broj stimulusa složenost, sadržajna i prostorna raznovrsnost umetničkih dela, kao i preplitanje pojedinih stilova. Zato je neophodno preduzeti obimnije i složenije istraživanje sa većim brojem stimulusa različitih pravaca u okviru jednog dužeg vremenskog perioda.

Ključne reči: *stilske promene, estetsko odlučivanje, arousal, primordijalni sadržaj*

SIMPOZIJUM POZITIVNA PSIHOLOGIJA

POZITIVNA PSIHOLOGIJA NA DRŽAVNOM UNIVERZITETU U NOVOM PAZARU

Durđa Soleđa Grijak
Državni univerzitet u Novom Pazaru

Pozitivna psihologija je najmlađa psihološka grana koja je započela 1998. godine kada je Martin Selidžman definisao pozitivnu psihologiju kao naučnu studiju pozitivnog ljudskog funkcionisanja i razvoja na više nivoa, uključujući biološki, relacioni, lični, institucionalni, kulturni i opšti aspekt života. Pozitivna psihologija kao naučna grana dopunjuje tradicionalnu psihologiju, bez namere da je zameni ili ignoriše. Osnovna premisa pozitivne psihologije je da svaku osobu češće pokreće budućnost, a ne prošlost. Iz ovog slede osnovne teme istraživanja pozitivne psihologije – pozitivne emocije, pozitivne lične osobine i pozitivna zajednica. Pozitivne emocije se svode na zadovoljstvo svojom prošlošću, srećom u sadašnjosti i nadom u budućnost. Pozitivne crte ličnosti su usmerene na individualne snage i vrline. Pozitivne institucije podrazumevaju snagu da se svaka zajednica ljudi poboljša i ojača. Praktična primena pozitivne psihologije je da pomogne pojedincima i organizacijama da prepoznaju vlastite snage u cilju poboljšanja i održanja blagostanja. Iz razloga što je pozitivna psihologija predstavnik savremene psihološke nauke, na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru je uveden ovaj predmet kao obavezan od školske 2010/2011. godine. Time smo kao najmlađi Studijski program psihologije u našoj zemlji pokazali i da pratimo savremene trendove u psihologiji. Često možemo čuti izraz „dobar život“ koji je, zapravo, izveden iz raznih nagađanja o tome šta je najveća vrednost u životu – brojnih faktora koji doprinose kvalitetnom i ispunjenom životu. Pozitivni psiholozi pod dobrim životom podrazumevaju svakodnevno korišćenje istaknutih ličnih snaga kako bi se došlo do autentične sreće i obilje zadovoljstva. Pozitivna psihologija govori o 6 ljudskih vrlina – mudrost i znanje, hrabrost, humanost, pravednost, umerenost, transcendentnost i 24 ljudske snage od kojih su samo neke – integritet, zahvalnost, samoregulacija, zadovoljstvo životom i humanist, a koje su tema našeg simpozijuma. Istraživanja koja ćemo prikazati su rezultat zajedničkog rada nastavnika, saradnika i studenata na našem univerzitetu.

Ključne reči: zahvalnost, integritet, zadovoljstvo, samokontrola

PRIMARNA I SEKUNDARNA KONTROLA I SUOČAVANJE SA ISPITNOM SITUACIJOM

Mijana Beara, Gorana Rakić Bajić
Državni univerzitet u Novom Pazaru

U radu se razmatra povezanost između dva mehanizma samoregulacije razvoja, po teoriji kontrole u celoživotnom razvoju Jute Hekhausen i Ričarda Šulca sa strategijama suočavanja sa ispitnom situacijom i uspehom u studiranju izraženog preko prosečne ocene, na uzorku od 141 studenta Državnog univerziteta u Novom Pazaru. Samoregulacija je operacionalizovana preko skala primarne i sekundarne kontrole. Primarna kontrola se ogleda u delovanju na okruženje da bi se postigli sopstveni ciljevi (proaktivnost, asimilacija) i ilustruju je ponašanja kao što su bolje planiranje aktivnosti, dati sve od sebe, unapređivanje veština, traženje pomoći i sl.). Sekundarna kontrola je delovanje usmereno na sebe, prilagođavanje na okruženje (akomodacija), kroz upoređivanje sa drugima, jačanje vrednosti cilja, fatalističko razmišljanje, "kiselu grožđe", snižavanje ambicija, odustajanje od aktivnosti, odustajanje od cilja u slučaju neuspeha i sl.). Suočavanje sa ispitnom situacijom obuhvata četiri faktora tj. mehanizma suočavanja: Suočavanje usmereno na emocije, Korišćenje pomoći, Suočavanje usmereno na problem i Distrakcija/Mašta. Rezultati ukazuju da je kod studenata izraženija primarna kontrola ($AS= 4,08$) u odnosu na sekundarnu ($AS=2,65$). Dominantan mehanizam suočavanja sa ispitnom situacijom je suočavanje usmereno na problem ($AS= 4,09$). Slede suočavanje usmereno na emocije ($AS=3, 69$), zatim maštanje/distrakcija ($AS= 3,25$) i na kraju traženje pomoći ($AS=2,31$). Ustanovljena je srednja pozitivna i značajna korelacija ($r=0,657$; $p<0,01$) između primarne kontrole i mehanizama usmerenih na problem, i niska, ali značajna povezanost primarne kontrole sa suočavanjem usmerenim na emocije ($r= 0,342$; $p<0,01$). Sekundarna kontrola je značajno pozitivno povezana sa mehanizmom maštanja i distrakcije u suočavanju sa ispitnom situacijom ($r=0,367$; $p<0,01$), traženjem pomoći kod drugih ($r=0,352$; $p<0,01$), i suočavanjem usmerenim na emocije ($r= 0,234$; $p<0,01$). Prosečna ocena je negativno nisko povezana sa sekundarnom kontrolom; student sa višom prosečnom ocenom takođe manje maštaju. Namera da se upišu master studije je pozitivno povezana sa prosečnom ocenom (što je očekivani nalaz), a negativno povezana sa sekundarnom kontrolom i distrakcijom/maštanjem.

Ključne reči: samoregulacija, primarna kontrola, sekundarna kontrola, suočavanje, uspeh u studiranju

BRAČNI STATUS I SAMOPOŠTOVANJE KAO KORELATI PSIHOLOŠKOG BLAGOSTANJA

Gorana Rakić Bajić
Državni univerzitet u Novom Pazaru

Nezadovoljna dotadašnjim načinima ispitivanja i konceptualizacijama psihološkog blagostanja Carol Ryff pre oko dve decenije prvi put upotrebljava termin eudaimonija u kontekstu psihološkog blagostanja i navodi da život u skladu sa istinskim selfom čini osnovu psihološkog blagostanja. Sintezom pojmova individualizacije, samoaktualizacije, individuino optimalnog funkcionisanja, zrelosti, promena ličnosti tokom razvoja, bazičnih životnih tendencija, životnih razvojnih faza, volje za smislom i kriterijuma mentalnog zdravlja, Ryff-ova konstruiše šestodimenzioni teorijski model psihološkog blagostanja, koji uključuje sledeće dimenzije: autonomija, samoprihvatanje, pozitivni odnosi sa drugima, lični rast, svrha života i ovladavanje okruženjem. S obzirom na to da je prethodnim istraživanjima utvrđeno da je bračni status značajan korelat mentalnog zdravlja, prikazano istraživanje je sprovedeno sa osnovnim ciljem da se ispita odnos bračnog statusa i nivoa psihološkog blagostanja. Kao još jedan od mogućih korelata psihološkog blagostanja uključeno je i samostišavanje. Samostišavanje usmerava osobu na poželjno ponašanje u vezi sa partnerom, čak i onda kada je to ponašanje u sukobu sa njenim željama i potrebama. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 657 odraslih ispitanika (382 ženskog i 275 muškog pola), uzrasta od 18 do 89 godina. 54% ispitanika (55% ženskih i 45% muških ispitanika) je u trenutku ispitivanja bilo u braku, dok preostalih 46% ispitanika nije bilo u braku. Psihološko blagostanje je ispitivano Ryff-ovom šestodimenzionom skalom psihološkog blagostanja. Samostišavanje je ispitivano Skalom samostišavanja (Nekić, Lacković-Grgin, Penezić). Rezultati pokazuju da se ispitanici koji jesu i koji nisu u braku značajno razlikuju na dimenzijama Ovladavanje okruženjem ($t=2.133$, $p=0.05$) i Samoprihvatanje ($t=2.855$, $p=0.01$), pri čemu ispitanici u braku pokazuju viši stepen Ovladavanja okruženjem i Samoprihvatanja. Ispitanici koji jesu u braku imaju viši nivo samostišavanja u odnosu na one koji nisu u braku ($t=2.355$, $p=0.05$). Ispitivanje relacija dimenzija psihološkog blagostanja i samostišavanja je pokazalo da su Autonomija i Pozitivni odnosi značajni prediktori samostišavanja.

Ključne reči: psihološko blagostanje, bračni status, samostišavanje

INTEGRITET KAO JEDNA OD SNAGA LIČNOSTI MLADIH

Đurđa Soleša Grijak
Državni univerzitet u Novom Pazaru

Peterson i Selidžman su predložili klasifikaciju ljudske 24 vrline i 6 snaga, kao prvi pokušaj da se definiše način za otkrivanje i klasifikaciju psiholoških crta ličnosti ljudi. Ova klasifikacija je neophodan teorijski okvir za praktičnu primenu pozitivne psihologije. Svaka od 24 ljudske vrline su bihevioralno definisane, sa jasnim psihometrijskim dokazom da je pouzdano merljiva. Svaka vrлина, karakterna crta pruža mnoge alternativne puteve do vrline i blagostanja. Integritet je vrлина koja je uključena u snagu koja se odnosi na hrabrost prilikom ostvarivanja cilja. U tom kontekstu, integritet je unutrašnji osećaj celovitosti koji proizilazi iz kvaliteta poput iskrenosti, poštenja i doslednosti. Tako, osoba može da procenjuje o integritetu drugih do granice do koje se oni ponašaju u skladu sa vrednostima, uverenjima i principima kako sami tvrde. Ispitanici su bili studenti Državnog univerziteta u Novom Pazaru (N=162). Za ispitivanje integriteta je korišćena Skala integriteta. Rezultati ukazuju na prisustvo integriteta kod studenata (AS=33.61). Veliki broj, 42,3%, studenata veruje u dostojanstvo ljudi, a 42,1% se oseća bliskim ljudima koji su obeležili njihov dosadašnji život. Većina, 62,4%, ne bi menjala svoj život kad bi ga opet živeli, a čak 83,4% je zadovoljno svojim životom, radom i postignućem.

Ključne reči: integritet, mladi, snaga, celovitost

PREPOZNAJEMO LI ZAHVALNOST?

Anida Fazlagić
Državni univerzitet u Novom Pazaru

Kroz istoriju sve religije i društva u okviru različitih religija, tretirali su zahvalnost kao normativni i poželjni aspekt ličnosti. Prema autorima, zahvalnost se svrstava u emociju, kategorisanu kao pozitivno interpersonalno osećanje koje je povezano sa divljenjem, poštovanjem, poverenjem i nagrađivanjem. Cilj rada bio je utvrditi da li ispitanici prepoznaju ekspresivni izraz zahvalnosti kao i da li su skloni verbalnom kodovanju ove emocije. Ispitanici ovog istraživanja bili su studenti studijskih programa Srpski jezik i književnost i Psihologija DUNP-a. Konačni uzorak je činilo 68 studenata, neujednačenih prema polu, te je ženskih ispitanika bilo 91,2% i muških ispitanika 8,8%. Procenu emocija vršili smo putem vizuelnog testa. Ispitanicima je izloženo deset fotografija koje su implicirale sedam pozitivnih i tri negativne emocije i obrasca za verbalno kodovanje emocija putem opisa fotografije i ključne reči. Drugi deo aktivnosti odnosio se na stepen slaganja ključnih reči ispitanika sa ključnim rečima istraživača. Sedam dana kasnije od ispitanika je traženo prisećanje fotografija koje su videli. Rezultati su pokazali da je najveći stepen slaganja za fotografije koje opisuju sreću, zadovoljstvo, slobodu, tugu i bespomoćnost. Kontekst zahvalnosti bio je prikazan kroz dve fotografije, ali ispitanici nisu na fotografijama prepoznali eksperisni izraz zahvalnosti niti su je uspeli definisati kroz opis fotografije. Prema analizi ključnih reči niti jedan ispitanik nije verbalno kodovao zahvalnost kao emociju, dok je maksimalan broj fotografija kojih su se učenici prisećali bio sedam. Dobre stvari u životu dešavaju se svakodnevno, a naš zadatak je da ih pamtimo i pozitivno ocenjujemo. Mlade danas treba usmeriti na značaj zahvalnosti kao emocije, kako bi je lakše prepoznali i razumeli da zahvalnost dugoročno doprinosi pozitivnijem pogledu na život i opštem blagostanju pojedinca.

Ključne reči: zahvalnost, vizuelni test, pozitivna, fotografija

NIVO ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM, ASERTIVNOSTI I VERBALNE AGRESIVNOSTI STUDENATA U NOVOM PAZARU

Milena Belić, Gorana Rakić Bajić
Državni univerzitet u Novom Pazaru

Otvorena i pozitivna komunikacija u velikom broju istraživanja do-
vodi se u vezu sa brojem i kvalitetom socijalnih veza, samopoštovanjem i
globalnim zadovoljstvom životom. Asertivna komunikacija je tip komuni-
kacije koji podrazumeva zalaganje za sebe i vlastite interese uz uvažavanje
prava drugih. Suprotno, pasivna komunikacija podrazumeva povlačenje
čak i na vlastitu štetu, dok agresivna komunikacija podrazumeva komu-
nikacioni čin kojim se namerno ili nenamerno, svesno ili nesvesno, povre-
đuje druga osoba posredstvom jezika. Ipak, asertivna komunikacija se tiče
subjektivne precepcije svojih prava i prava drugih, te postoji velika opa-
snost od skliznuća u verbalnu agresiju, a sve pod plaštom da se, u stvari,
legitimno borimo za svoje ciljeve ili stavove. Osnovni cilj ovog istraživanja
bilo je utvrđivanje nivoa zadovoljstva životom, stepena izraženosti asertiv-
nosti i verbalne agresivnosti, te relacija zadovoljstva životom, asertivnosti
i verbalne agresivnosti. Ispitivanje je vršeno na uzorku od 107 studenata
Državnog univerziteta u Novom Pazaru (81 ženskog i 26 muškog pola).
Korišćeni su Rathusov test asertivnosti, odnosno prevedena i adaptirana
skala originalnog Rathusovog instrumenta namenjenog proceni opšteg
stepena asertivnosti (Rathus, 1978; Milankov, 1993), subskala Verbalne
agresije (Upitnik agresije, Buss & Perry, 1992). Stepenn zadovoljstva životom
je ispitivan Skalom zadovoljstva životom (Rakić-Bajić, 2010) namenjenom
ispitivanju globalne procene pojedinačnih domena zadovoljstva životom.
Rezultati pokazuju da su odgovori ispitanika na skali zadovoljstva životom
($AS = 3,89$, $SD = 0,57$) i skali asertivnosti ($AS = 3,30$, $SD = 0,54$) umereno
pomereni ka desnom kraju skale koji karakteriše više zadovoljstvo životom
i viši stepen asertivnosti. Kao što je i pretpostavljeno, utvrđena je pozitivna
povezanost zadovoljstva životom i asertivnosti ($r=3.17$, $p=0.01$). Pretpo-
stavka o negativnoj vezi verbalne agresivnosti i asertivnosti nije potvrđe-
na, niti je utvrđena statistički značajna povezanost zadovoljstva životom i
verbalne agresivnosti.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, asertivnost, agresivnost

POZITIVNA PREOCENA KAO FAKTOR ZA ADAPTACIJU I BLAGOSTANJE KOD STARIJIH OSOBA

Lilija Babakova

Pedagoški fakultet, Universitet "Paisij Hilendarski" u Plovdivu,
Bugarska (student doktorskih studija)

Pozitivna preocena je vrlo bitna za adaptaciju i blagostanje kod starih osoba. Vodeći predstavnici i istraživači u gerontopsihologiji naglašavaju da stariji ljudi preferiraju korišćenje strategija prevladavanja stresnih događaja usmerenih prema emocijama. Pozitivna preocena ili optimistično mišljenje predstavlja način prevladavanja negativnih emocija, izazvanih egzistencijalnim problemima i svakodnevnim nevoljama, pomoću filozofskog razmišljanja o konkretnoj stresnoj situaciji i novog pozitivnog pogleda na nju. Teorijske i empirijske činjenice ilustruju kako pozitivna preocena igra važnu ulogu prilikom efikasnog prevladavanja stresa, što može dovesti do viših nivoa psihološkog blagostanja. Ona takođe ima religiozan karakter. U ovom radu se istražuje odnos između pozitivne preocene kao strategije prevladavanja stresnih događaja i ukupnog nivoa blagostanja kod starijih ljudi. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 92 osobe (38 muškaraca i 54 žena) koje žive u staračkim domovima ili su članovi dnevnih klubova za starije, čija je prosečna starost oko 75,5 godina. Instrumenti korišćeni u ovom istraživanju, su: Lazarusov test za strategije prevladavanja stresa i Nojgartenov upitnik o blagostanju. Kao mera povezanosti mera korišćen je Pirsonov koeficijent korelacije. Rezultati pokazuju da pozitivna preocena značajno korelira sa ocenom, koju ličnost ima o sebi i svojim postupcima ($r=0,232$, $p<0,01$), kao i sa njenim odnosom prema životu ($r=0,255$, $p<0,01$). Osim toga, rezultati pokazuju da osobe iznad 75 godina (žene češće) koriste pozitivnu preocenu kao strategiju prevladavanja stresnih događaja.

Ključne reči: pozitivna preocena, adaptacija, blagostanje, starost

PERFEKCIONIZAM, OPTIMIZAM – PESIMIZAM I SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE STUDENATA

Damjana Panić, Dragana Radojković, Marina Hadži Pešić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student);
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student);
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Pozitivni i negativni aspekti perfekcionizma, pored toga što mogu imati važnu ulogu u odnosu na akademsko postignuće studenata, mogu biti povezani i sa drugim aspektima života, između ostalog sa zauzimanjem određenog stava i načinom vrednovanja života, te sa doživljavanjem pozitivnih, odnosno negativnih emocija. Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita povezanost karakteristika pozitivnog i negativnog perfekcionizma sa postojanjem generalno optimističnog ili pesimističnog pogleda na svet, ali i sa pozitivnom evaluacijom života i tendencijom doživljavanja prijatnih emocija kao važnih indikatora pozitivnog mentalnog zdravlja. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 200 studenata Univerziteta u Nišu, ujednačenih po polu. Od instrumenata su primenjeni Skala pozitivnog i negativnog perfekcionizma – PANPS, Skala Optimizma – Pesimizma (O-P skala) i Kratka skala subjektivnog blagostanja – KBS. Rezultati ukazuju da su dimenzije pozitivnog perfekcionizma pozitivno povezane i sa kognitivnom i sa afektivnom komponentom subjektivnog blagostanja. Naime, utvrđena je pozitivna povezanost dimenzije Pozitivni perfekcionizam usmeren na sebe sa Pozitivnim stavom prema životu i Pozitivnim afektivitetom ($r=.212, p<.01$; $r=.238, p<.01$), kao i dimenzije Društveno propisan pozitivni perfekcionizam sa Pozitivnim stavom prema životu i Pozitivnim afektivitetom ($r=.229, p<.01$; $r=.231, p<.01$). S druge strane, dimenzija negativnog perfekcionizma, Negativni perfekcionizam usmeren na sebe je negativno povezana i sa Pozitivnim stavom prema životu i sa Pozitivnim afektivitetom ($r=-.186, p<.01$; $r=-.197, p<.01$). Dobijena je i pozitivna povezanost dimenzija pozitivnog perfekcionizma, Pozitivni perfekcionizam usmeren na sebe i Društveno propisan pozitivni perfekcionizam sa Optimizmom ($r=.294, p<.01$; $r=.290, p<.01$), dok nasuprot njima dimenzije negativnog perfekcionizma, Negativni perfekcionizam usmeren na sebe i Društveno propisan negativni perfekcionizam pozitivno koreliraju sa Pesimizmom ($r=.446, p<.01$; $r=.346, p<.01$). Iako je većina utvrđenih korelacija niska, dobijeni nalazi ipak mogu ukazati na značaj koje karakteristike pozitivnog i negativnog perfekcionizma imaju u pozitivnom, tj. negativnom sagledavanju sveta, načinu evaluacije spostvenog života i sklonosti doživljavanju pozitivnih emocija.

Ključne reči: *pozitivni i negativni perfekcionizam, optimizam, pesimizam, subjektivno blagostanje*

TRADICIONALNO SHVATANJE RODNIH ULOGA, SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE I SAMOPOŠTOVANJE*

Ivana Simić, Jelisaveta Todorović, Dušan Todorović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Cilj ovog rada je ispitivanje povezanosti tradicionalnog shvatanja rodni uloga, subjektivnog blagostanja i samopoštovanja ispitanika iz Srbije, kao i ispitivanje razlika na ovim dimenzijama u odnosu na pol. Rodne uloge su uređene hijerarhijski, gde muškarci imaju moć i dominiraju nad ženama. Tradicionalne rodne uloge određuju muškarca kao racionalnog, nezavisnog, moćnog, a ženu kao osećajnu, nežnu, brižnu za druge. Doživljaj subjektivnog blagostanja definiše se kao pozitivno psihološko stanje koje se karakteriše visokim zadovoljstvom životom, visokim nivoom pozitivnog i niskim nivoom negativnog afekta. Samopoštovanje se definiše kao evaluativni deo slike o sebi i ukazuje na stepen u kome osoba veruje za sebe da je značajna i vredna. U istraživanju smo koristili PORPOS bateriju koja sadrži namenski konstruisanu skalu za procenu tradicionalnog shvatanja rodni uloga, skraćenu skalu subjektivnog blagostanja, sa dve subskale (kognitivna i afektivna komponenta), adaptiranu u odnosu na Kratku skalu subjektivnog blagostanja (Jovanović, Novović, 2008) i adaptiranu skalu Globalnog samopoštovanja (RSES - Rosenberg Self-Esteem Scale, Rosenberg, 1965) Uzorak je činilo 2283 ispitanika, od toga 43% ispitanika muškog i 57% ženskog pola. Rezultati pokazuju da se muškarci i žene statistički značajno razlikuju u odnosu na tradicionalno shvatanje rodni uloga, globalno samopoštovanje i kognitivnu dimenziju subjektivnog blagostanja. Muškarci više prihvatanju tradicionalno shvatanje rodni uloga, a žene pokazuju pozitivniji stav prema životu i imaju veće samopoštovanje u odnosu na muškarce. Povezanost tradicionalnog shvatanja rodni uloga, subjektivnog blagostanja i samopoštovanja ispitivali smo odvojeno na poduzorcima muških i ženskih ispitanika. Rezultati pokazuju da u oba poduzorka postoje pozitivne i statistički značajne korelacije između samopoštovanja i kognitivne i afektivne komponente subjektivnog blagostanja. Sve korelacije tradicionalnog shvatanja rodni uloga i ostalih dimenzija su negativne, ali se korelacije razlikuju po statističkim značajnostima. Dok na poduzorku muškaraca postoji statistički značajna korelacija samo između tradicionalnog shvatanja rodni uloga i kognitivne dimenzije subjektivnog blagostanja, na poduzorku žena sve ispitivane korelacije su negativne i statistički značajne. Rezultati govore da prihvatanje tradicionalne rodne uloga ima negativnije posledice za žene nego za muškarce. Prihvatanje tra-

dicionalne ženske uloge povezano je sa nižim samopoštovanjem, manjim zadovoljstvom životom i snižavanjem pozitivnih emocija i raspoloženja, a povećavanjem negativnih, kao što su strah, ljutnja, depresija.

Ključne reči: *rodne uloge, subjektivno blagostanje, samopoštovanje*

* Rad je nastao u okviru projekta 179002 koje finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

SIMPOZIJUM LIČNOST **I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD**

LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD*

Snežana Stojilković, Jelisaveta Todorović, Gordana Đigić, Valentina Rančić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, Niš

Simpozijum *Ličnost i obrazovno-vaspitni rad* je mesto susreta i razmene između zaposlenih u obrazovanju i istraživača koji se bave obrazovanjem iz različitih uglova. Pored obrazovanja, kao opšte teme ovog simpozijuma, druga tačka koja povezuje radove jeste sagledavanje povezanosti ličnih karakteristika različitih aktera obrazovno-vaspitnog procesa sa učenjem u školskom kontekstu. Prvi blok saopštenja u okviru simpozijuma biće posvećen darovitosti (što je imače centralna tema skupa u celini) iz ugla obrazovanja. Radovi iz ove grupe bave se karakteristikama darovite dece, izazovima u obrazovno-vaspitnom radu sa darovitim decom i učenicima, i nekim praktičnim idejama i rešenjima koja mogu doprineti kvalitetnijem radu sa darovitim u obrazovno-vaspitnim ustanovama različitih nivoa i različitog tipa. Drugu grupu čine radovi koji se bave nastavnikom kao neposredno najodgovornijim za kreiranje adekvatnih uslova za učenje – poželjnim osobinama i kompetencijama nastavnika, mogućnostima njihovog profesionalnog usavršavanja, mogućnošću samoprocene stila nastavnika u upravljanju razredom i njegovim delovanjem na razvoj ličnosti učenika, pre svega na formiranje njihove prosocijalne orijentacije. Posebna grupa radova bavi se nastavom, povezujući nastavne ciljeve (analizirane u odnosu na Blumovu taksonomiju) i neke konkretne nastavne procedure i elemente nastavnog procesa, naročito sa ciljevima iz domena razvoja stvaralačkog mišljenja. Tema koja poslednjih godina posebno zaokuplja pažnju stručne i naučne javnosti na ovim prostorima (a i u čitavom svetu) jeste inkluzija dece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, pa je i deo simpozijuma posvećen ovoj temi. Radovi iz ove grupe bave se odnosom između darovitosti i kreativnosti, s jedne strane, i pojedinih specifičnih smetnji ili teškoća s druge strane, kao i psihološkim aspektima života dece sa smet-

njama i teškoćama u razvoju i njihovih porodica u zajednici. Simpozijum će se odvijati kroz saopštenja autora i diskusiju svih učesnika.

Ključne reči: *obrazovno-vaspitni rad; ličnost; darovitost, nastavnici, nastava, osobe sa smetnjama i teškoćama u razvoju*

*Ličnost i obrazovno-vaspitni rad, simpozijum u okviru konferencije Dani primenjene psihologije, je akreditovani program stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (broj 15 u Katalogu). Učesnici simpozijuma dobijaju Uverenje o pohađanju programa (8 sati).

PSIHOLOŠKE KARAKTERISTIKE DAROVITE DECE

Gordana Stankovska, Svetlana Pandilovska
Državni Univerzitet u Tetovu, Makedonija;
Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Skoplju, Makedonija

Darovitost je višedimenzionalni fenomen koji i pored mnogobrojnih istraživanja i različitih pristupa ostaje nedovoljno istražen. U psihološkoj teoriji i praksi poznato je da su prisutni različiti stavovi o darovitoj deci. Darovitost predstavlja opštu intelektualnu sposobnost, opštu kreativnu sposobnost, produktivno-kreativnu sposobnost, zbir specifičnih sposobnosti, sposobnost upotrebe misaonog procesa, oblast specifične inteligencije i kreativnosti. Darovito dete je dete koje ima iznadprosečne sposobnosti i specifične karakteristike, koje igraju važnu ulogu u rastu, razvoju i vaspitanju ove dece. Istraživanja potvrđuju važnost rane socijalizacije, značaj porodice i prvih nastavnika u postepenom razvoju darovitog deteta na intelektualnom, socijalnom, emocionalnom i somatskom planu. Poznato je da darovito dete ima specifične karakteristike i osobine, kao što su originalnost, individualnost, emocionalna stabilnost, visok stepen intelektualnog kapaciteta, nezavisnost, verbalna fluentnost, perfekcionizam. Razvoj i manifestovanje kreativnosti kod darovite dece zavisi od kognitivnih komponenti, od crta ličnosti i njihovog sklopa, od domena sposobnosti, od motivacije, kognitivnog stila kreativnih ličnosti. Darovito dete rano pokazuje specifičan interes za određenu oblast, što je vidljivo u njihovoj fasciniranosti nekim problemom i njegovim rešavanjem, neiscrpoj radoznalosti i velikom entuzijazmu u radu. Darovito dete ima pozitivnu sliku o sebi, visoko samopoštovanje, poverenje u sebe, postavljanje visokih ciljeva, odsutnost straha od kritike, osećaj sopstvene vrednosti, veću nezavisnost koja se manifestuje kroz nekonformizam i inicijativnost. Svako dete zaslužuje posebnu brigu roditelja, škole i društva, posebno darovito dete, koje je dete s posebnim potrebama zbog svojih iznadprosečnih sposobnosti i specifičnih vaspitno-obrazovnih potreba.

***Cljučne reči:** darovito dete, kreativnost, crte ličnosti, psihološke karakteristike*

OD DAROVITOSTI KA EKSPERTSKOM MIŠLJENJU

Zora Krnjajić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

U radu se razmatra razvoj ekspertskog mišljenja i doseganje ekspertize u naučnim disciplinama kao jedan od vidova ostvarivanja darovitosti i iskazivanja razvijenih formi intelektualne darovitosti u nauci. Na osnovu teorijske razrade i empirijskih nalaza izdvojene su neke razvojno-psihološke karakteristike dva razmatrana fenomena koja se odnose na izuzetnost. Intelektualna nadarenost odnosi se na napredne oblike razvoja, a ekspertsko mišljenje u nauci odnosi se na zrele, razvijene oblike mišljenja koji se temelje na sistemu znanja. Oba fenomena se, pritom, tretiraju u kontekstu opšteg kognitivnog razvoja i mišljenja kao opštih razvojno-psiholoških problema. Reč je o fenomenima koji su specifični za domen (oblašću određena darovitost, odnosno specijalizovana ekspertiza), u čijoj srži su sposobnosti i znanje. Za njihov razvoj značajni su nekognitivni aspekti (pre svega motivacija, spremnost za ulaganje napora, vremena i energije i posvećenost učenju), važna je podrška i ciljem usmerena praksa. Od formativnog značaja za oba fenomena su obrazovne mogućnosti, izloženost različitim kulturnim uticajima, dostupnost kulturno-potpornih sredstava i socijalno posredovanje u zoni narednog razvoja. Istraživanja intelektualne i akademske darovitosti otvaraju nova istraživačka područja i ukazuju na potrebu za istraživanjem kognitivnog razvoja koji se odvija tokom procesa obrazovanja, kroz usvajanje pojmova i ovladavanje naučnim znanjima. Kada je reč o istraživačkim nacrtima, primerenim prirodi ova dva razmatrana problema, ukazuje se na niz metodoloških teškoća u njihovom izučavanju i na potrebu za ekološki validnim pristupom. Oba razmatrana problema, kada je reč o praktičnim implikacijama u obrazovanju, ukazuju na značaj usklađenosti nivoa instrukcije s uzrastom, mogućnostima i potrebama učenika i domenom.

Ključne reči: darovitost, ekspertsko mišljenje, nauka, sistem znanja

AKTUELNI VASPITNO-OBRAZOVNI IZAZOVI U RADU SA DAROVITIM UČENICIMA

Marija Sakač, Mia Marić
Pedagoški fakultet, Sombor

Osnovni cilj ovog rada jeste da prikaže najznačajnije savremene individualne i profesionalne izazove sa kojima se suočavaju nastavnici u radu sa decom koja su darovita, te poseduju različite vrste talenata. U tom smislu, jedan od najznačajnijih izazova sa kojima se suočavaju nastavnici, a koji će biti detaljno razmotren u radu, jeste ujedno i jedan od osnovnih ciljeva inkluzivnog obrazovanja, a to je prilagođavanje različitih aspekata vaspitno-obrazovnog procesa potrebama, mogućnostima i afinitetima kategorije darovitih učenika, što nije ni malo jednostavan zadatak, posebno ako se uzme u obzir da se istovremeno nastava mora prilagoditi i potrebama i potencijalima ostale dece. Darovita i talentovana deca imaju svoje brojne specifičnosti po kojima se razlikuju od druge dece, a ogledaju se, pre svega, u njihovim izraženim sposobnostima, karakterističnim interesovanjima i crtama ličnosti, ali takodje se i međusobno prilično razlikuju, te je u praksi potrebno uvek polaziti od specifičnih potreba i karakteristika učenika, što takodje predstavlja jedan značajan izazov u radu sa ovakvom decom. Dakle, smisao rada ogleda se u rasvetljavanju formi i porekla aktuelnih izazova sa kojima se suočavaju nastavnici u radu sa darovitim učenicima. Osim razmatranja problematike darovitih učenika u kontekstu inkluzivnog obrazovanja, biće reči i o saradnji sa roditeljima kao značajnom faktorom obrazovanja i vaspitanja darovite dece, kao i o različitim načinima podsticanja intelektualnog i socio-emocionalnog razvoja darovitih učenika. Praktične implikacije rada se ogledaju u davanju konkretnih smernica za razrešenje potencijalnih teškoća sa kojima se suočavaju vaspitno-obrazovni radnici, a sve u cilju doprinosa što uspešnijem razvoju nadarene dece. Jedna od osnovnih praktičnih smernica u radu sa darovitom decom odnosi se na nužnost kontinuiranog praćenja njihovog celokupnog socio-emocionalnog razvoja, a ne samo intelektualnog i razvoja specifičnih talenata i veština. Naime, od ranih dana je neophodno raditi na podsticanju odgovarajuće adaptacije ovakve dece na celokupno socijalno okruženje, pri čemu je saradnja sa roditeljima ključna.

***Ključne reči:** daroviti i talentovani učenici, vaspitno-obrazovni izazovi, inkluzivno obrazovanje, socio-emocionalni razvoj, praktične smernice*

INDIKATORI DAROVITOSTI I NAČINI RADA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Olgica Stojić, Ivana Mihić

Dečija ustanova "Dečija radost", Irig; Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Rad predstavlja preliminarnu studiju DU "Dečija radost" Irig, pred započinjanje projekta u saradnji sa Odsekom za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, kojim se teži da se pruži adekvatna podrška potencijalno darovitoj deci u vrtiću, kao i stručna podrška vaspitačima u radu sa takvom decom. Sprovedeno istraživanje je imalo za cilj da utvrdi kako vaspitač prepoznaje potencijalno darovito dete u vaspitnoj grupi i šta vaspitač u predškolskoj ustanovi prepoznaje kao resurse potrebne za rad na podsticanju potencijalnih „darova“. Primijenjena je skala procene IDNR (Indikatori darovitosti i načini rada) na uzorku od 55 vaspitača iz četiri vrtića Srema i to: Šid, Inđija, Stara Pazova i Irig. Rezultati pokazuju da većina vaspitača prepoznaje maštovitost, originalnost, radoznalost i interesovanje za istraživanje i eksperimentisanje kao karakteristike potencijalno darovitog deteta, dok roditelji, u zapažanjima o detetu kao „drugačijem“, verbalnu fluentnost i uspešnost u sportu, kao domenu specifične sposobnosti ne smatraju ključnim. Vaspitači smatraju da se potencijalno darovitoj deci ne može pružiti adekvatna i efikasna podrška kroz redovan vaspitno-obrazovni rad, čak ni individualizacijom, niti ako se u vrtiću samo pojedini vaspitači edukuju i rade sa njima, već kroz partnerstvo i saradnju vrtića sa porodicom, timskim radom u predškolskoj ustanovi i edukacijom vaspitača. Dobijeni rezultati potvrđuju savremenu koncepciju darovitosti (Renzuli, 1978) koja u određenje konstrukta darovitosti uključuje kreativnost operacionalizovanu preko divergentne produkcije kao originalnost, fleksibilnost, elaboraciju i fluentnost. Rezultati pokazuju da vaspitači multidimenzionalno sagledavaju darovitost na ranom uzrastu i da je podrška stručne službe potrebna u podizanju nivoa saradnje sa porodicom i sticanju znanja i veština vaspitača u izboru sadržaja, metoda, tehnika u radu sa potencijalno darovitim predškolicima.

Ključne reči: potencijalno darovito dete, vrtić, vaspitač

MIŠLJENJA POLAZNIKA ISTRAŽIVAČKE STANICE PETNICA O MOGUĆNOSTIMA ZA PODSTICANJE KREATIVNOSTI U ŠKOLI

Smiljana Jošić, Ivana Ćirović
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Predmet proučavanja ovog rada su mišljenja polaznika programa Istraživačke stanice Petnica o ulozi škole u razvoju kreativnosti kod učenika. Polaznici seminarara su visoko selekcionirana grupa koju odlikuju definisana interesovanja, velika predznanja u oblasti, radoznalost, posvećenost i kreativnost. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi u kojoj meri polaznici programa za srednjoškolce smatraju da redovna škola može doprineti razvoju kreativnosti učenika, kao i na koji način se taj uticaj ostvaruje. Istraživanjem je obuhvaćeno 112 polaznika koji su učestvovali na seminarima u proleće 2013. godine. Eksplorativni upitnik sa pitanjima o tome koliko i kako se u školi može podsticati kreativnost primenjen je elektronskim putem, a prikupljeni podaci analizirani su setom kvalitativnih i kvantitativnih tehnika. Iako veći broj ispitanih učenika smatra da škola u velikoj meri može doprineti razvoju kreativnosti učenika (64%), nije mali broj onih koji smatraju da škola može dati mali doprinos (36.0%). Vannastavne aktivnosti (sekcije, radionice, izborni predmeti) su viđene kao najbolji način za podsticanje kreativnosti u školskim uslovima (31.2%). Slede odgovori u kojima učenici ističu značaj pružanja znanja i predstavljanja različitih sadržaja i mogućnosti (18.8%). Učenici, takođe, smatraju da je zadavanje praktičnih, izazovnih i stvaralačkih zadataka dobar način za podsticanje kreativnosti (15.2%). Nešto manje su zastupljeni zahtevi za stručnijim nastavnim kadrom (12.5%) i obezbeđivanjem slobode mišljenja i izražavanja, kao i jednakih prilika za sve učenike (11.6%). Učenici su uvereni da bi škola trebalo da podstiče samostalan rad (10.7%), originalnost i različitost (7.1%) i kritičko mišljenje (6.2%) kako bi doprinela razvoju kreativnosti. Zabrinjava podatak da u 16.0% odgovora učenici tvrde da škola ne čini ništa kako bi podstakla kreativnost ili čak ometa njen razvoj. U celini, odgovori srednjoškolaca ukazuju na potrebu za menjanjem škole u pravcu obezbeđivanja boljih uslova za ispoljavanje i razvoj kreativnosti. Zaključeno je da su dobijeni predlozi koji bi mogli biti od koristi za unapređenje vaspitno-obrazovnog rada u školi.

***Ključne reči:** podsticanje kreativnosti, srednja škola, mišljenja, Istraživačka stanica Petnica*

PRAKTIČNI ASPEKTI SAVREMENIH SHVATANJA JEZIČKE DAROVITOSTI – POGLED IZ UGLA NASTAVNIKA

Radmila Bodrič

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Jezička darovitost (u literaturi, takođe, nazivana lingvistička ili verbalna) ima opšteprihvaćene psihometrijske karakteristike u vidu koncepta verbalne sposobnosti, verbalne fluentnosti i razumevanja, lakog ovladavanja čitanjem, izuzetne sposobnosti slušanja i sposobnosti pamćenja velike količine jezičkog materijala. Vrlo malo istraživanja je urađeno u vezi sa izuzetno talentovanim učenicima stranih jezika. Prema mišljenju pojedinih stručnjaka (Biedroń i Szczepaniak 2009), takva istraživanja su teško izvodljiva jer ne postoji mnogo darovitih učenika koje je moguće skupiti u jednu grupu kako bi se izvela zadovoljavajuća faktorska analiza. Cilj ovog rada jeste ispitivanje stavova nastavnika engleskog jezika o konstruktivnoj jezičkoj darovitosti. Istraživanje je obuhvatilo 54 profesora engleskog jezika na teritoriji Republike Srbije i imalo je za cilj da ispita kako profesori engleskog jezika na osnovnoškolskom uzrastu shvataju fenomen jezičke darovitosti, da li su profesionalno i stručno osposobljeni za rad s takvom decom, koje didaktičko-metodičke oblike rada s jezički darovitim učenicima koriste i predlažu prvenstveno u okviru redovne nastave (i u okviru dodatne nastave), koje kompetencije treba da poseduju nastavnici za rad s takvom decom, kao i da osvetli druge praktične aspekte složene problematike jezičke darovitosti u nastavnoj praksi. Rezultati istraživanja pokazuju da profesori engleskog jezika prepoznaju kognitivni profil jezički darovitih učenika, potom da su do zaključka o njihovim karakteristikama u najvećoj meri došli posmatranjem, beleženjem i sistematskim upoređivanjem takvih učenika, da su veoma motivisani za rad s darovitom decom (iako je programa za podsticanje razvoja talenata veoma malo), da je tzv. obogaćivanje programa najprikladniji oblik vaspitno-obrazovnog rada s darovitim učenicima engleskog jezika u okviru redovne nastave, da u mnogim školama u Republici Srbiji nije u potpunosti zaživeo model inkluzivnog obrazovanja, kao i da je za prepoznavanje i razvijanje sposobnosti darovite dece neophodan isključivo organizovan, usmeren rad s jasno postavljenim ciljevima što bi trebalo da bude regulisano nacionalnom strategijom za darovite učenike.

Ključne reči: jezička darovitost, nastavnici engleskog jezika, stavovi nastavnika, didaktičko-metodički oblici rada s jezički darovitim učenicima

MOGUĆNOSTI STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA ZA RAD SA DAROVITIM UČENICIMA

Milica Vučetić

Fakultet tehničkih nauka u Čačku, Univerzitet u Kragujevcu

Sastavni deo profesionalnog razvoja nastavnika jeste stručno usavršavanje koje podrazumeva sticanje novih i usavršavanje postojećih kompetencija, a radi unapređivanja razvoja i nivoa postignuća učenika. Učenike koji pokazuju sposobnost brzog i lakog ovladavanja određenim sadržajem i koji često ostvaruju iznadprosečna postignuća nazivamo darovitim. Uloga i odgovornost nastavnika u koncipiranju nastavnih aktivnosti koje će zadovoljiti obrazovne potrebe darovitih učenika je od presudne važnosti za njihovo kvalitetno obrazovanje. Inicijalno obrazovanje nastavnika trenutno ne predstavlja dovoljnu osnovu za uspešan budući rad sa darovitim učenicima, stoga su u ovom radu razmatrani zvanični okviri za mogućnosti stručnog usavršavanja nastavnika u oblasti obrazovanja darovitih u našoj zemlji. U tu svrhu analiziran je zvanični dokument RS Katalog programa stručnog usavršavanja zaposlenih u obrazovanju od školske 2008/2009. do 2013/2014. godine. Korišćena je metoda analize sadržaja. Kriterijum uključivanja određenog programa u analizu bilo je eksplicitno navođenje u opisu ciljeva programa da je on namenjen unapređenju nastavnog rada sa darovitim učenicima. Rezultati istraživanja pokazuju da je zastupljenost akreditovanih programa stručnog usavršavanja namenjenih unapređivanju nastavničkih kompetencija za rad sa darovitim učenicima linearno rasla u prethodnih 5 godina u Srbiji – od 2 do aktuelno akreditovanih 12 programa. Međutim, kako se i ukupan broj programa u Katalogu uvećavao iz godine u godinu, ovaj frekvencijski porast se nije odrazio na ukupno učešće programa za rad sa darovitim učenicima – oni se dosledno nalaze na približno 1% zastupljenosti. Oblasti u kojima su razvijani ovi programi se, takođe, dosledno ponavljaju, pa razlikujemo, uslovno rečeno, opšte (u oblasti obrazovanja dece sa posebnim potrebama) i specifične programe (matematika, fizika i umetnost). Razmatrane su implikacije ovih nalaza, kao i drugih istraživanja koja se bave specifičnostima strategija obrazovanja nastavnika za rad sa darovitim. Uočava se nedostatak planske koncepcije usavršavanja i sistemske mreže podrške za obezbeđivanje kvaliteta nastavnog rada sa darovitim učenicima.

Cljučne reči: stručno usavršavanje nastavnika, daroviti učenici, obrazovanje nastavnika

PROFESIONALNI TIMSKI RAD NASTAVNIKA USMEREN KA UNAPREĐENJU UČENIKOVIH POSTIGNUĆA

Orhideja Šurbanovska, Tamara Čupeva
Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“
Skoplje, Makedonija;
Državna gimnazija “Orce Nikolov” Skoplje, Makedonija

Formiranje profesionalnih timova, ili timova nastavnika za poboljšanje školskih postignuća učenika je trend u mnogim zemljama širom sveta. U tim timovima za profesionalno učenje (aktivni svakog nastavnog predmeta) nastavnici imaju odgovornost za rezultate učenja svakog učenika posebno, ali imaju i kolektivnu odgovornost za unapređenje nastavne prakse. Takvi timovi uključuju nastavnike koji rade u duhu otvorenosti, kritičkih refleksija, razmenjuju svoja iskustva, ideje i ekspertize, i učestvuju u aktuelnim procesima. Njihovo profesionalno učenje je usmereno na učenike, odnosno na analizu razlika između sposobnosti učenika i njihovih postignuća. Neposredni uticaj nastavnika se vrši preko nastavnih sadržaja predmeta koji predaju i preko načina na koji predaju. Efektivni timovi oslanjaju se na saznanja iz istraživanja da bi razvili nastavne strategije usklađene sa stilom učenja njihovih učenika i tako unapredili postignuća učenika u određenom nastavnom predmetu. Profesionalni timski rad sastoji se iz aktivnosti kao što su: Akciona istraživanja: nastavnici odlučuju koja su pitanja važna za ispitivanje, kako bi stekli jasan uvid u to šta se dešava u učionici. Ocenjivanje rada učenika: zajedničko ocenjivanje učenika omogućava nastavnicima da razumeju način mišljenja njihovih učenika, kako bi razvili odgovarajuće strategije za učenje i poučavanje. Grupe za učenje se uključuju u redovne saradničke interakcije koje se razvijaju u vezi sa temama identifikovanim od strane grupe. Studija slučaja omogućava nastavničkim timovima refleksiju o nastavi i učenju kroz analizu opisa ili video-zapisa iz škole, učionice, nastave ili situacije učenja, ili kroz analizu nekih dilema. Uzajamna opservacija nastavnika praćena specifičnom povratnom informacijom zasnovanom na opservaciji predstavlja jedan od najefektivnijih načina učenja. Analiza časa: mala grupa nastavnika se redovno sastaje da bi zajednički radila na planiranju, osmišljavanju, primeni, evaluaciji i usaglašavanju nastave sa tim kako učenici uče određeni predmet. Cilj ovog modela je da promoviše proces saradnje na unapređenju nastave i učeničkih postignuća, kroz koji se i sami nastavnici postepeno profesionalno razvijaju.

***Ključne reči:** profesionalni timski rad nastavnika, nastava, učenička postignuća*

RELACIJE IZMEĐU INTELKTUALNE SPOSOBNOSTI UČENIKA I PERCEPCIJE RADNE EFIKASNOSTI NASTAVNIKA

Ljiljana Krneta

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci, BiH

Cilj istraživanja je analiziranje relacija između intelektualnih sposobnosti učenika, s jedne strane i učeničke percepcije radne efikasnosti nastavnika, tj. aktivnosti koje su karakteristične za efikasnog nastavnika, s druge strane. Analiza relacija između intelektualnih sposobnosti učenika i njihove percepcije radne efikasnosti nastavnika zasnovana je na pretpostavci, da intelektualne sposobnosti osoba doprinose povećanju tačnosti pri ocjenjivanju drugih osoba uopšte, pa prema tome i da intelektualne sposobnosti učenika mogu da budu izvor razlika u percepciji radne efikasnosti nastavnika. Istraživanje je realizovano na uzorku od 1150 učenika završnih razreda osnovnih (58,78%) i srednjih škola (41,22%) u BiH. Primjenjen je test opšte inteligencije F-2, koji je zasnovan na perceptivnoj brzini, manje ili više složenih vizuelnih struktura i skala za ispitivanje percepcije radne efikasnosti nastavnika. Prema individualnim bruto rezultatima učenici su na testu inteligencije podijeljeni u dvije grupe: sa niskim i sa visokim rezultatima. Skala za ispitivanje percepcije radne efikasnosti nastavnika je konstruisana za potrebe ovog istraživanja, po modelu Likertovih sumacionih skala, a namijenjena je za ispitivanje percepcije učenika o aktivnostima koje su karakteristične za efikasnog nastavnika. Radi se o petostepenoj skali koju čini 16 tvrdnji. Rezultati diskriminativne analize ukazuju da postoje statistički značajne razlike u percepciji radne efikasnosti nastavnika između učenika sa različitim nivom intelektualnih sposobnosti. Razlike između učenika sa niskim i visokim intelektualnim sposobnostima se odnose na sledeće radne karakteristike nastavnika: „Ne pravi razliku među učenicima“, „Doprinosi svestranom razvoju ličnosti učenika“, „Služi učenicima kao uzor“, „Dobro poznaje svoju struku“, „Uspješno prenosi znanja učenicima“. Učenici koji imaju visoke intelektualne sposobnosti češće percipiraju da efikasan nastavnik treba da „Uspješno prenosi znanja“. Dobijeni rezultati potvrđuju polaznu hipotezu da postoje razlike u percepciji radnih karakteristika efikasnog nastavnika s obzirom na intelektualne sposobnosti učenika.

***Cljučne reči:** intelektualne sposobnosti, percepcija radne efikasnosti nastavnika*

POŽELJNE OSOBINE I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU

Marija Balkovoj, Gordana Lazić
Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd

Rad nastavnika u obrazovno-vaspitnom procesu je složen jer se uloga nastavnika u savremenom društvenom kontekstu promenila. O novim obrazovno-vaspitnim ulogama i drugačijem i složenijem položaju prosvetnih radnika u savremenoj školi svedoče brojna pedagoška i psihološka istraživanja. Tematska raznovrsnost i brojnost ovih istraživanja govore o značaju poslova nastavnika danas. Postoji uključenost velikog dela stanovništva u rad prosvetnih ustanova, zbog čega je važno rešiti pitanje profesionalne selekcije kandidata za poziv nastavnika. Brojna istraživanja nastoje da utvrde koje su to osobine ličnosti i kompetencije najvažnije za uspešno odvijanje vaspitno-obrazovnog rada. Cilj ovog rada je bio da se utvrdi koje osobine ličnosti i kompetencije nastavnici izdvajaju kao ključne metodom samoevaluacije i da li postoji povezanost sa dimenzijama ličnosti dobijenim na testu ličnosti NEO PI-R. Uzorak je činilo 90 prosvetnih radnika osnovnih i srednjih škola, oba pola i različitog uzrasta. Svi ispitanici su testirani u Filijali Zrenjanin u postupku selekcije tokom 2010. godine. Dimenzije ličnosti su ispitivane testom ličnosti NEO PI-R, a samoprocena ključnih osobina putem upitnika koji je napravljen za potrebe istraživanja. Prema teoriji samodeterminacije čiji su autori Ryan & Deci (2000) osobine ličnosti su dobar prediktor motivisanosti za rad. Dimenzija Savesnosti je dobar prediktor motivisanosti za rad na višem stepenu autoregulacije ponašanja (intrinzična motivacija), dok je dimenzija Neuroticizma prediktor motivacije nižeg stepena autoregulacije ponašanja (ekstrinzična motivacija). Rezultati pokazuju da su, kao najvažnije osobine i kompetencije, samoprocenom izabrane: komunikativnost, marljivost (radna efikasnost), spremnost za unapređenje znanja, istrajnost i upornost (dovršavanje započetih poslova) i emotivna stabilnost/smirenost.

***Ključne reči:** nastavnici, osobine ličnosti, kompetencije, samoevaluacija, vaspitno-obrazovni rad*

SAMOPROCENA STILOVA UPRAVLJANJA RAZREDOM – KONSTRUKCIJA INVENTARA ZA NASTAVNIKE

Gordana Đigić, Danka Janjić, Snežana Stojiljković
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu;
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu (student master studija);
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

U radu je prikazana konstrukcija i ispitivanje Inventara za samoprocenu nastavnika u pogledu stilova upravljanja razredom. Polazna osnova bio je Protokol za objektivnu procenu stilova nastavnika u upravljanju razredom (Đigić i Stojiljković, 2012), zasnovan na teorijskom modelu autorki Martin & Baldwin (1993). Prema ovom modelu upravljanje razredom obuhvata tri široke dimenzije (ličnost, nastava i disciplina) i mogu se razlikovati tri stila (intervenirajući, neintervenirajući i interakcionistički). Polazeći od Protokola u kome ocenjivači za svaku od 20 nastavnih situacija biraju od tri opisa jedan koji najviše odgovara postupcima posmatranog nastavnika (svaki od tri opisa se odnosi na po jedan stil), sačinjen je instrument za samoprocenu koji sadrži 60 tvrdnji u formi skale Likertovog tipa. Ovim Inventarom je ispitano 105 nastavnika razredne (49) i predmetne (56) nastave iz nekoliko osnovnih škola u Nišu. Analizom glavnih komponenti izdvojeno je najpre 17 faktora koji zadovoljavaju Gutman-Kajzerov kriterijum, ali su na osnovu scree-kriterijuma u daljoj analizi zadržana tri faktora, koji objašnjavaju 36,174% ukupne varijanse. Postupak faktorske analize sa Varimaks rotacijom pokazao je da sadržaj stavki koje čine ova tri faktora opisuje tri stila upravljanja razredom iz pomenutog teorijskog modela. Ocenjivanjem odgovora u skladu sa dobijenom faktorskom strukturom Inventara, dobijaju se tri dimenzionalne mere koje predstavljaju stepen izraženosti svakog od ispitivana tri stila upravljanja razredom. Dobijene mere pokazuju da se radi o instrumentu dovoljno dobre pouzdanosti (Cronbach Alfa koeficijenti iznose: za Inventar u celini 0,814; za subskalu intervenirajućeg stila 0,759; za subskalu interakcionističkog stila 0,914; za subskalu neintervenirajućeg stila 0,874). Na osnovu dobijenih rezultata, Inventar se može preporučiti za upotrebu u istraživanjima, kao i u praktičnom radu za samoprocenu nastavnika koja bi predstavljala osnovu za korekcije u nastavnom radu i za planiranje sopstvenog stručnog usavršavanja i profesionalnog razvoja. Rezultati izvršenog ispitivanja ukazuju i na mogućnosti daljeg unapređivanja konstruisanog instrumenta.

Ključne reči: nastavnici, stilovi upravljanja razredom, samoprocena

RAZVOJ I PODSTICANJE PROSOCIJALNE ORIJENTACIJE MLADIH

Snežana Joksimović
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Prosocialna orijentacija, koja se ispoljava kroz brigu o drugima i postupke koji doprinose njihovoj dobrobiti, predstavlja važan cilj vaspitanja i obrazovanja. Prosocialno ponašanje obuhvata širok opseg postupaka kao što su materijalna pomoć i davanje (odnosno deljenje) materijalnih dobara, pomaganje u obavljanju nekog posla, spasavanje u opasnosti, pružanje psihosocijalne podrške. U izlaganju će biti reči o ulozi pojedinih agenasa socijalizacije u razvoju prosocijalne orijentacije, o vezi između pojedinih osobina ličnosti i prosocijalne orijentacije, kao i o načinima podsticanja prosocijalnog ponašanja. Da bi se deca i mladi ponašali prosocijalno, potrebno je razvijati osobine koje leže u osnovi takvog ponašanja, kao što su empatija, osećanje odgovornosti, moralne norme i vrednosti, sposobnost stavljanja na mesto drugoga, tolerancija. Razvoju ovih osobina doprinose topli i srdačni roditelji koji koriste demokratski stil vaspitanja, zalažu se za vrednosti koje nalažu brigu o drugima i ponašaju se u skladu sa tim vrednostima. Na prosocijalni razvoj učenika u školi utiču brojni faktori, među kojima su posebno važni ličnost nastavnika, nastavni sadržaji, metode i oblici nastavnog rada, organizacija i uslovi školskog života, kao i celokupna psihosocijalna klima škole. U školskom kontekstu posebno važnu ulogu u razvoju dece i mladih imaju njihovi vršnjaci, što roditelji i nastavnici treba da imaju u vidu i da kroz međusobnu saradnju doprinesu ostvarivanju kvalitetne vršnjačke interakcije. Izuetno efikasan način podsticanja prosocijalnog ponašanja je učenje putem učestvovanja kroz uključivanje mladih u humanitarne i druge aktivnosti koje doprinose dobrobiti drugih. Kroz učešće u dobrovoljnim humanitarnim aktivnostima mladi razvijaju osetljivost za druge i njihove nevolje, postaju odgovorniji, stiču samopouzdanje i dragocena životna iskustva.

***Ključne reči:** prosocijalna orijentacija, prosocijalno ponašanje, roditelji, škola, humanitarne aktivnosti*

PRIMJENA BLUMOVE TAKSONOMIJE U ANALIZI ISHODA OBRAZOVANJA ZA OSNOVNU ŠKOLU

Aleksandra Hadžić Krnetić, Milica Drobac, Brane Mikanović, Ivana Zečević
Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, BiH

U radu je predstavljena analiza ishoda Nastavnog plana i programa (skraćeno: NPP) za osnovno obrazovanje i vaspitanje u Republici Srpskoj. U analizi ishoda NPP korišćena je Blumova taksonomija u kognitivnom području sa nivoima: znanje, shvatanje, primjena, analiza, sinteza i evaluacija, i Blumova taksonomija u psihomotornom području sa nivoima: imitacija, manipulacija, precizacija, artikulacija i naturalizacija. Pored Blumove taksonomije korišćen je i SMART sistem, prema kom dobar ishod odlikuje konkretnost (S-specific), mjerljivost (M-masurable), ostvarivost (A-achievable), realističnost (R-realistic) i vremenska ograničenost (T-time-limited), omjer broja predviđenih nastavnih jedinica u odnosu na planirani broj časova i broj adekvatno postavljenih ishoda u odnosu na broj nastavnih jedinica. Analizom je obuhvaćeno 26 predmeta, koji se podučavaju od prvog do devetog razreda osnovne škole u Republici Srpskoj. Rezultati analize pokazuju dominaciju ishoda učenja nižih nivoa prema Blumovoj taksonomiji (znanje – 32,1%; shvatanje – 37%), dok su u znatno manjoj mjeri zastupljeni primjena – 18,9% i viši nivoi znanja (analiza – 7,6%; sinteza – 2,5% i evaluacija – 1,9%). Analiza ishoda učenja iz ugla SMART kriterija pokazuje da većina adekvatno formulisanih ishoda učenja zadovoljava četiri od pet kriterija i to: konkretnost, mjerljivost, ostvarivost i realističnost. Posljednji kriterij, vremensko ograničenje, zadovoljen je u samo jednom ishodu učenja, u okviru srpskog jezika. Broj neadekvatno postavljenih ishoda varira od 15,7% u sedmom razredu, do 48,6% u prvom. Rezultati pokazuju i opterećenost nastavnim sadržajima u svim razredima, kao i mali broj ishoda u odnosu na broj nastavnih jedinica.

***Ključne reči:** ishodi učenja, Nastavni plan i program za osnovnu školu, Blumova taksonomija, SMART kriteriji*

ULOGA I ZNAČAJ PRODUKTIVNIH ISTRAŽIVAČKIH ZADATAKA U RADU SA DAROVITIM UČENICIMA U NASTAVI SRPSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

Mirjana Stakić

Učiteljski fakultet u Prizrenu – Leposaviću, Univerzitet u Prištini sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici

Istraživački zadaci u nastavi srpskog jezika i književnosti imaju visoku obrazovnu i vaspitnu vrednost, jer motivišu učenike da maksimalno iskoriste i razviju svoje sposobnosti (uz potpuno uvažavanje individualnosti i ličnih potencijala) i doprinose njihovom emocionalnom, kreativnom i misaonom razvoju. Analitičko-sintetičkom metodom na konkretnim primerima iz nastave književnosti i nastave jezika, ispitujuemo ulogu i značaj produktivnih istraživačkih zadataka koji zahtevaju od učenika stvaralačko i pronalazačko ispoljavanje, podstiču maštu, stvaralaštvo i kritičnost, te su pogodni za rad sa darovitim učenicima. Omogućavaju darovitim učenicima da istovremeno ispolje intelektualne sposobnosti i ličnu kreativnost, originalnost u mišljenju i verbalno rezonovanje, osetljivost za misaona i etička težišta književnog teksta, semantičke potencijale reči i njihovu estetsku funkciju, daju priliku da na konkretnim primerima iz književnosti praktično primene znanja iz jezika, da izdvoje relevantne informacije i pokažu sposobnost da u traženju rešenja povezuju nastavne oblasti. Problemskim pristupom istraživačke zadatke produktivnog tipa raščlanjujemo na niz pitanja i podsticajnih radnih naloga, pokazujemo kako se umnožavaju problemske situacije koje povezuju različite oblasti nastave i omogućavaju darovitim učenicima da koriste induktivno mišljenje i razviju veći broj rešenja za postavljene probleme, da izlože drugim učenicima svoja mišljenja i originalne stavove, da ih zastupaju i brane, da su istovremeno tolerantni i otvoreni za stavove drugih, ali i spremni da ih kritički preispituju. Kroz primere stavljanja darovitih učenika u različite problemske situacije, pokazujemo da nastava srpskog jezika i književnosti zbog složenosti predmetnog područja pruža mogućnosti preispitivanja i drugih životnih oblasti (psihologije, religije, kulture, istorije...), a učenici se dodatno motivišu da pokažu svoju individualnost i različitost. Pokazujemo da produktivni istraživački zadaci doprinose poboljšanju opšte socijalne klime u odeljenju i predstavljaju kreativni podsticaj za dalji rad i učenje, jer razvijaju imaginaciju, estetski ukus i senzibilitet, stvaralačko mišljenje i druge kreativne potencijale ličnosti.

***Ključne reči:** darovitost, nastava srpskog jezika i književnosti, učenik, produktivni istraživački zadaci, problemska nastava*

STVARALAČKO MIŠLJENJE UČENIKA U POČETNOJ NASTAVI MATEMATIKE

Ivana Jovanović

Učiteljski fakultet u Užicu, Univerzitet u Kragujevcu (student doktorskih studija)

Neka od aktuelnih pitanja kojima se poslednjih godina bavi savremena škola jesu pitanja: misaonog aktiviranja učenika u nastavnom procesu, podsticanja i razvijanja mišljenja kod učenika, podsticanja samostalnosti i svestranog razvoja učenikove ličnosti. U radu se ukazuje na stvaralačko mišljenje kao važnu osobinu kreativnih učenika u početnoj nastavi matematike i podsticanje i razvijanje stvaralačkog mišljenja kao važan zadatak nastave matematike u mlađim razredima osnovne škole. Prvi deo rada predstavlja teorijsku analizu stvaralačkog mišljenja i stvaralačkih sposobnosti sa osvrtom na mogućnosti podsticanja stvaralačkog mišljenja učenika u početnoj nastavi matematike i faktore koji doprinose efikasnijem uticaju početne nastave matematike na razvijanje stvaralačkih sposobnosti učenika. Ukazuje se i na faktore koji ometaju razvijanje stvaralačkog mišljenja učenika u početnoj nastavi matematike i mogućnosti njihovog uklanjanja. U drugom delu rada izneti su rezultati sprovedenog istraživanja koje je obavljeno na uzorku od 104 učitelja. Dobijeni rezultati pokazuju da najveći broj učitelja smatra da su za matematičko mišljenje podjednako važne sve vrste mišljenja (50,0%), dok je 29,8% izdvojilo logičko, a 16,3% stvaralačko mišljenje kao važne komponente matematičkog mišljenja. Rezultati su pokazali i da se najveći procenat učitelja (55,8%) izjasnio da je matematika najpogodniji nastavni predmet za podsticanje i razvijanje stvaralačkog mišljenja učenika. Najveći procenat učitelja (58,7%) je izdvojio problemsku nastavu kao najpogodniji nastavni sistem za podsticanje i razvijanje stvaralačkog mišljenja učenika u početnoj nastavi matematike. Ispitali smo i stavove učitelja o podsticanju i razvijanju stvaralačkih sposobnosti učenika u početnoj nastavi matematike. Rezultati pokazuju da se, prema stavovima učitelja, nastavom matematike najviše podstiče fleksibilnost (4,17), zatim originalnost (3,88), fluentnost (3,81), redefinicija (3,74), elaboracija (3,42) i, na kraju, osetljivost za probleme (3,27). Na osnovu iznetih pokazatelja, potvrdili smo opštu pretpostavku da se stvaralačko mišljenje može podsticati i razvijati dobro organizovanom početnom nastavom matematike, odnosno raznovrsnim matematičkim zadacima koji će podsticati i razvijati pojedine stvaralačke sposobnosti, a time i stvaralačko mišljenje.

Ključne reči: stvaralačko mišljenje, stvaralačke sposobnosti, kreativnost, početna nastava matematike

IDENTIFIKACIJA I RAD SA DAROVITIM UČENICIMA U POČETNOJ NASTAVI MATEMATIKE

Vesna Milenković
Osnovna škola „17. oktobar“, Jagodina

Darovitost je izuzetan sklop osobina koji omogućuje pojedincu postizanje natprosečnih rezultata u jednoj ili više oblasti ljudskih delatnosti. Daroviti učenici u nastavi matematike poseduju izražene matematičke sposobnosti i interesovanja za ovu oblast. Neophodno je da daroviti učenici stalno misle i rade, uz postepeno povećanje zahteva. Identifikacija je proces koji ima za cilj da u ukupnoj populaciji izdvoji darovite pojedince kako bi se za njih planirao i organizovao poseban program. Prepoznavanje nadarenih učenika povereno je učiteljima i nastavnicima, a utvrđivanje vrste i stupnja nadarenosti obavljaju stručni timovi i komisije. Neke od karakteristika darovitih učenika za matematiku su: brzo uče i razumeju matematičke ideje, rade sistematično i tačno, rešavaju zadatke na više načina, primenjuju svoje znanje u novim situacijama, istrajni su u traženju rešenja zadataka. Takmičenja iz matematike se organizuju radi podizanja nivoa matematičkog obrazovanja učenika i njegovog kvaliteta. Anketirani su učitelji o načinu identifikovanja darovitih učenika za matematiku.

***Ključne reči:** darovitost, početna nastava matematike, identifikacija, karakteristike darovitih učenika, takmičenje iz matematike*

ISPITIVANJE STAVOVA STUDENATA O UČENJU STRANOG JEZIKA U NASTAVNOM KONTEKSTU

Milevica Bojović

Agronomski fakultet Čačak, Univerzitet u Kragujevcu

Učenici stranog jezika u nastavni kontekst, pored znanja stranog jezika i vladanja veštinama stranog jezika, donose i svoje stavove, očekivanja i iskustva o učenju jezika. Proučavanje stavova učenika o učenju stranih jezika je značajno sa stanovišta otkrivanja individualnih razlika između učenika i potencijalnih implikacija za proces učenja i nastavni proces. Stavovi o učenju stranog jezika se odnose na opšte pretpostavke koje učenici imaju o sebi kao učenicima, na faktore koji utiču na učenje jezika, na prirodu učenja stranog jezika. Učeničko prethodno iskustvo u učenju stranog jezika, kulturološki i porodični kontekst, individualne razlike poput osobina ličnosti su faktori koji mogu uticati na stavove učenika o učenju jezika. Ispitivanje stavova učenika o učenju stranog jezika se fokusira na sledeće segmente: težinu učenja stranog jezika, spremnost za učenje stranog jezika, prirodu učenja stranog jezika, strategije učenja i strategije komunikacije, i motivaciju za učenje stranog jezika. Predstavljen je instrument za ispitivanje i merenje stavova o učenju stranog jezika – Skala učenikovih stavova o učenju stranih jezika. Stavovi o učenju jezika su proučavani na uzorku koji se sastojao od 60 studenata Agronomskog fakulteta u Čačku koji su učili engleski jezik kao strani jezik struke. Rezultati istraživanja pokazuju da stavovi studenata odražavaju visoku motivaciju za učenje stranog jezika i očekivanja od učenja stranog jezika; nasuprot tome, kategorija težine učenja stranog jezika je za ispitivani uzorak procenjena kao najmanje značajna od pet ispitivanih kategorija skale. Takođe je ispitan odnos između stavova i nastavnih aktivnosti usmenog izražavanja na engleskom jeziku u nastavnom kontekstu. Utvrđeno je da stavovi o učenju stranog jezika studenata-budućih inženjera biotehničkih nauka koreliraju sa procenom nastavnih aktivnosti usmerenih na razvoj govornih veština na stranom jeziku.

***Cljučne reči:** stavovi, učenje, strani jezik, nastavne aktivnosti, usmeno izražavanje*

STUDENTS' BELIEFS ABOUT LEARNING FOREIGN LANGUAGE IN THE CLASSROOM CONTEXT

Foreign language learners, beside knowledge of language and language skills, bring with themselves their beliefs, expectations and experiences into the classroom. The study of students' beliefs about language learning is important from the standpoint of exploring individual differences among the students and potential implications for teaching and learning process. Beliefs about foreign language learning consider the students' general assumptions about themselves as learners, the factors influencing foreign language learning and nature of foreign language learning. Students' former experience of language learning, cultural and family background as well as individual differences such as personal characteristics impact the beliefs about foreign language learning. The study of students' beliefs about language learning is generally focused on the difficulty of foreign language learning, aptitude, nature of foreign language learning, learning strategies and communication strategies as well as students' foreign language learning motivation and expectation. The instrument for measuring students' beliefs about foreign language learning – Beliefs about Language Learning Inventory – is also presented. Beliefs are studied in the context of learning English as a foreign language at the Faculty of Agronomy in Čačak. The sample consists of 60 participants-students studying English for Specific Purposes. The research results showed that students' strongest beliefs refer to language learning motivation while the weakest beliefs consider the students' attitudes toward nature of foreign language learning. The relation between students' beliefs about foreign language learning and oral classroom activities was also studied. It was determined that students' (prospective engineers in the field of biotechnical sciences) beliefs about language learning generally correlate with classroom foreign language oral practice activities.

Key words: *beliefs, learning, foreign language, classroom activities, speaking*

KREATIVNOST I DAROVITOST (NE)SKRIVENE DISLEKSIJOM*

Svetlana Obradović, Dragana Bjekić, Lidija Zlatić
Centar za diferencijalnu dijagnostiku i podršku, Katerini, Ministarstvo prosvete i kulture Grčke; Fakultet tehničkih nauka u Čačku,
Univerzitet u Kragujevcu;
Učiteljski fakultet u Užicu, Univerzitet u Kragujevcu

Unapređivanje obrazovnog procesa podrazumeva formiranje širokih, fleksibilnih i motivišućih obrazovnih sistema, spremnih da prepoznaju i razviju individualne osobenosti i talente svakog učesnika u ovom procesu. Kako u inkluzivnom obrazovanju prepoznati i podržati razvoj kreativne osobe koja istovremeno ima neke specifične smetnje u učenju, uzimajući u obzir specifičnosti nekih razvojnih poremećaja. Koliko je specifično izmenjeno kognitivno funkcionisanje osoba sa disleksijom povezano sa darovitošću i kreativnošću je pitanje koje privlači pažnju brojnih naučnika poslednjih decenija. Razlog za ovo istraživačko interesovanje je očigledan: neki od najslavnijih svetskih umova imali su neobjašnjive teškoće u čitanju i pisanju uprkos izuzetnom intelektualnom potencijalu. Uz sve teškoće koje su imali u obrazovanju, ali i prkoseći čitavom socijalnom sistemu koji je zasnovan na prenošenju informacija pisanim putem, oni su, ipak, dostigli vrhunac u svojim oblastima. Među savremenicima koji su dijagnostikovani kao osobe sa disleksijom, a čiji su doprinosi značajni su i Stiven Spilberg, Frenk Tarantino, Entoni Hopkins, Dastin Hofman, Kira Najtli, Ričard Rodžers (arhitekta Pompidu centra u Parizu), Jern Uco (arhitekta zgrade opere u Sidneju), Bil Gejts, Stiv Džobs, Volt Dizni, Pablo Pikaso, Ernest Hemingvej, Džon Lenon, Šer, Karl Luis, ali i Albert Ajnštajn, Pjer Kiri, Tomas Edison i drugi. Ovaj rad osvetliće i približiti nalaze istraživača o različitim aspektima veze kreativnosti, darovitosti i disleksije. Primenjen je metaanalitički pristup (OI179026). Pregledom desetogodišnje produkcije u časopisima referentnim za ove teme, izdvojeni su radovi u kojima su neposredno proučavani odnos disleksije i kreativnosti i darovitosti. Izdvojene su jake strane zajedničke funkcionisanju osoba sa disleksijom, zatim osoba koje ispoljavaju darovitost, onih koje ispoljavaju kreativnost, kao i mogući integrisani psihološki „profili“ koji opisuju kreativne darovite osobe sa disleksijom. Metodom studije slučaja su ilustrovane specifičnosti kreativne osobe sa disleksijom.

Ključne reči: *disleksija, kreativnost, darovitost*

*Rad je razvijen u okviru projekta OI 179026.

ZNAČAJ VERBALNOG I AUDITIVNOG PODSTICANJA ZA ISPOLJAVANJE KREATIVNOSTI KOD DECE S LAKOM INTELKTUALNOM OMETENOŠĆU U VIZUELKOM DOMENU IZRAŽAVANJA

Sanja Gagić, Mirjana Japundža Milisavljević

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Iako se najveći broj utisaka dobija putem vizuelne percepcije, ona ipak nije jedini način sticanja iskustva u nastavi likovne kulture. Za dečje likovno stvaralaštvo važan činilac može da bude i auditivni faktor, koji u značajnoj meri može uticati da se pojača određeni doživljaj. Istraživanje koje smo sprovedi ima za cilj utvrđivanje razlike u kreativnim sposobnostima dece sa lakom intelektualnom ometenošću (LIO) pre i nakon verbalnog i auditivnog podsticanja pri izradi likovnog crteža. Uzorak istraživanja uključuje 69 učenika s lakom intelektualnom ometenošću, oba pola, kalendarskog uzrasta od 8 do 16 godina, školskog uzrasta od I do VIII razreda, bez neuroloških i višestrukih smetnji. Kreativnost je procenjena crtežom na temu „Neobičan cvet“, koji je osmišljen posebno za potrebe ovog istraživanja, pri čemu su kao kriterijumi za procenjivanje dečjih radova korišćeni: upotreba boje, oblika, prostorna organizacija i proporcija elemenata crteža. Nakon detaljnog objašnjenja, deca su crtala likovni rad na zadatu temu bez prethodnog podsticanja. Posle izvesnog vremena deca su podsticana u skladu sa zadatom temom - kao podsticaj je poslužilo delo klasične muzike „Duet cveća“, legenda o cvetu Zvezdan, i razgovor o cveću, prilikama u kojima se poklanja i emocijama koje izražava. Nakon toga deci je rečeno da nacrtaju što kreativniji crtež. Korišćenjem t-testa za zavisne uzorke utvrđen je značaj verbalnog i auditivnog podsticanja za ispoljavanje kreativnih potencijala dece na svim aspektima crteža cveta: boja ($t=-4,946$, $p=0,000$), oblik ($t=-6,785$, $p=0,000$), proporcija ($t=-3,692$, $p=0,000$) i prostorni raspored ($t=-2,622$, $p=0,011$). Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja može se istaći važnost povezivanja sadržaja likovne kulture sa sadržajima srpskog jezika i muzičke kulture, što bi predstavljalo dobru pretpostavku za podsticanje kreativnog izražavanja u vizuelnom domenu.

Ključne reči: kreativnost, likovna kultura, laka intelektualna ometenost

PODSTICANJE LIKOVNE KREATIVNOSTI KOD UČENIKA SA HIPERKINETSKIM POREMEĆAJEM

Smiljana Kojić Grandić, Miroslava Kojić, Zagorka Markov
Srednja škola "Miloš Crnjanski", Kikinda;
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Kikinda;
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Kikinda

Autorke se u radu bave podsticanjem likovne kreativnosti kod učenika sa smetnjama u razvoju. One na osnovu iskustva iz prakse navode primere učenika sa dijagnostikovanim hiperkinetskim poremećajem koji su uz dodatnu podršku likovnog pedagoga ostvarili svoj talenat u likovnom izrazu. Pored toga što je kod učenika otkriven talenat za likovni izraz, učenici su oslobodili svoje unutrašnje emocije kojima su bili inhibirani zbog toga što su zbog impulsivnog ponašanja koje je jedan od simptoma hiperkinetskog poremećaja često bili neshvaćeni u svojoj sredini. Likovni izraz je doprineo da promene svoje ponašanje u pozitivnom pravcu. Zbog nedostatka pažnje koji su takođe osobeni za ovu decu većina nastavnika ima problema u realizaciji časa. Ali, profesorka likovne kulture je, stimulišući ih verbalnim asocijacijama, otkrila da poseduju likovni talenat. Ona im individualnim pristupom uz asocijacije u uvodnom delu časa podstiče divergentno i konvergentno mišljenje, kako bi pronašli likovno rešenje za određenu temu. Tokom glavnog dela časa drži im pažnju, ako je to potrebno dodatnim opisima boja, oblika, proporcija, dinamičnosti i dr. U završnom delu časa učenici interpretiraju svoje radove praveći različite priče koje ostali učenici podržavaju i dopunjuju detaljima. Pažnja i radna disciplina su na času na zavidnom nivou, a likovni radovi hiperaktivnih učenika su iznad prosečnog kvaliteta. Preporuka likovnog pedagoga je da se uključe u dodatne aktivnosti koje se organizuju u okviru škole, kako bi se njihov talenat i kreativnost podsticali i razvijali.

***Ključne reči:** likovna kreativnost, učenici sa smetnjama u razvoju*

DOPRINOS EMPATIČNOSTI NASTAVNIKA I MAJKI DOŽIVLJAJU PRIPADANJA ŠKOLI DECE SA RAZVOJNIM SMETNJAMA

Mirjana Stanković Đorđević

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Pirot

Empatijski pristup, kao segment interpersonalnih kompetencija nastavnika je značajan u svim oblastima nastave, ali je od presudne važnosti u nastavi namenjenoj deci sa teškoćama u razvoju. Roditeljima empatija obezbeđuje model adekvatne komunikacije sa decom uz izgradnju odnosa partnerstva i uvažavanje ličnosti deteta i njegove dobrobiti. Cilj istraživanja je bio da se utvrdi doprinos nivoa empatičnosti nastavnika, majki dece redovne populacije i majki dece sa razvojnim smetnjama doživljaju pripadanja školi dece sa razvojnim smetnjama. Uzorak istraživanja je činilo 166 odraslih - nastavnika, majki dece redovne populacije i majki dece sa razvojnim smetnjama i 58 dece sa razvojnim smetnjama, sa dijagnozom Mentalna retardacija i Cerebralna paraliza koja pohađaju redovne škole. Bateriju testova u istraživanju su činili Indeks interpersonalne reaktivnosti (IRI, Devis, 1980) za ispitivanje nivoa empatičnosti nastavnika i majki i Skala doživljaja pripadanja školi (Gudenov, 1993), kojom je ispitivan doživljaj pripadanja školi dece sa razvojnim smetnjama. Pouzdanost IRI je 0,768, a Skale pripadanja 0,80. Primenom T-testa, analize varijanse i regresione analize istraživanje je pokazalo da su značajne prediktorske varijable za doživljaj pripadanja školi dece sa razvojnim smetnjama dimenzija Fantazija iz Indeksa interpersonalne reaktivnosti kod majki dece sa razvojnim smetnjama, i dimenzija Preuzimanje uloga iz Indeksa interpersonalne reaktivnosti kod majki dece redovne populacije. Kognitivni aspekt empatičnosti majki koji je ka drugima orijentisan se pokazao kao značajan prediktor doživljaja pripadanja školi i važan činilac prihvaćenosti u školi dece sa razvojnim smetnjama od strane vršnjaka redovne populacije i odraslih sa kojima su u neposrednoj komunikaciji.

Ključne reči: empatija, nastavnici, majke, deca sa razvojnim smetnjama, doživljaj pripadanja školi

PARAMETRI STRESA KOD RODITELJA DECE S DIJAGNOZOM AUTIZMA, VISOKOFUNKCIONALNOG AUTIZMA I ASPERGEROVOG SINDROMA

Nada Dragojević, Ivona Vidojević Milačić, Marija Čolić
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Cilj istraživanja je da ispita da li postoji razlika u doživljavanju stresa kod roditelja koji imaju decu s dijagnozom autizma i Aspergerovog sindroma. Stres kod roditelja smo ispitali Skalom roditeljskog stresa (Parenting Stress Index, R. R. Abidin, 1989). Ispitano je ukupno 105 roditelja i 85 dece, 71 dete s dijagnozom autizma i 14 dece s dijagnozom visokofunkcionalnog autizma i Aspergerovog sindroma. Prosečan skor totalnog stresa kod roditelja dece s dijagnozom autizma je 94, skor se nalazi na 93. percentilu i ukazuje na visok nivo stresa. Kod roditelja dece sa dijagnozom autizma totalni stres je najviše povezan sa parametrima stresa na subskali Roditeljskog distresa. Prosečan skor totalnog stresa kod roditelja dece s visokofunkcionalnim autizmom i Aspergerovim sindromom je 97 i nalazi se na 94. percentilu i ukazuje na visok nivo stresa. Kod roditelja dece s visokofunkcionalnim autizmom i Aspergerovim sindromom totalni stres je povezan najviše sa parametrima stresa na subskali Disfunkcionalne roditeljske interakcije dete-roditeelj. Nisu utvrđene značajnosti razlika srednjih vrednosti i varijanse prema dijagnozi bolesti deteta. Pitanje roditeljske kompetencije i efikasnosti je ono koje roditelji dece sa autizmom stalno sebi postavljaju. Visoki skorovi na skali totalnog stresa ukazuju da se roditelji suočavaju sa teškim ponašanjem ili karakteristikama deteta.

***Ključne reči:** stres, roditelji, autizam, visokofunkcionalni autizam, Aspergerov sindrom*

UTICAJ KONTAKTA NA POZITIVNOST STAVA PREMA OSOBAMA SA DEMENCIJOM

Ivona Vidojević Milačić, Nada Dragojević, Marija Čolić
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Ispitati uticaj kontakta na pozitivnost/negativnost stavova prema osobama sa demencijom. Uzorkom smo obuhvatili 575 ispitanika, oba pola, uzrasta iznad 16 godina, različitih nivoa obrazovanja i zaposlenja. Za ispitivanje stavova prema osobama sa demencijom koristili smo intervju koji smo zadavali u formi skale procene. Od ispitanika smo tražili da odgovore koliko se svaka od osam izjava odnosi na osobe sa demencijom (da su opasne po druge osobe, nepredvidljive, da je teško razgovarati sa njima, da se mogu okriviti za bolest, da se mogu sabrati ako hoće, da se osećaju drugačije od većine ljudi, da bolest ima loš ishod i da slabo reaguju na tretman). Ispitanici koji su imali kontakt sa osobama sa demencijom su u nižem procentu imali negativne stavove prema njima u odnosu na osobe koje nisu imale kontakt (14.4% vs. 17.6%). U odnosu na ispitanike koji nisu imali kontakt sa osobama sa demencijom ispitanici koji su imali kontakt su ih u manjem procentu opažali kao opasne (24.6% vs. 75.4%), nepredvidive (25.2% vs. 74.8%), kao osobe sa kojima je teško razgovarati (26.7% vs. 73.3%), koje mogu da se okrive za sopstveno stanje (26.1% vs. 73.9%), da se neće popraviti sa tretmanom (25.5% vs. 74.5%), koje se osećaju drugačije od nas (22.1% vs. 77.9%), koje mogu da se saberu ako hoće (20.0% vs. 80.0%) i koje mogu da se u potpunosti oporave (19.6% vs. 80.4%). Ispitanici koji su imali kontakt sa osobama sa demencijom su imali pozitivnije stavove prema njima, osim stava da se neće poboljšati i u potpunosti oporaviti sa tretmanom. Nalazi potvrđuju rezultate prethodnih istraživanja da kontakt doprinosi redukciji stigmatizujućih mišljenja prema osobama sa mentalnim bolestima, osim mišljenja o poboljšanju sa tretmanom i oporavku u celosti. Potrebno je omogućiti kontakt sa osobama sa blažim stepenom kognitivnog gubitka i edukacija o organskim uzrocima demencije koje se mogu poboljšati sa tretmanom.

Ključne reči: hipoteza kontakta, demencija, stigmatizacija

RADIONICE

DOŽIVLJAJ TELESNOG SELFA I SIGNALI ORGANIZMIČKOG FUNKCIONISANJA

Mladen Kostić
GEŠTALT CENTAR u Beogradu

Radionica u trajanju do dva sata, sa oko 50 učesnika, ima za cilj proširenje svesnosti o telesnom funkcionisanju, senzacijama, pratećim mislima i osećanjima i njihovoj uzajamnoj povezanosti i tumačenjima koja im učesnici daju kao i o odnosima prema njima i mogućim merama u vezi sa njima. Po završetku eksperimenta učesnici iznose svoje doživljaje i voditelj govori o telesnim reakcijama na razne doživljaje, njihovim mogućim signalima i eventualnim simptomima na koje oni mogu da ukažu.

***Ključne reči:** telesni self, organizmičko funkcionisanje, telesne reakcije, signali, simptomi*

KREATIVNOST I TELESNI PROCES U GEŠTALT TERAPIJI

Jelena Želeskov Đorić

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Osnovni koncepti geštalt terapije – kontakt, telesni proces i kreativnost će biti predstavljeni kroz kratku usmenu prezentaciju i iskustveni rad. Pristup teoriji selfa i konceptu kontakta u geštalt terapiji kroz prizmu postmoderne naglašava self kao proces ko-kreacije u polju, dok je prisustvo u polju definisano kontinuiranim iskustvom onoga što nazivamo kontakt. Bez drugoga u polju ne postoji ništa, te je čovekovo postojanje determinisano postojanjem kroz relaciju. U tom kontekstu, telesno i način na koji smo prisutni u polju i svesni svog tela u sredini, ne predstavlja samo jedan od načina ekspresije onoga ko smo, već je bazični vid onoga što je izraženo, a što ne postoji nezavisno od samog izraza. Kreativnost kreiranja situacije u kojoj je telesni izraz neminovno prisutan biće eksplorisano kroz umetnost povezivanja članova grupe. Istraživanje će obuhvatiti pokret i svesnost o načinu kako se razvija povezanost između učesnika u odnosu na različite pokrete prisutne u polju. Učesnicima će biti data mogućnost da se na telesnom i verbalnom nivou orijentišu u odnosu na grupu kroz telesnu svesnost i pokret, kako bi otkrili način na koji uspostavljaju kontakt sa drugima u grupi. Nakon eksperimenta, sa učesnicima će biti prodiskutovan proces koji se dešavao u grupi, kao i iznalaženje ličnog smisla i značenja za svakog člana grupe.

Ključne reči: geštalt terapija, kreativnost, telesni proces

UNAPREĐENJE PERSONALNIH GRANICA U TELESNO-PSIHOTERAPIJSKOM SETINGU (JA-TI-MI: GDE I KAKO POVUĆI „CRTU“?)

Aleksandra Milunović Petrović
Udruženje telesnih psihoterapeuta Srbije, Beograd

Granice su povezane sa definicijom selfa na telesnom, psihološkom i energetskom nivou (Picton, 2004). U najranijem periodu života, ljudska jedinka ima male ili skoro nikakve granice. Ne poseduje efikasan način da zaštiti sebe. Granice se uče tokom odrastanja, najviše iz tri globalna izvora informacija: najpre kroz interakciju sa primarnim negovaocima, zatim kroz lično detetovo istraživanje i učenje putem pokušaja i pogrešaka i, na kraju, kroz svakodnevne socijalne interakcije, putem kojih se prenose norme o poželjnom tipu socijalnih granica (Whitehead, 1994). Ako tokom razvoja uspemo da izgradimo funkcionalni sistem granica, verovatnije je da vodimo zdrav i ispunjujući život. Nasuprot tome, disfunkcionalne granice nas ostavljaju ranjivim i dezorganizovanim, često u toj meri da ne možemo da izađemo na kraj ni sa jednostavnim životnim pitanjima. U telesnoj psihoterapiji se pojavljuju razni tipovi granica. O koži možemo da razmišljamo kao fizičkoj granici, to su mesta gde fizička osoba kontaktira sa okruženjem i gde telesni psihoterapeut može da dodirne klijenta. Druga je energetska granica, koja se širi van fizičkog tela osobe. I treća, interpersonalna granica, definiše bliskost i distancu u interpersonalnim odnosima. U verbalnim terapijama postoji fokus na fizičkim i interpersonalnim granicama, a vrlo malo, ili nimalo, se razmatra problem energetskih granica (Machnaughton et al., 2004). Ipak, postoji i takvo mišljenje da se i jedni i drugi bave energetskim granicama, samo što verbalni terapeuti toga nisu svesni. Distorzije u oblasti personalnih granica se mogu ispraviti tokom vremena. Često ovaj proces zahteva dosta vremena i zalaganja i klijenata i terapeuta, pre svega zato što je njihov način funkcionisanja predeševan. Kroz demonstraciju izabраниh tehnika telesne psihoterapije učesnici će imati priliku da lično iskuse kompleksnost, ali suštinski i nagrađujuće efekte ovog tipa rada na ličnom razvoju.

Planiran broj učesnika: 15

Potreban adekatan prostor za demonstraciju aktivnih telesno-psihoterapijskih tehnika.

***Ključne reči:** granice, telesna psihoterapija, fizička granica, energetska granica, interpersonalna granica*

RAD NA SAMOPOUZDANJU KROZ UPOZNAVANJE STROKE EKONOMIJE

Maja Delibašić
Niš (nezaposlena)

Aktivnost je zamišljena kao dvočasovna psiho-edukativna radionica. Učesnici će se teorijski i praktično (kroz različite vežbe) upoznati sa pojmom i pravilima Stroke ekonomije (C. Steinera), sa načinima na koje ona negativno utiče na njihovo samopouzdanje i sa načinima na koje je mogu izmeniti u svoju korist. Stroke se definiše kao osnovna jedinica prepoznavanja i predstavlja jedan od dva osnovna ljudska motiva (po Bernu). Stroke može biti negativan ili pozitivan, ali je uvek istinita povratna informacija koja potvrđuje naše postojanje. Iz tog razloga je svakom od nas jako bitno da prima stroke-ove i trudimo se da ih sebi obezbedimo na različite načine. Tokom života učimo, uglavnom od roditeljskih figura, kada i kako je u redu davati i primati stroke-ove. Stroke ekonomija ili ekonomija emotivne razmene, obuhvata kontaminacije, pogrešno naučena pravila, vezana za davanje i primanje stroke-ova. Ova pogrešna pravila, jednom naučena više se ne dovode u pitanje, a u svojoj osnovi imaju strah da će stroke imati negativan efekat. Učesnici radionice će biti u prilici da osveste na koji je način njihov dosadašnji obrazac davanja i primanja stroke-ova negativno uticao na njihovo samopouzdanje. Oni će, takođe, naučiti novu ekonomiju stroke-a i da izaberu kako će promeniti svoj dosadašnji obrazac u svoju korist. Rad u grupi će biti organizovan po principima transakcione analize, najveći deo vremena iskoristićemo za rad na konkretnim primerima učesnika kroz različite vežbe.

Ključne reči: samopouzdanje, stroke, stroke ekonomija

TEHNIKE ZA POMOĆ KOD NESUICIDALNOG SAMOPOVREĐIVANJA ADOLESCENATA

Maja Mišić

Canadian Professional Counsellors Association

Nesuicidalno samopovredjivanje (NSSI) predstavlja direktnu i nameru destrukciju sputvenog tkiva tela bez namere da se umre (Nock, 2009). NSSI se javlja kod 13% – 20% populacije adolescenata. Dosadašnja istraživanja predlažu da NSSI služi kao oblik komunikacije i vid borbene strategije koji se koriste protiv unutrašnjih faktora i stresora iz okoline (Nock, 2009; Yates, 2009). Pod unutrašnjim faktorima navode se suicidalna ideacija, depresija, negativna osećanja i nedostak nade. Najčećši oblici stresora iz okoline odnose se na interpersonalni konflikt, interpersonalno odbijanje, okidaće za samopovredjivanje, interpersonalne stresore i faktore tretmana. Seminar nudi uvid u razloge nastanka nesuicidalnog povredjivanja adolescenata, kao i tehnike koje se primenjuju za pomoć klijentima koji se samopovredjuju. Objavljivanjem novog izdanja DSM V (Dijagnostičkog i Statističkog Uputstva Mentalnih Poremećaja), NSSI dobija poseban status kao problem koji zahteva specifičan pristup u dijagnostici, kao i potrebe da se tretira kao poseban poremećaj. Nesuicidalno samopovredjivanje je problem vezan za:

- toleranciju na distres,
- emotivnu samoregulaciju i
- interpersonalne efektivnosti.

Najčećše korišćene terapije kod NSSI su: Dijalektičko-bihejvioralna terapija (DBT), Mindfulness, Kognitivno-bihejvioralna terapija (CBT), Ekspresivne terapije. Tehnike izdvojene kao uspešne za tretman ovog problema najčećše pomažu kod emotivne samoregulacije, pravilnog kognitivnog procesiranja, kao i prihvatanja i razumevanja okolnosti koje su dovele do intra/interpersonalnog konflikta. Seminar će takodje pružiti uvid u različita istraživanja u sferi NSSI, kako u Americi i Kanadi, tako i u Evropi.

Ključne reći: *adolescenti, samopovređivanje, tehnike, primena*

KOMPETENCIJE TRENERA INTERNIH OBUKA

Jelena Uvalin Matić
Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd

Inovativnost i kreativnost su kompetencije koje su važne za uspešnu realizaciju internih obuka i kada govorimo o uspostavljanju sistema internih trenera, odnosno pri procesima regrutacije i razvoja kadrova, a kada je u pitanju planiranje sukcesije, govorimo i o talentu. Interni treneri su često angažovani pri realizovanju obuka definisanih godišnjim planom stručnog usavršavanja i usled aktuelnih potreba nastalih uvođenjem novina u radu ili drugih potreba koje nameću operativni procesi ili određeni korporativni zatevi. Posao trenera obavljaju zaposleni koji su veoma heterogeni u pogledu stepena obrazovanja i zanimanja, trenerskog iskustva, očekivanja..., ali po kompetencijama koje poseduju bi trebalo da budu homogeni. Uloga trenera se najčešće vezuje za neposredni kontakt sa učesnicima konkretne obuke u cilju prenošenja znanja, ali treneri mogu biti angažovani i na izradi scenarija obuke, kao i u procesu evaluacije ishoda učenja. Pre definisanja potrebnih kompetencija, mora se dati opis posla trenera preko osnovnih zadataka koji su predviđeni da ih obavlja trener. Kompetencije predstavljaju specifičnu kombinaciju znanja, veština, sposobnosti, stavova, vrednosti i drugih karakteristika koje omogućavaju uspešno izvršavanje konkretnih zadataka. Kompetencije za trenerski rad su definisane kroz posedovanje specifičnih znanja i izraženost određenih kognitivnih i socijalnih kompetencija, kao i nekih ličnih kompetencija koje uključuju konkretne karakteristike ličnosti. Cilj ove tematske radionice je povezivanje metodologije planiranja i izvođenja obuke i opisa poslova internih trenera sa potrebnim kompetencijama. Proces se ostvaruje postepenim sticanjem informacija na osnovu kojih mogu da se definišu potrebne kompetencije. U uvodnom delu polaznici određuju značaj trenera za realizaciju obuka, da bi na kraju definisali kompetencije koje mu daju taj značaj. Radionica je namenjena svim trenerima, aktuelnim i budućim, ali i zaposlenima koji se bave upravljanjem ljudskim resursima, bilo na poslovima regrutacije trenera, planiranja sukcesije ili razvoja kadrova kroz adekvatan sistem stručnog usavršavanja.

***Ključne reči:** kompetencije, interne obuke, regrutacija, razvoj kadrova, plan sukcesije*

PREGLED IMENA

Anđelković Mladen	Đigić Gordana
Anđelković Vesna	Đurić Dijana
Arnaudova Violeta	Đurić Žaklina
Babakova Lilija	Đurišić Bojanović Miroslava
Babić Bjelić Olgica	Erić Milica
Balkovoj Marija	Fazlagić Anida
Batić Dragana	Filipović Sanja
Beara Mirjana	Filipović Zorana
Belić Milena	Gagić Sanja
Bjekić Dragana	Gavrić Miroslav
Bjekić Jovana	Gjorgijev Martin
Blaževska Stoilkovska Biljana	Grubačić Jelena
Bodrić Radmila	Gutalj Dragica
Bogićević Marija	Gvozdinović Vasilije
Bogunović Blanka	Hadži Pešić Marina
Bojović Milevica	Hadžić Krnetić Aleksandra
Branković Maja	Ignjatović Maja
Bukvić Lidija	Janjić Danka
Cvejić Sanja	Japundža Milisavljević Mirjana
Cvetanović Nenad	Javorina Miloš
Ćirović Ivana	Jeftić Alma
Čabarkapa Milanko	Jocić Ivana
Čekrlija Đorđe	Jojić Dragica
Čerović Sofija	Jošić Smiljana
Čičević Svetlana	Joksimović Aleksandra
Čizmić Svetlana	Joksimović Snežana
Čolić Marija	Jovanović Bojana
Čupeva Tamara	Jovanović Dijana
Davidović Olivera	Jovanović Ivana
Delibašić Maja	Jovanović Vesna
Dimitrijević Mira	Jovanović Vojislav
Dimitrijević Stanković Mirjana	Knežević Mladen
Dojčinov Bojana	Kocić Miloš
Dojčinova Katerina	Kojić Miroslava
Dostanić Jelena	Kojić Grandić Smiljana
Dragišić Tatjana	Koledin Gorjana
Dragojević Nada	Komlenić Miroslav
Drobac Milica	Kostić Aleksandra
Đorić Stefan	Kostić Mladen

Krneta Ljiljana	Novaković Anđela
Krnjaić Zora	Obradović Svetlana
Krstić Joksimović Kristina	Obrenović Joviša
Lakerveld Jaap van	Ospenica Kostić Jelena
Lazić Gordana	Osmani Fadbi
Letić Nada	Pajtić Anđelka
Lukač Sanja	Pandiloska Grnčarova Svetlana
Lukić Ivana	Panić Damjana
Maksić Slavica	Panić Tanja
Maksimović Gordana	Pavićević Miljana
Malenović Aleksandra	Pavlović Jelena
Mančić Nikola	Pejić Biljana umet.
Mandić Tijana	Pejić Biljana NSZ
Marić Mia	Pejović Jevrosima
Marinković Anđelka	Petković Velibor
Markov Zagorka	Petronić Đorđe
Marković Marija	Petrović Boban
Marković Zorica	Petrović Bobana
Matejević Marina	Petrović Ivana
Međedović Janko	Popović Čitić Branislava
Mihajlović Aleksandra	Radetić Lovrić Sanja
Mihić Ivana	Radojković Dragana
Mihić Ljiljana	Rajković Dragica
Mikanović Brane	Rakić Bajić Gorana
Milačić-Vidojević Ivona	Rančić Valentina
Milenković Vesna	Ristić Irena
Milić Ninoslava	Ristić Miloš
Milićević Jovana	Sakač Marija
Milićević Nebojša	Sardžoska Elisaveta
Milošev Stanimirov Natalija	Savić Marija
Milunović Petrović Aleksandra	Savić Suzana
Miljković Uroš	Simčević Aleksandra
Mirković Biljana	Simić Ivana
Mirović Tijana	Smiljanić Dubravka
Mišić Maja	Soleša Grijak Đurđa
Mitrović Dubravka	Spasić Miljana
Mitrović Nemanja	Stakić Mirjana
Mladenov Marija	Stankov Stojilović Gordana
Mladenović Nađa	Stanković Đorđević Mirjana
Mladenović Željko	Stankovska Gordana
Nedeljković Jasmina	Stanojević Maja
Nešić Milkica	Stanojević Mario
Nešić Sonja	Stefanović Stanojević Tatjana
Nešić Vladimir	Stevanović Ivana

Stojić Olgica
Stojanović Anđelija
Stojčević Katarina
Stojilović Ivan
Stojilković Snežana
Stojković Milena
Subotić Tatjana
Sulejmanović Dijana
Suvajdžić Katarina
Šarković Milica
Sisel Vesna
Škorc Bojana
Štrbac Aleksandra
Šurbanovska Orhideja
Todorović Jelisaveta
Todorović Dušan
Todorović Milorad

Tošković Oliver
Trifunović Aleksandar
Uvalin Matić Jelena
Vasić Zorana
Vasilić Daliborka
Vragović Cvetković Jelena
Vučetić Milica
Vujić Dobrila
Vujović Igor
Vulić Ivana
Zečević Ivana
Zlatanović Ljubiša
Zlatić Lidija
Zubić Ivana
Želeskov Đorić Jelena
Živanović Marko

Sastavio
Milan D. Randelović

Naučni skup
DANI PRIMENJENE PSIHOLOGIJE
IX konferencija sa međunarodnim učešćem
KNJIGA REZIMEA

Izdavač

FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITETA U NIŠU

Za izdavača

Prof. dr Goran Maksimović, dekan

Lektura

Milena Ristić

Korice

Darko Jovanović
Dimitrije Stanojević

Prelom

Milan D. Randelović

Format

14 x 21 cm

Štampa

SCERO PRINT

Tiraž

250 primeraka

ISBN 978-86-7379-295-8

Niš 2013.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

159.9.072(048)

НАУЧНИ скуп Даровитост, таленат,
креативност (2013 ; Ниш)
Књига резимеа / Научни скуп Даровитост,
таленат, креативност [у оквиру манифестације]
IX конференција Дани применјене психологије,
27-28. септембар 2013. = [Scientific Meeting]
Giftedness, Talent and Creativity [within
Days of Applied Psychology] ; [уредници књиге
резимеа Snežana Stojiljković, Gordana Đigić]. -
Ниш : Филозофски факултет Универзитета, 2013 (Ниш :
Scero Print). - 173 стр. ; 21 cm

Deo teksta uporedo na srp. i engl. jeziku. -
Tiraž 250.

ISBN 978-86-7379-295-8

1. Конференција са међународним учешћем
Дани примењене психологије (9 ; 2013 ;
Ниш) а) Примењена психологија - Апстракти
COBISS.SR-ID 201332492